

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَجَلَّ قَرْنُهُم

پایه نهم

دوره اول متوسطه

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

فرهنگ و هنر - پایه نهم دوره اول متوسطه - ۹۱۸	نام کتاب
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی	چهارم نوبه
دفتر تألیف کتاب‌های درسی علوم و هنر منطقه نظری	حزبت و نشر وی در نشر و تألیف
میوا آبت‌الله، رحمت ترکمان، محمد قنات‌زاده مترجم‌زاده، متیر، رحمت‌الله، رحمت امین، سید عبدالحمید نریزاده، محمد تنبازی، حیدر محمدی، جمال قربان‌زاده، حسن مظفری، سیدعلی موسوی و سیدمحمدحسین نواب‌اللهی‌نورانی و یوسف‌زوی	نشریه امروز، نشر زوی و آفتاب
میوا آبت‌الله، رحمت امین، مهدی جلالی، محسن حسن‌پور، رضا صفری، امیر آزار، یاسین سنایی، فریبا نام‌پوریان، سیدعلی عدلی، جمال قربان‌زاده و محمدعلی مرانی‌الطیاری گروه تألیف - محمدکلام عیسی (رواستار ادبی)	
اداره کلی نظارت و نشر و توزیع مواد آموزشی	حزبت اطلاعاتی و نشر
اصول‌ها امینی‌اسیر امور کلی و چاپ - جواد صفری امیر هروی - مجتبی زنده‌انگراج گرامی‌یکه - مهلا مرطوی اصلاحه آرا - مریم کیوان‌انگراج جلد - رضا صفری‌انگراج و امیر آزار عنوان کتاب استعین گزاف - بایگ بر رویه امکان بخش تألیف - زهرا ایمانی‌نصر، فاطمه گیتی‌حسین، زهرا رسیدی مقدم، زینت بهمن‌صداری و حمید ثابت کلام‌افغان امور آماده‌سازی	سلسله نشر اطلاعاتی
تهران، خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۹ آموزش و پرورش - مهدی موسوی تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۵۷۷، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۹۷۷۲۵۹	نشانی سازمان
وبگاه: www.iranbook.ir و www.zhap.ac.ir	
تیرگت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - تهران - ۹۷ کیلومتر ۱۵۵ مخصوص کرج - خیابان ۶۹ آدرس و بخش تلفن: ۲۲۱۸۵۱۶۱، دورنگار: ۲۲۱۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۲۱	ناشر
تیرگت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - سهامی خاص	چاپخانه
چاپ نهم ۱۴۰۲	سال انتشار و نوبت چاپ

کتاب حاضر بر مبنای دستورالعمل و ضوابط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش تهیه شده و هرگونه اشتباه، از کتابخانه و امیر آبت‌الله، رحمت امین، مهدی جلالی، محسن حسن‌پور، رضا صفری، امیر آزار، یاسین سنایی، فریبا نام‌پوریان، سیدعلی عدلی، جمال قربان‌زاده و محمدعلی مرانی‌الطیاری گروه تألیف - محمدکلام عیسی (رواستار ادبی)

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۴۳۶-۷

A portrait of Ayatollah Khomeini, an elderly man with a long white beard and a black turban, wearing a dark blue robe. He is seated and looking directly at the camera with a serious expression. The background is a textured, mottled greenish-brown.

هنر عبارتست از دیدن روح تعهد در انسانها

نقاشی رنگ و روغن، اثر استاد کیخسرو خسروی، وزارت ارشاد

فهرست

بخش اول: هنرهای تجسمی

۲	فصل اول: طراحی
۳	درس اول: فضا و عمق
۱۰	درس دوم: نور و حجم
۲۰	درس سوم: ابزارهای ترسیم
۳۰	درس چهارم: تعریف و کاربردهای طراحی
۳۸	فصل دوم: نگاشتنار (گرافیک)
۳۹	درس اول: نگاشتنار (گرافیک) و تبلیغات
۴۴	درس دوم: اعلان و صفحه‌آرایی
۵۱	درس سوم: نگاشتنار (گرافیک) محیطی
۵۶	فصل سوم: عکاسی
۵۷	درس اول: عکس‌های ترکیبی
۶۱	درس دوم: عکاسی روایی
۶۷	درس سوم: گرایش‌های عکاسی

بخش دوم: خوشنویسی

۷۴	درس اول: نحوه‌ی ترانسیدن قلم - قالب‌های اجزایی خوشنویسی
۸۳	درس دوم: معرفی خط نستعلیق و مشق سطر نویسی
۹۱	درس سوم: معرفی خط شکسته نستعلیق و مشق دوسطری نویسی
۹۹	درس چهارم: گرایش‌های هنری با بیان خوشنویسی و مشق دفتری نویسی

بخش سوم: هنرهای سنتی

۱۰۷	فصل اول: طراحی نقوش تزیینی
۱۰۸	درس اول: چهارلنگه
۱۱۲	درس دوم: گره‌هفت و چهارلنگه
۱۱۵	درس سوم: پته (پته‌جقه)

۱۲۰	فصل دوم : هنرهای زیرلاکی
۱۲۱	درس اول : جلدسازی سنتی (زیرلاکی با روش لایه‌های کاغذ)
۱۲۶	درس دوم : جعبه‌های روغنی (زیرلاکی با روش توار کاغذ)
۱۳۰	درس سوم : انبساطی روغنی (زیرلاکی روی چوب)
۱۳۴	فصل سوم : سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران
۱۳۶	درس اول : درویش‌دوزی
۱۴۰	درس دوم : زرتشتی‌دوزی
۱۴۴	درس سوم : پنددوزی

بخش چهارم: هنرهای آوایی

۱۵۱	درس اول : آواهای قوم (مردمی)
۱۵۶	درس دوم : ریتم‌سنگ‌های ایران
۱۶۱	درس سوم : آواهای دیش ایران
۱۶۸	درس چهارم : وزن و ریتم در آواهای ایرانی
۱۷۳	درس پنجم : شکل‌افروما و گونه‌های آوایی

بخش پنجم: هنرهای نمایشی

۱۷۸	درس اول : کارگردانی و انتخاب نمایشنامه
۱۸۰	درس دوم : انتخاب بازیگر و خواندن متن
۱۸۴	درس سوم : حرکت و جیدمان روی صحنه

دانش آموز عزیز

خدای بزرگ را شاکریم که یکبار دیگر توانستیم کتاب فرهنگ و هنر پایه نهم را در قالب مجموعه‌ای کامل از هنرهای تجسمی، سنتی، آوایی، نمایشی و خوشنویسی به شما عزیزان تقدیم کنیم. سخن از فرهنگ و هنر و انتخاب مجموعه‌ای از هنرهای مختلف از میان دامنه گسترده‌ای از هنرها، آن هم در کشوری که گنجینه عظیمی از انواع هنرها را در خود جای داده است، کاری بس دشوار است. معیار اصلی این انتخاب در درجه اول، میزان علاقه، توجه و نیاز شما به هر یک از این رشته‌های هنری است. وجه اشتراک همه این رشته‌های هنری، کمکی است که هر یک از آنها به شما می‌کند تا بتوانید محیط پیرامون خود را خوب ببینید، زیبایی‌ها را درک کنید، خود را به عنوان مظهر این زیبایی‌ها بشناسید و دوست دارید و به خود و دیگران احترام بگذارید. در واقع، آشنایی با میراث فرهنگی و هنری به شما در شناخت علائق و نیازهایتان، درک هویت فردی و اجتماعی خوش و در نهایت پرخورده‌اری از یک زندگی خوب کمک می‌کند. شاید به همین دلیل است که بزرگی می‌گوید: «هنر، کلید فهم زندگی است.»

کتاب پیش‌رو به گونه‌ای طراحی شده است که شما می‌توانید فصل‌هایی از آن را با توجه به ویژگی‌های فردی خود و شرایط احتمالی و فرهنگی منطقه‌ای که در آن زندگی می‌کنید، انتخاب کنید. بنابراین، در بخش هنرهای تجسمی از هنر طراحی گرافیک انگاشتنار) و عکاسی، یکی را بنا بر علاقه و نیاز خود انتخاب کنید. همچنین در بخش هنرهای سنتی از سه رشته هنری، طراحی نقوش هندسی، سوزن‌دوزی و زیرلایمی نیز یکی را به دلخواه برگزینید. بخش تجربه‌های بیشتر حاوی تمرین‌های اضافی برای دانش‌آموزان علاقه‌مند و با کسای است که در رشته هنری خاصی تجربه قبلی دارند و سطح توان و مهارت آنها از سطح متوسط کلاس بالاتر است. بنابراین، انجام دادن این بخش اختیاری است و بسته به نیاز شما می‌تواند انجام شود یا نه.

این کتاب تجربه‌ای است کوچک به سوی دنیای بزرگان و زیبایی هنر. در واقع، آشنایی با رشته‌های مختلف هنری، بیشتر زمینه‌ای است برای پرورش قدرت تخیل و خلاقیت شما و محرکی برای فهم این نکته که هنر واقعی هنری است خودجوش و نشئت گرفته از فطرت پاک، و تنها وظیفه ما کمک به شما عزیزان است تا بیاموزید زیبایی‌ها را چگونه ببینید، بشنوید، درک کنید و با آنها ارتباط برقرار سازید و بالاخره، چگونه آنها را خلق کنید. گونه سخن اینکه:

سخن زین درازی چه باید کشید هنر برتر از گوهر آمد دیدید

بخش اوّل

طراحی

فصل اوّل

نگاشتار (گرافیک)

فصل دوم

عکاسی

فصل سوم

هنرمانی

فضا و عمق

درس اول

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ مفهوم فضا را درک و تفاوت‌ها و شباهت‌های فضاهای مختلف را بیان کنید.
- ◆ با مشاهده دقیق یک منظره، اندازه انشایی واقعی (زرگی) دور با نزدیک را تشخیص دهید.
- ◆ با آشنایی با مفهوم پرسکتیو و استفاده از انواع آن، آثار هنری مختلف خلق کنید.

فکر کنید:

وقتی در یک فضای بسته مانند اتاق هستیم، فضای اطراف ما با دیوارها محدود شده است. این یک فضای معماری است که ما می‌توانیم در آن حرکت و زندگی کنیم. حال فکر کنید آنها فضاهای معماری دیگری را هم قبلاً تجربه کرده‌اید؟ برای مثال فضای بناهای تاریخی یا فرهنگی مثل موزه یا مسجد؟ چه حس متفاوتی در این فضاها دریافت کرده‌اید؟

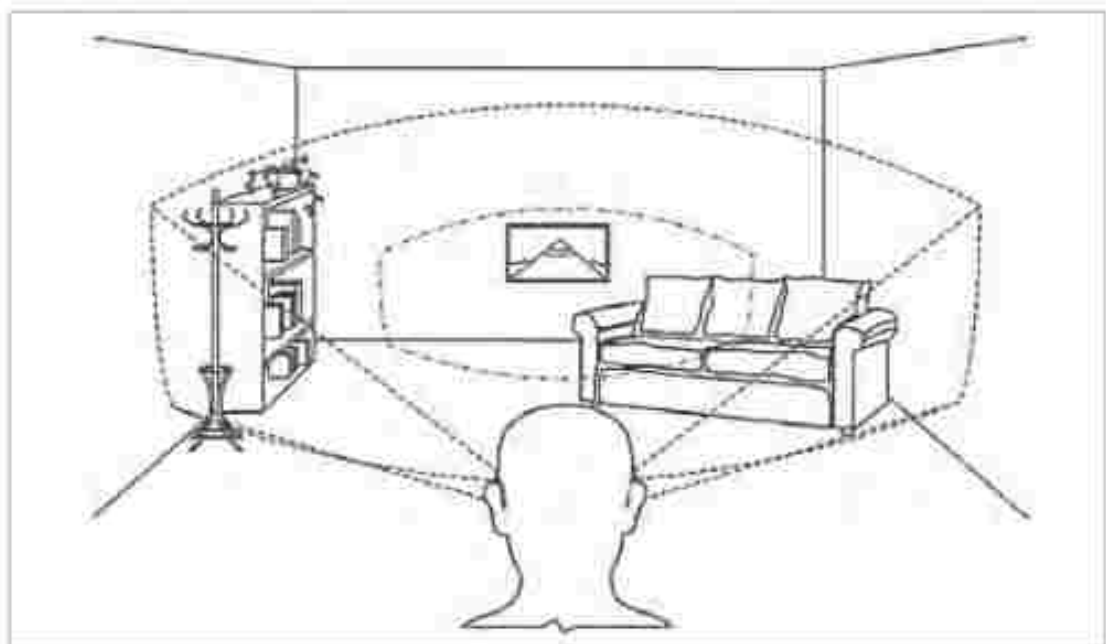
▲ حجت‌الاسلام مسجد و قتل‌گاه شیوا، قرن دوازدهم هجری قمری، قم، ایران

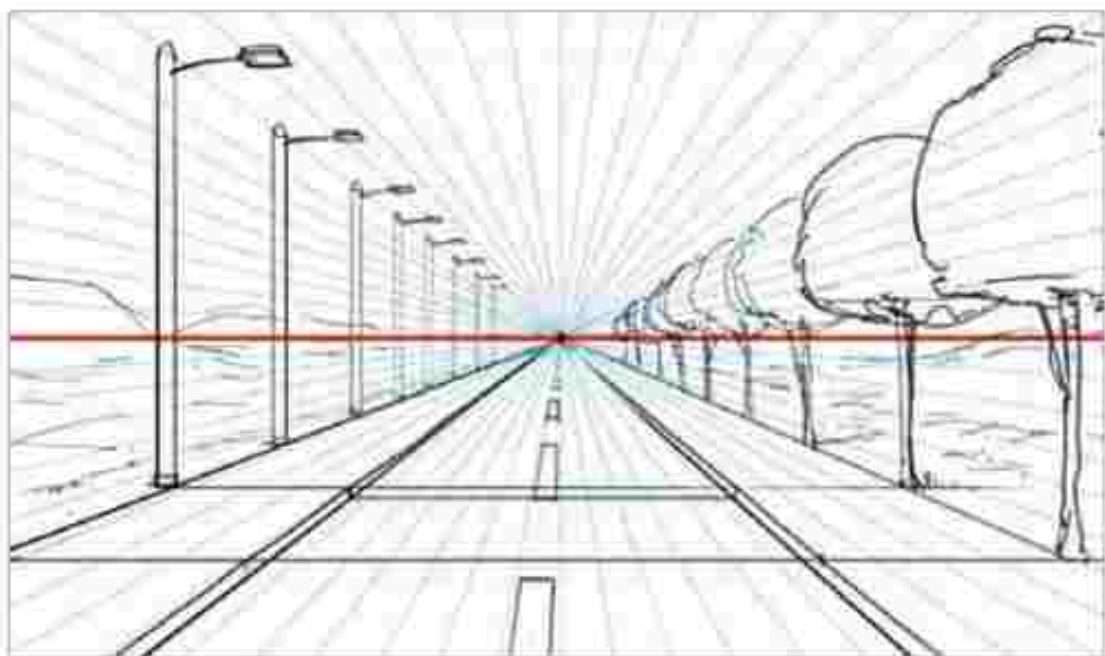
فضاهای مختلف می تواند احساسات متفاوتی را در ما ایجاد کند - در فضاهای بزرگ احساس آزادی بیشتری داریم. بعضی فضاها احساس امنیت و آرامش به ما می دهند و در بعضی فضاها احساس محدود بودن می کنیم. به طراحی های زیر نگاه کنید - این طراحی ها از فضاهای معماری انجام شده است. این دو چه تفاوتی با هم دارند؟ یکی از طراحی ها فضای داخلی را نشان می دهد و دیگری نمای بیرونی معماری.

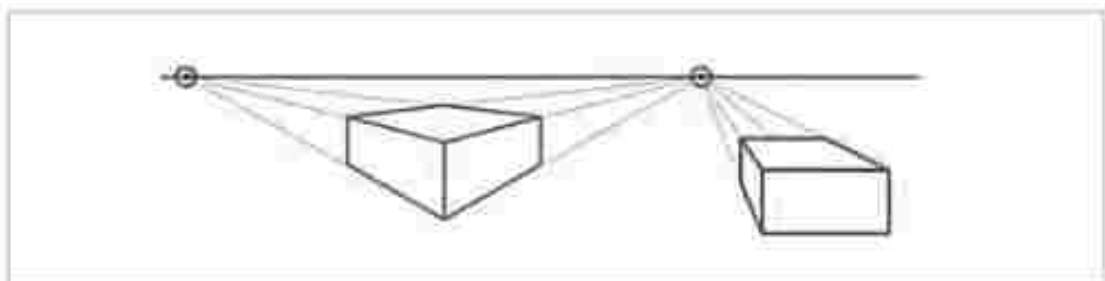
به یک فضای باز مانند پارک بروید. این فضا چه تفاوتی با فضای خانه دارد؟ فضای اطراف ما با چیزی مثل دیوار یا حصار احاطه نشده است و ما می توانیم مکان ها یا چیزهای دورتر را ببینیم. حال در یک نقطه بی حرکت بنشینید و بدون تکان دادن سر خود فضای اطراف خود را تماشا کنید. چه اندازه از محیط اطراف خود را می بینید؟ به این بخش از فضای دیداری میدان دید می گویند. میدان دید مثل یک مخروط فرضی است که چشمان ما در رأس آن قرار دارند. چشمان ما به هر سستی باشند، آن بخش از فضای میدان دید ما قرار می گیرد.

این بار وقتی در کوجه یا خیابان هستید به نقطه‌ای دورتر در انتهای آن خیره شوید. می‌توانید بسیاری دورتر را در عمق ببینید. به تیرهای برق نگاه کنید. وقتی دورتر می‌شوید چه تغییری می‌کنند؟ می‌توانیم ببینیم که خانه‌ها و انسان‌ها هم هرچه دورتر می‌شوند کوچک‌تر به نظر می‌آیند. حال به خطوط مستقیمی که از شما دور می‌شوند مانند خط‌های کف خیابان، سیم‌های برق و خطوط ساختمان‌ها نگاه کنید. این خطوط به سمت نقطه‌ای در عمق میدان دید شما حرکت می‌کنند. این نقطه را نقطه گریز می‌نامند. در طراحی می‌توانیم با کمک قواعد هندسی این روابط را در یک منظره به تصویر بکشیم. به این کار ژرف‌نمایی یا پرسپکتیو گفته می‌شود. به تصویر باین دقت کنید. خطوطی که به سمت نقطه گریز امتداد یابند چه نسی با هم دارند؟ آیا می‌توانید تعدادی از این خطوط را نام ببرید؟ خطی که نقطه گریز روی آن قرار دارد خط افق نامیده می‌شود.

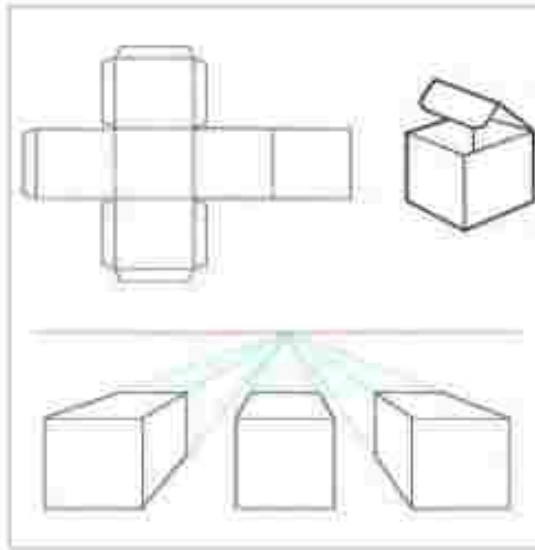

در حالت ساده مانند مثال خیابان یک نقطه گریز در تصویر وجود دارد. به این تصویر پرسپکتیو یک نقطه‌ای می‌گویند. به پرسپکتیوهای طراحی شده زیر دقت کنید. پرسپکتیو دو مکعب مستطیل یا یکدیگر چه تفاوتی دارند؟ خطوط مکعب مستطیل سمت چپ به چند نقطه گریز منتهی می‌شود؟ آیا تصویر این مکعب مستطیل واقعی‌تر به نظر می‌آید؟ می‌توانیم ببینیم که همه نقطه‌های گریز روی خط افق قرار دارند. پرسپکتیو با سه نقطه گریز هم وجود دارد.

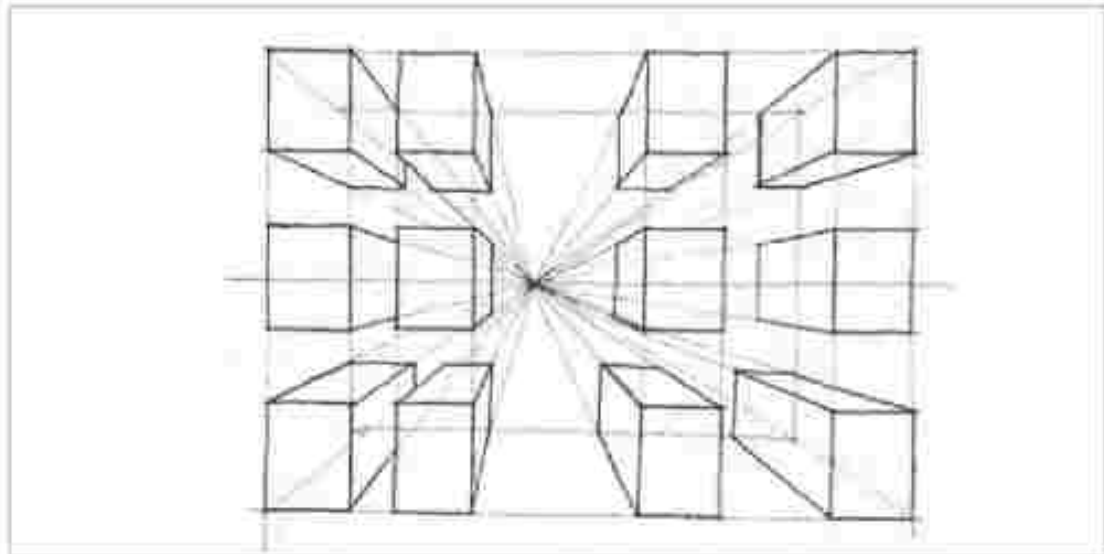
طراحی کنید:

الگوی تصویر زیر را روی یک مقوای سفید پیاده کنید و بعد از بریدن خط دور آن، خطوط نقطه چین را تا کنید و با جساتان لبه‌های آن یک مکعب ساده بسازید. مکعب را دقیقاً در مقابل صورت قرار دهید و آنچه را می‌بینید به کمک یک خط کش طراحی کنید. در این حالت یک مربع می‌بینید. حال همانند تصویر وسط پایین از کمی بالاتر به مکعب نگاه کنید تا سطح بالایی مکعب را هم ببینید. اگر دقت کنید متوجه می‌شوید که دو ضلع مربع بالایی هنگام

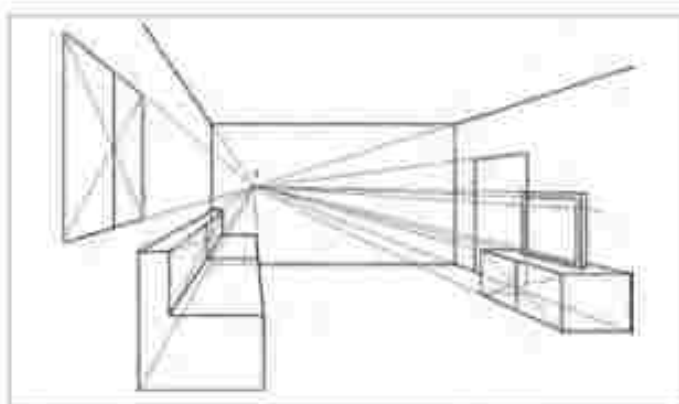
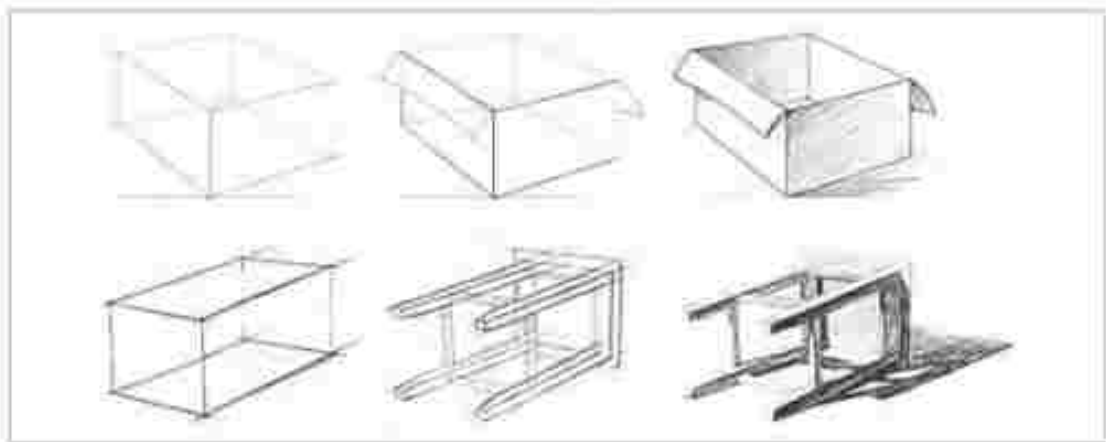

دور شدن به هم نزدیک می‌شوند. سعی کنید آن را طراحی کنید. دو ضلع بالایی را با خطوطی به رنگ متفاوت امتداد دهید تا در یک نقطه همدیگر را قطع کنند. خطی افقی در این نقطه ترسیم کنید. حال مکعب را از کنار مشاهده کنید. می‌توانید وجه بالا و کناری مکعب را مشاهده کنید. برای ترسیم آن مربع دیگری در کنار مربع اولیه ترسیم کنید. رأس‌های مربع را به همان نقطه روی خط افقی متصل کنید و اضلاع دیگر مکعب را روی خطوط مشخص کنید. می‌توانید در سمت دیگر هم مکعبی از جهت مقابل ترسیم کنید.

روی یک صفحه سفید مربع و مستطیل‌هایی با اندازه‌های متفاوت ترسیم کنید. یک نقطه روی کاغذ ترسیم کنید و با خطوط مستقیم رأس‌های این اشکال را به آن نقطه متصل نمایید. حال می‌توانید حجم‌های مکعب و مستطیل مختلفی طراحی کنید. این تمرین را با جابه‌جا کردن جای نقطه روی کاغذ تکرار کنید.

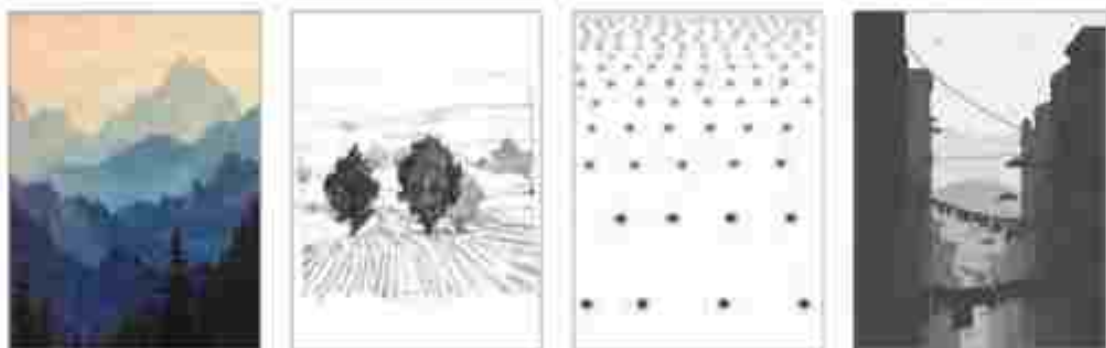

اشیای اطراف خود را به کمک فرم‌های ساده هندسی ترسیم کنید. برای این کار آن‌ها را درون یک مکعب مستطیل فرض کنید و با ترسیم نقطه‌گیر، آن را به پرسپکتیو ببرید. اگر تمایل دارید، این اشیا را در یک پرسپکتیو دو نقطه‌ای ترسیم نمایید. می‌توانید به تدریج اشیا پیچیده‌تری را طراحی کنید.

بخشی از فضای داخلی یا خارجی خانه خود را با استفاده از خطوط یکسید، در ابتدا خطوط موازی یا هم‌راستا کنید. تلاش کنید با ترسیم امتداد این خطوط، نقطه‌گیر را مشخص و پرسپکتیو را کامل نمایید.

به تصاویر زیر نگاه کنید. هنرمندان به روش‌های دیگری عمق و دوری و نزدیکی اشیا را نشان داده‌اند: با هم‌پوشانی اشکال مختلف، با تفاوت تیرگی و روشنایی در پیش‌زمینه و پس‌زمینه، با ایجاد بافت و تغییر آن هنگام دور شدن، و با تغییر رنگ از رنگ‌های گرم در جلو به رنگ‌های سرد در عمق تصویر. به این روش پرسپکتیو جزئی می‌گویند. یک طراحی ترسیم کنید و به دلخواه از هر کدام یک از این روش‌ها برای ایجاد عمق در آن استفاده کنید.

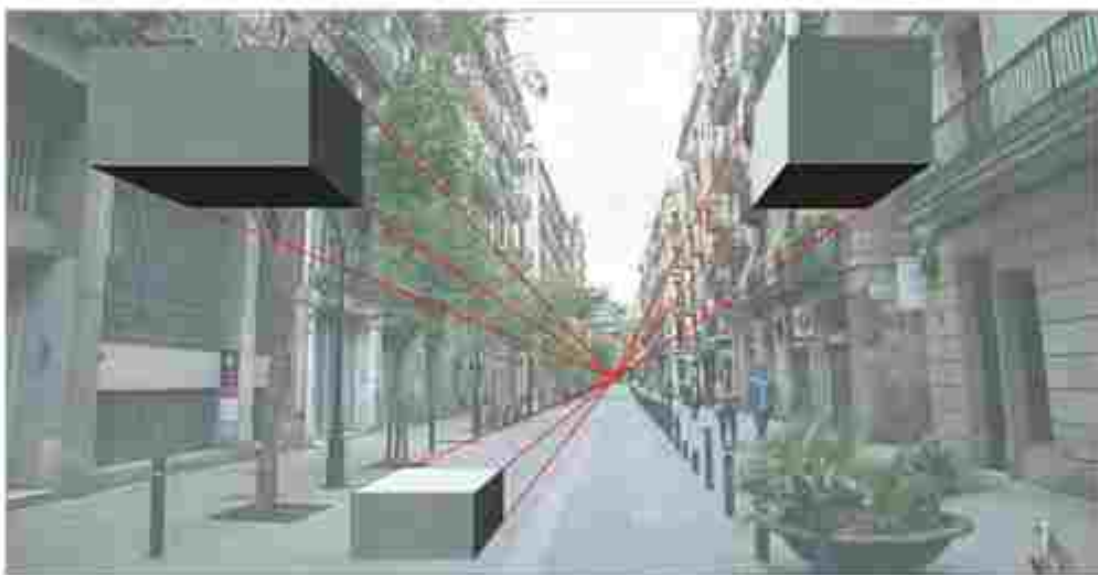

خودارزیابی:

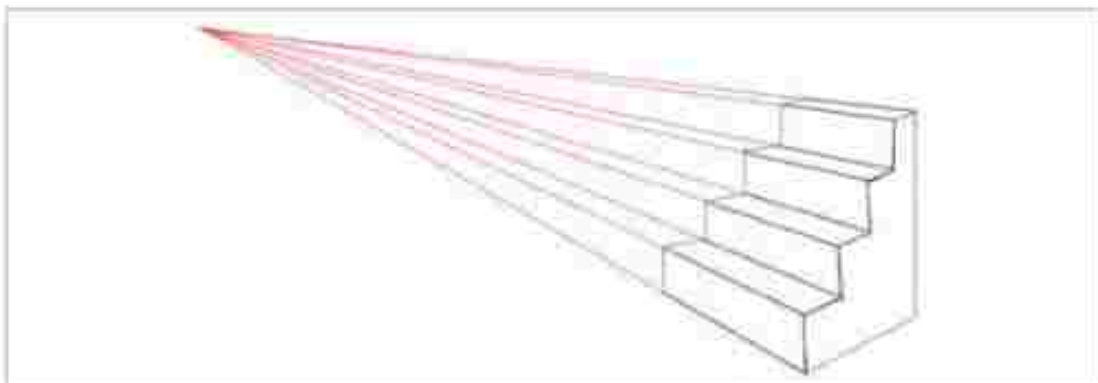
- طراحی‌های هنرمندان دیگر از بناهای معماری را ببینید و دقت کنید که آن‌ها چگونه از پرسپکتیو برای ترسیم فضا استفاده کرده‌اند. عناصر پرسپکتیو مانند نقاط گریز و خطوط فرضی امتداد فرم‌ها را ترسیم نمایید.
- فکر کنید هنرمندان با چه ترفندهایی در آثار هنری، عمق و زرفا را نمایش می‌دهند.

تجربیات بیشتر:

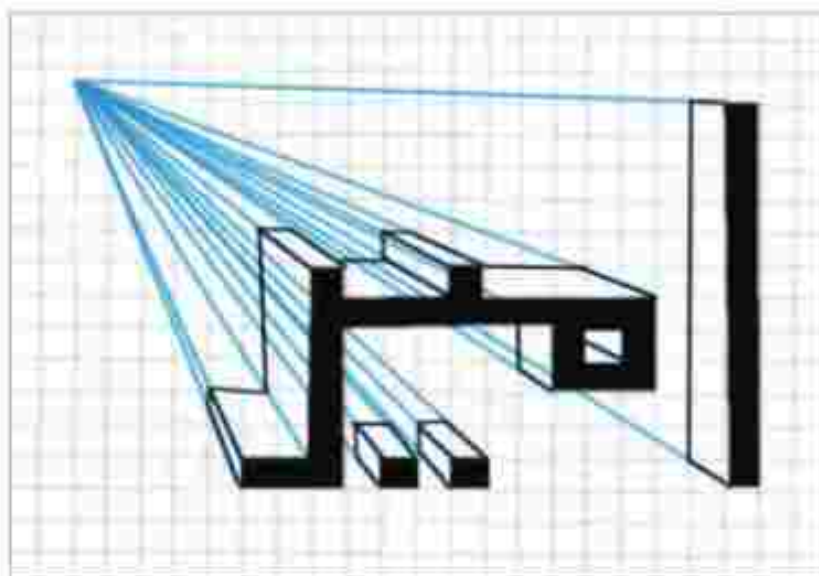
عکسی از یک منظره یا یک خیابان پیدا کنید. به کمک یک خط‌کشی و با ترسیم خطوط نقطه گریز و خط افق در این تصویر مشخص نمایید. حال به کمک همین نقطه مکعب‌هایی فرضی در عکس ترسیم نمایید. این مکعب‌ها می‌توانند دور و نزدیک با بالا و پایین باشند. می‌توانید اشکال پیچیده‌تر دیگری را هم در این پرسپکتیو ترسیم نمایید.

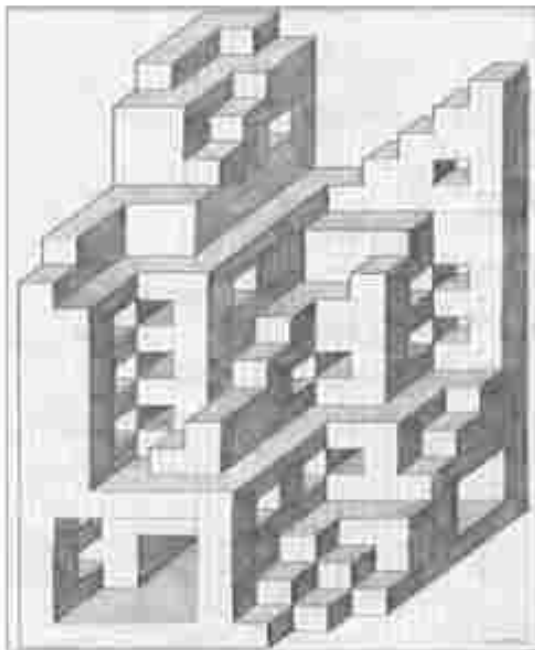
یک راه پله در منزل یا مدرسه را نشان دهید. هر کدام از پله‌ها را منبسط به یک مکعب مستطیل فرض کنید. سعی کنید به وسیله یک پرسپکتیو یک نقطه‌ای آن را ترسیم کنید.

روی یک کاغذ شطرنجی اسم خود را به قرم هنرمسی بنویسید و آن را رنگ کنید. یک نقطه فرضی را روی کاغذ ترسیم کنید و رأس های اسم خود را به آن وصل نمایید. یا ترسیم سطوح دیگر اسم خود به آن حجم دهید.

روی کاغذ شطرنجی سطوحی افقانی ترسیم کنید و یا ترسیم سطوح جانبی به آن ها حجم دهید. برای بهتر شدن نتیجه با دو خاکستری روشن و تیره این سطوح جانبی را سایه بزنید. دقت کنید که همه سطوحی که موازی هستند هم رنگ باشند. می توانید به همین روش سازه های معماری ساده ای ترسیم کنید.

نور و حجم

درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ♦ با درک رابطه بین فرم انبساطی با نور و سایه، آن را در آثار هنری خود نشان دهید.
- ♦ بخش‌های روشن، تیره و نیم سایه را در یک شیء تشخیص و آن‌ها را از هم تفکیک کنید.
- ♦ با ترکیب پرسپکتیو و سایه روشن در طراحی، تصاویری واقعی تر رسم کنید.

فکر کنید:

تصاویر زیر را تماشا کنید، یکی از این دو اثر هنری یک نقش برجسته دیواری و دیگری یک مجسمه است. می‌توانید تفاوت این دو اثر را توضیح دهید؟ حال به فرم‌های این دو اثر دقت کنید و ببینید در کدام یک، فرم‌ها برجسته‌تر هستند؟ فکر کنید دلیل برجسته به نظر آمدن این فرم‌ها چیست؟ می‌توانیم ببینیم که فرم‌های برجسته بیشتر در معرض نور هستند و سایه بیشتری ایجاد می‌کنند، برای همین هم به صورت حجم دیده می‌شوند.

▲ سوراخسوز، جغتی از نقش برجسته سنگار آتنورای بال باستانه آتنور، ۴۵۰ پیش از میلاد، گنج نیسانی پترو، هنری آتنوری

▲ مجسمه سوزن، ۱۸۲۰ میلادی، موشیس، هنر تونلایسترو

▲ برتره جوم آن اثر حسن مصوری، قریه باردهم بختری لهرزی، اسفهان، خیز سلوی

▲ برتره ابراهیم عیسی، فرن باردهم بختری لهرزی، اسفهان، خیز سلوی

به طراحی های رویه رو توجه کنید. این آثار هنری چهره های افراد مختلفی را نشان می دهد که هر کدام به روش خاصی طراحی شده اند. برخی از این آثار با خطوط انجام شده اند و برخی هم با سطوح تیره و روشن. در کدام یک از این طراحی ها می توانیم نور و سایه را تشخیص دهیم؟ حال فکر کنید برجستگی یا حجم چهره افراد در کدام یک از این طراحی ها مشخص تر است و طراحی کدام چهره ها تخت تر بای حجم است. می توان دید که حجم بردازی با نور و سایه باعث می شود برخی از این تصاویر واقعی تر به نظر برسند.

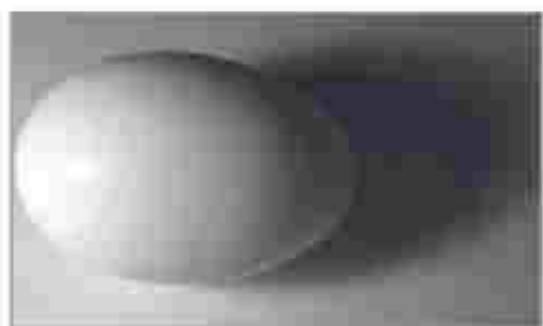
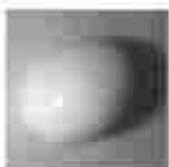
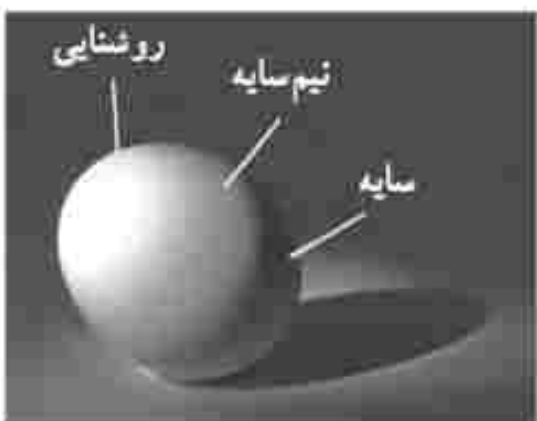

▲ خاندانگار، هنرمند از گوستاو کوربه هنرمند فرانسوی، زلفش روی کاغذ، ۱۸۱۲ میلادی، هنر ریتم

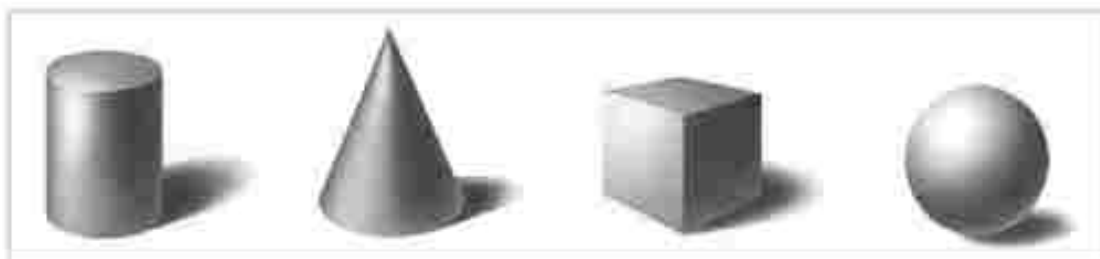

▲ برتره رید کارگر از کله کوبی طرح زن آلمانی، زلفش روی کاغذ، ۱۹۹۱ میلادی، آلمان، خیز ریتم

با یک چراغ مطالعه از زوایای مختلف روی یک تخم مرغ نور بتابانید. دقت کنید که قرم سطح تخم مرغ و جهت چراغ چگونه بر نور و سایه آن تأثیر می گذارد. روشن ترین و تیره ترین قسمت های تخم مرغ کدام بخش ها هستند؟ می توانیم بینم که سطوح مقابل به چراغ روشن ترین بخش آن هستند و سطوح پشت تخم مرغ در سایه قرار دارند. بین این دو بخش سطوحی با خاکستری های میانه وجود دارد که نیم سایه می نامیم.

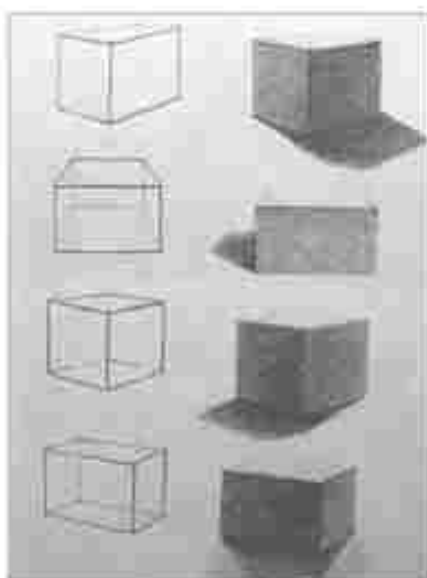
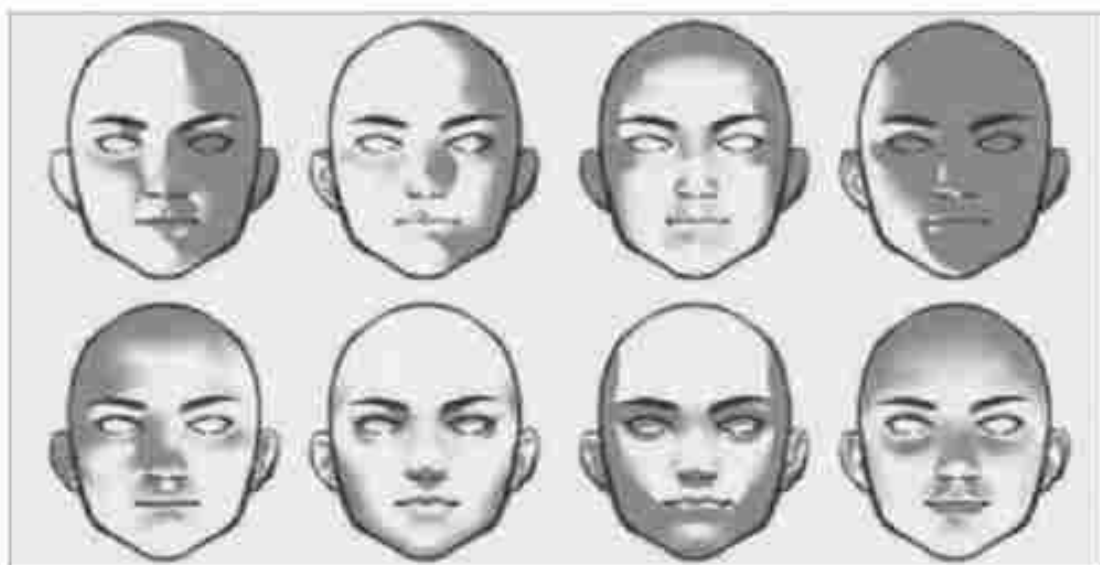
هر کدام از اشکال هندسی زیر فرم متفاوتی با بقیه دارند، ولی همه به صورت مشابهی در مقابل منبع روشنایی قرار گرفته‌اند. نور و سایه آن‌ها را با هم مقایسه کنید. می‌توانید ببینید برخی از سایه‌ها دارای مرزهای واضح و تیرگی برخی به صورتی ملایم تغییر می‌کند. برای مثال تیرگی و روشنایی سطوح مختلف مکعب از هم کاملاً متمایز هستند ولی تیرگی و روشنایی در فرم‌های منحنی دیگر اشکال به صورت ملایمی به هم وصل می‌شوند. تغییرات تیرگی و روشنایی به تغییرات فرم بستگی دارد. اگر این تغییرات تدریجی باشد تیرگی‌ها مرز مشخصی ندارند و اگر تغییرات فرم مانند لبه‌های سطوح مکعب شدید باشد، تغییرات نور و سایه روی آن شدیدتر است.

تغییرات تیرگی و روشنایی سطوح به نزدیکی و دوری منبع نور از شیء هم بستگی دارد. با نزدیک شدن منبع نور به شیء، سطوحی که در مقابل نور هستند روشن‌تر می‌شوند و تضاد بیشتری با سطوح سایه پیدا می‌کنند. در این حالت نیم‌سایه‌ها کمتر می‌شوند و شدت نور و سایه بیشتر می‌شود. در صورتی که منبع نور دورتر باشد، نور در فضا پخش می‌شود و سایه‌های مبهمی روی شیء ایجاد می‌گردد.

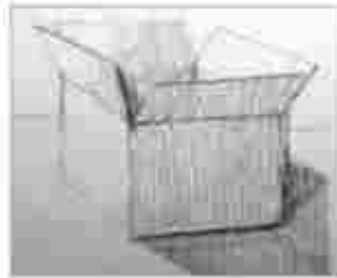
همانند تصاویر زیر به وسیله یک چراغ قوه یا چراغ مطالعه، روی صورت یکی از دوستان خود از زوایای مختلف نور بتابانید. آیا حالت چهره او تغییر می‌کند؟ از او بخواهید حالت‌های مختلفی را با چهره خود نشان بدهد، مانند خونسختی، ناراحتی، عصبانیت یا ترس. آیا وقتی جهت نور را تغییر می‌دهید، نور و سایه روی چهره برخی از این حالات را تشدید می‌کند؟ بعد از این، هنگام دیدن فیلم با کارتون به حالت چهره و سایه روشن‌های روی آن توجه کنید. نور و سایه می‌تواند به بیان حالات مختلفی از احساسات انسان از طریق چهره کمک کند.

طراحی کنید:

مانند درس اول به کمک فیجتی، جنسب و مقوای سفید، یک مکعب سفید بسازید. مکعب را بر مفاصل نور قرار دهید و مطابق شکل رویه‌رو طراحی خطی ساده از آن انجام دهید. فکر می‌کنید ترتیب روشن‌ترین به تیره‌ترین سطوح کدام است؟ سپس به وسیله یک مداد یا زغال سطوح مکعب را با خاکستری‌های مختلف سایه بزنید. سعی کنید برای واقعی‌تر شدن طراحی خود از قواعد پرسپکتیو استفاده کنید.

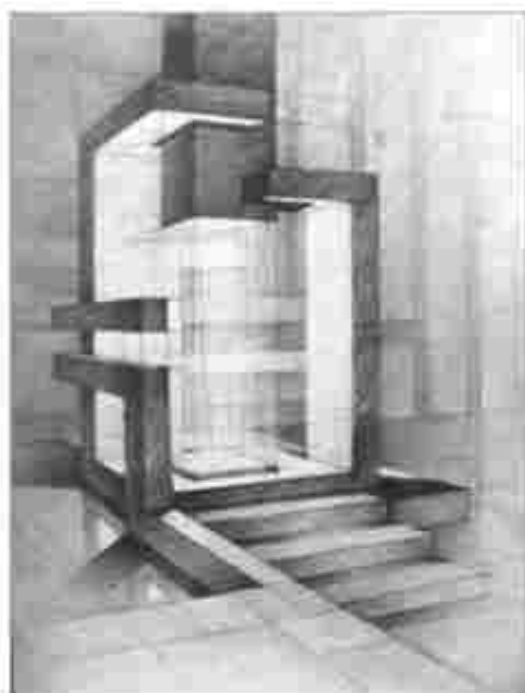
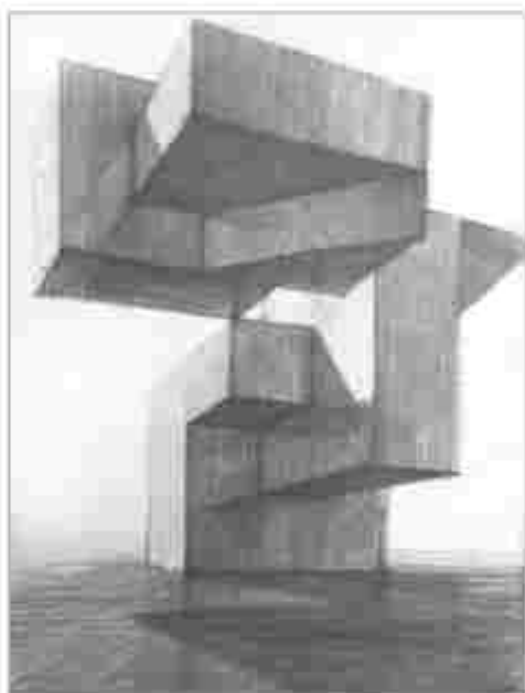
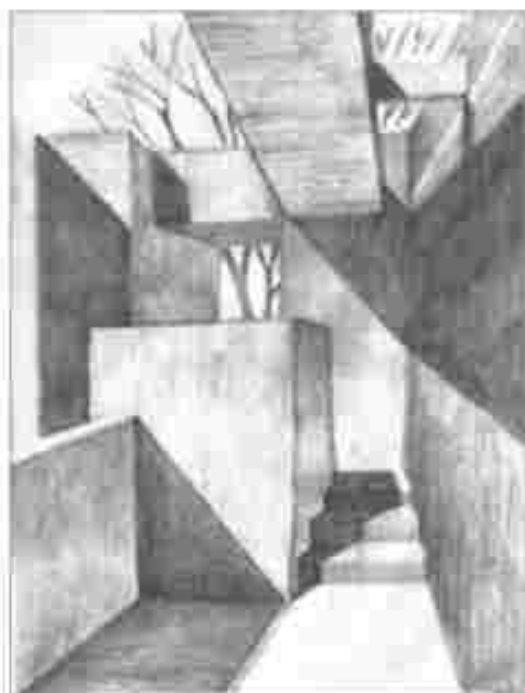
السازی را روی یک ستر قرار دهید و نور یک چراغ مطالعه را روی آن‌ها بتابانید. روی یک کاغذ طرح خطی ساده‌ای از آن‌ها ترسیم کنید. سعی کنید مانند تصویر صفحه بعد سمت چپ، مرز سایه‌ها را روی اشیاء پیدا کرده و با ابزار خود بخش‌هایی را که در سایه قرار گرفته‌اند به صورت یکدست تیره کنید.

انبساط مختلفی که فرم هندسی ساده دارند را در مقابل نور خورشید با یک چراغ مطالعه قرار دهید و با زدن هانسور با یک مداد، نور و سایه آن‌ها را طراحی کنید. سعی کنید قبل از شروع، روشن‌ترین و تیره‌ترین بخش‌ها را روی شیء مشخص کنید و با یک خاکستری کم‌رنگ طراحی خود را شروع کنید. به تدریج که طراحی جلوتر می‌رود از خاکستری‌های تیره‌تر استفاده کنید. در صورت تمایل می‌توانید با ترکیب انبساط مختلف، طراحی پیچیده‌تری انجام دهید. توجه داشته باشید طراحی انبساط تیره‌ای با فلزی که شفاف هستند و با نور را منعکس می‌کنند دشوارتر است.

وقتی که در محیط‌هایی مانند پارک، مدرسه، مسجد یا موزه هستید به فضای معماری توجه کنید. بخشی از فرم‌های معماری را انتخاب کرده و سعی کنید یا ترسیم یک پرسکتیو به آن عنق دهید. سپس با مشخص کردن سطوح تیره و روشن، نور و سایه را در این فضاها نشان دهید.

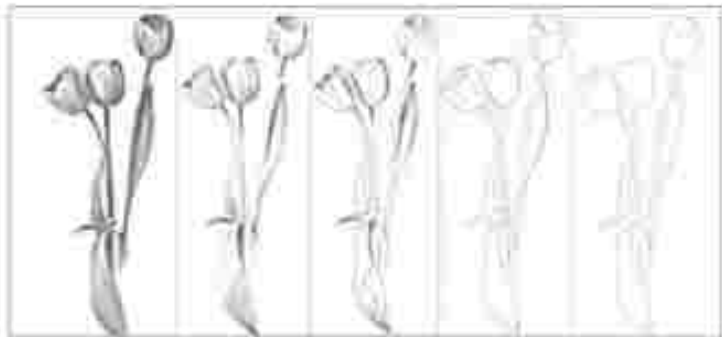

خود ارزیابی:

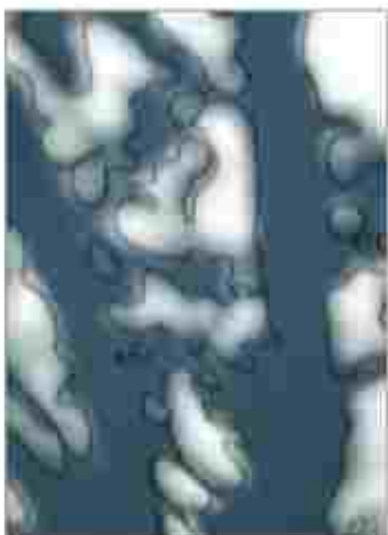
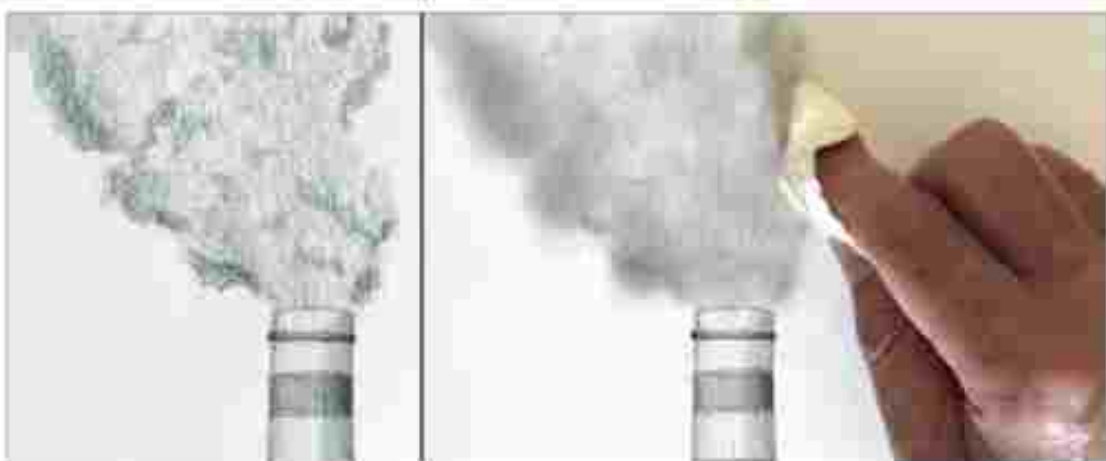
- طراحی های هنرمندان دیگر که از سطوح تیره و روشن استفاده کرده اند را ببینیم و سطوح مختلف تیرگی و روشنایی در آثار آن ها را از هم تفکیک کنیم.
- فکر می کنید هنرمندان چگونه نور و سایه را در طبیعت به تیرگی و روشنایی در آثار خود تبدیل کرده اند؟
- ابزارها و روش هایی را که به وسیله آن ها سطوح مختلف تیرگی ایجاد می کنیم، بیابیم.

تجربیات بیشتر:

با نگاه کردن به یک گلدان یا تصویر آن، یک طراحی خطی کم رنگ ترسیم کنید. کم کم و با دقت مدل را با نگاه خود مطالعه کنید و جزئیات بیشتری به آن اضافه کنید. در طراحی خود از یک خاکستری کم رنگ برای نشان دادن نقاط تیره تر و سایه مدل استفاده کنید. به تدریج خاکستری های تیره تر برای کامل کردن مدل به کار ببرید.

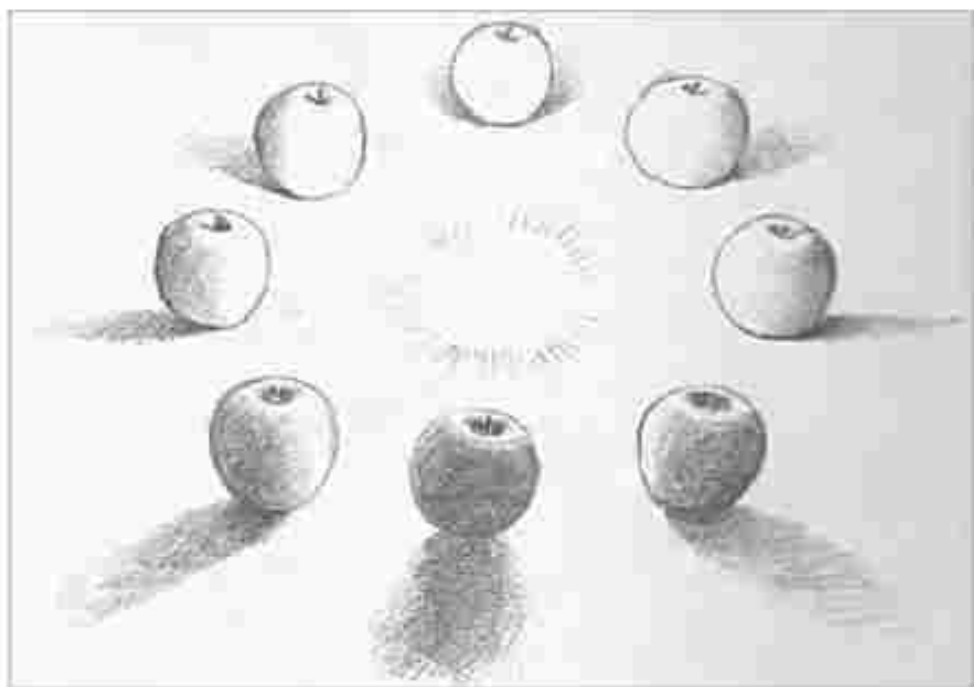
هنگامی که ایرهایی در آسمان می بینید یا دقت به آن ها نگاه کنید (مواظب باشید که نور خورشید مستقیماً به چشمان شما نتابد)، آیا تیرگی تبدیلی در ایرها مشاهده می کنید؟ می توان دید که ایرها فرم هایی نرم و کم رنگ دارند. با مشاهده مستقیم ایرها در آسمان و یا از روی عکس، یک طراحی از ایرهای آسمان انجام دهید. ابتدا به وسیله مداد، سطح آسمان را با هانسورهای بسیار کم رنگ روی کاغذ ترسیم کنید. سعی کنید محل فرضی ایرها بدون هانسور با کم رنگ تر باشد. یا کشیدن آرام یک دستمال کاغذی روی هانسورها، آن ها را محو کنید. به کمک یک پاک کن و به آرامی محل سفیدی ایرها را پاک کنید. به صورتی که ایرها کم کم نمایان شوند. می توانید همین تمرین را با طراحی یک دودکش انجام دهید. همین طور به جای مداد می توانید از کمی دوده یا زغال هم استفاده کنید.

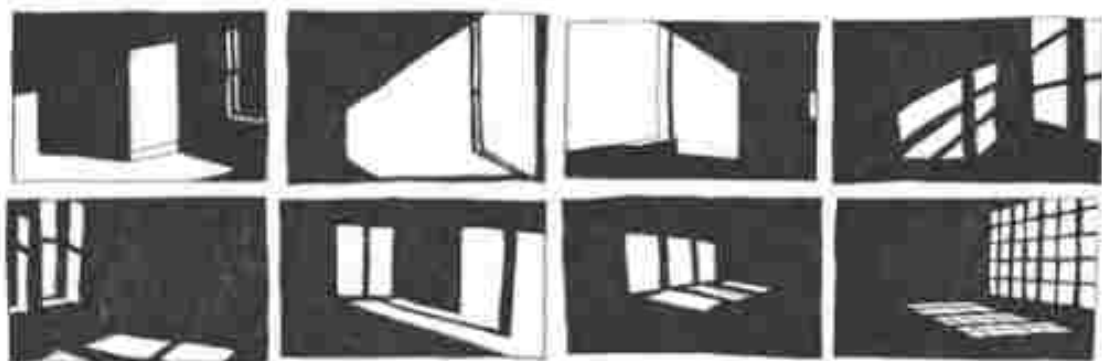
سایه‌های اشیاء تصاویری طبیعی هستند که آنها در مقابل نور مستقیم و شدید ایجاد می‌کنند. می‌توانید با گذاشتن یک کاغذ در مکان سایه آن‌ها را ترسیم کنید و در صورت تمایل به رنگ جاکستری، دلخواه، خود در بیاورید. دقت کنید که لبه سایه‌ها همیشه واضح‌تر است و در بیشتر مواقع محو است. در مورد دلیل آن فکر کنید. با یک چراغ مطالعه سایه تیشی مانند گلدان را بررسی کنید. بیشتر با دور و نزدیک بودن چراغ مرزهای سایه چه تغییری می‌کند؟

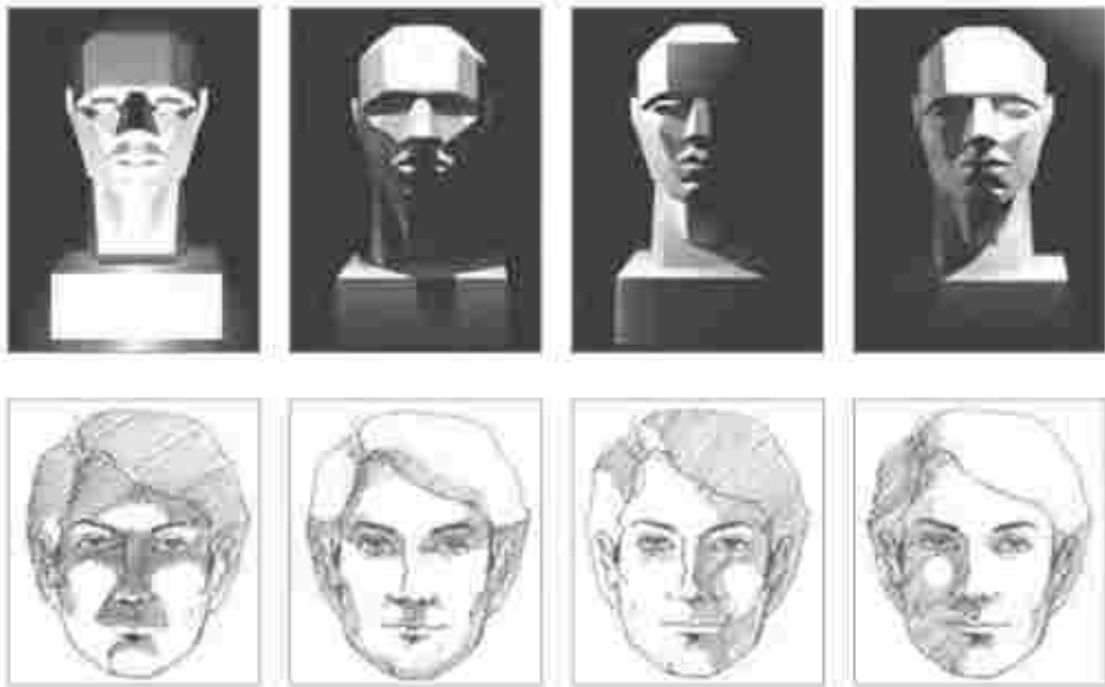
یک میوه یا سنگینی منادیه مانند سبب را در مقابل یک منبع نور مانند چراغ قوه یا چراغ مطالعه قرار دهید و سعی کنید به کمک سطوح خاکستری آن را طراحی کنید. طراحی خود را با تغییر مکان منبع نور تکرار کنید - هر بار جای منبع نور را کمی عوض کنید به صورتی که منبع نور به تدریج دور مثل بچرخد و از همه جهات آن را روشن سازد.

به پنجره‌های اطراف خود در خانه یا مکان‌های دیگر توجه کنید. هنگامی که نور از پنجره‌ها عبور می‌کند روی زمین یا دیوارهای اطراف اشکال هندسی انتزاعی ایجاد می‌کند. به وسیله یک ابزار طراحی مانند منادیه، مازیک یا زغال، پنجره و نور نایبده شده را ترسیم کنید. همه فضاهای داخلی در سایه را با رنگ سیاه تیره کنید. وقتی در این کار مهارت یافتید محل خاکستری‌های روشن‌تر در فضای داخلی را پیدا کنید و کمی روشن‌تر ترسیم کنید. توجه کنید که روشنایی بیرون پنجره و نور بسیار روشن‌تر از سایه‌های داخلی است.

بک محسمه یا مخروط را از زوایای مختلف در مقابل نور قرار دهید و سعی کنید با سطوحی ساده آن را ترسیم کنید. اگر علاقه مند بودید از دوستی بخواهید برای شما مدل بسازد و با تاباندن نور از زوایای مختلف بر چهره اش، او را طراحی کنید.

طراحی زیر (سمت راست) از روز سورا نقاشی بنا امرسونست فرانسوی است. او طراحی خود را به وسیله ترسیم نقطه‌های متعدد روی کاغذ انجام می‌داد. در سطوح تیره‌تر طراحی او، نقاط تیره‌تر تعداد و تراکم بیشتری دارند. تغییر این تیرگی‌ها به تدریج است و برای همین هم فرم‌ها در طراحی محو هستند و مرز دقیقی ندارند. توجه کنید که چگونه در بیش زمینه گستر است روشنی کاغذ و تیرگی میز باعث شده که این قسمت وضوح بیشتری یابد و جلوتر به نظر یابد. می‌توانید

با استفاده از نقطه‌های سیاه طراحی مشابهی خلق کنید. در صورت تمایل می‌توانید همین کار را به صورت معکوس انجام دهید و سطحی را با زغال یا ایزاری دیگر، کاملاً سیاه کنید و به وسیله پاک‌کن نقاط سفیدی روی آن به وجود آورید و طراحی خود را کامل کنید.

درس سوم

ابزارهای ترسیم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ ابزارهای مختلف طراحی و نقاشی را بشناسد.
- ◆ با شناخت ابزار و وسایل مختلف و چگونگی کاربرد آن، در خلافت‌های هنری خود و متناسب با سطوح مختلف، از ابزار مناسب استفاده کند.
- ◆ با بررسی آثار فرهنگی - هنری - ابزار و وسایل و روش‌های به کار رفته در خلق آن آثار را تشخیص داده و آن‌ها را نقد کند.

فکر کنید:

به خودنگاره‌های روبه‌رو که توسط هنرمندان خلق شده‌اند دقت کنید. این تصاویر با چه ابزارهایی ترسیم شده‌اند؟ آیا روش استفاده از این ابزارها مشابه است؟ ابزارهای بسیار متنوعی برای خلق تصاویر وجود دارد. همین‌طور این ابزارها با روش‌های مختلفی برای آفرینش آثار هنری تصویری به کار گرفته می‌شوند. معمولاً هر هنرمندی در استفاده از ابزارها و اسلوب هنری معینی مهارت دارد. این تسلط از تمرین و شناخت این مواد و روش‌ها بدست می‌آید. در نتیجه انتخاب ابزار مناسب برای تولید بک اثر هنری موفق اهمیت بسیاری دارد. بیشتر هنرمندان با تأمل بر هدف خود و با دقت تست به چنین انتخابی می‌زنند.

▲ خودنگاره پل سزان، نقاش فرانسوی، رنگ و روغن روی بوم، قرن بیستم میلادی

▲ بخشی از خودنگاره سیزه کلاوتون، نقاش فرانسوی، رنگ و روغن روی کتان، قرن بیستم میلادی

▲ خودنگاره کمال‌الملک، نقاش ایرانی، رنگ و روغن، ۱۳۳۶ هجری شمسی، هنر قاجار

▲ خودنگاره ادگار دگا، نقاش فرانسوی، پاستل رنگ روغن، فلزات، ۱۹۰۰ میلادی، هنر امپرسیونیسم

طراحی یکی از ساده‌ترین روش‌های تولید تصویر است. طراحی‌ها معمولاً بدون رنگ انجام می‌شود. هر ابزار طراحی باید بتواند بر روی یک سطح، خط با تیرگی و روشنایی تولید کند. تصویر سمت راست نمونه‌هایی از ابزارهای طراحی هستند که هر کدام اثر متفاوتی بر روی کاغذ ایجاد می‌کنند. کدام یک از این ابزارها را می‌شناسید؟ همان‌طور که می‌بینید ساده‌ترین وسیله طراحی که در دسترس همه قرار دارد مداد است. مداد وسیله مناسبی برای طراحی خطی است. مدادهای مختلفی برای طراحی وجود دارند که بر اساس سختی و نرمی دسته‌بندی می‌شوند. فکر می‌کنید تفاوت اثر مدادهای نرم و سخت بر روی کاغذ چگونه است؟ می‌توان تصور کرد که مدادهای نرم با فشار کم، اثر تیره‌تری بر روی کاغذ ایجاد می‌کنند. در تصویر سمت چپ مدادهای مختلف بر اساس سختی و نرمی علامت‌گذاری شده‌اند. حرف B به معنای نرم مداد و حرف H سبک سختی مداد است. حال به مداد خود نگاه کنید. چه علامتی روی آن برج شده است؟ بیشتر مدادهای معمولی HB هستند؛ یعنی نه خیلی سخت و نه خیلی نرم. مدادهای مختلف خود را با هم مقایسه کنید و ببینید کدام مداد تیره‌ترین اثر را روی کاغذ به جای می‌گذارد! این مداد نرم‌ترین است.

یکی دیگر از ابزارهای طراحی، زغال است. طراحی با زغال امکان ایجاد بافت‌های متنوعی را فراهم می‌کند. معمولاً طراحی‌های سایه روشن را با زغال ترسیم می‌کنند، زیرا ایجاد خاکستری‌های متنوع با زغال ساده‌تر است و همین‌طور تیرگی‌های عمیق‌تری تولید می‌کند. زغال‌های طراحی در اندازه، رنگ و شکل‌های مختلف تولید می‌شوند و همین‌طور سختی و نرمی متفاوتی دارند. به کمک ابزارهای مختلف می‌توان با محور کردن اثر زغال تابلوهای لطیفی به وجود آورد. برخی از این ابزارها را در تصویر زیر مشاهده می‌کنید.

▲ مونتگومری اثر ریچارد ویکس، فلانس
اسپینال، سال ۱۹۰۰ میلادی، زغال
طراحی روی کاغذ

▲ برخی از ابزارهای طراحی، با زغال

با اینکه بیشتر طراحی‌ها سیاه و سفید هستند، اما ابزارهای رنگی دیگری هم انجام می‌شود. بیشتر این طراحی‌ها به صورت تک رنگ ترسیم می‌شوند. ابزارهای هنری رنگی بیشتر برای انجام نقاشی استفاده می‌شوند. کدام یک از این ابزارها را می‌شناسید؟ مله‌ها رنگی یکی از ساده‌ترین ابزارهای خلق تصاویر رنگی است. سطح مناسب برای نقاشی با مله‌ها رنگی، کاغذ است.

ماژیک‌های رنگی است که هم برای طراحی و هم برای نقاشی به کار می‌رود. ماژیک‌ها در اندازه‌ها و رنگ‌های متنوعی تولید می‌شوند. ویژگی این ابزار سفت و شفافیت رنگ آن است. با ماژیک می‌توان یک سطح را چندین بار رنگ کرد. چون رنگ ماژیک پوسمانده نیست، هر بار رنگ جدید با رنگ قبلی ترکیب می‌شود. از ماژیک‌های خاص در طراحی‌های مربوط به معماری یا طراحی صنعتی استفاده می‌شود. روان‌نویس هم از خانواده ماژیک است، اما روان‌نویس نوک ظریفی دارد و می‌توان با آن طراحی‌های دقیق‌تری انجام داد. برای همین از روان‌نویس بیشتر در ترسیم‌های معماری یا مهندسی استفاده می‌شود.

یکی دیگر از ابزارهای طراحی و نقاشی، پاستل است. پاستل‌ها در رنگ‌های مختلف و در دو نوع گچی و روغنی وجود دارند که هر کدام بافت‌های مخصوصی ایجاد می‌کنند. معمولاً از کاغذ و مقوای مخصوصی برای طراحی با پاستل استفاده می‌شود. پاستل چون شبیه به زغال است می‌تواند ابزار مناسبی برای طراحی باشند. تصویر پایین سمت راست نمونه پاستل گچی و تصویر سمت چپ پاستل روغنی است.

▲ قلم فلزی

برخی از رنگ‌ها و مواد طراحی و نقاشی در حالت اولیه خود استفاده نمی‌شوند بلکه باید با محلولی مخلوط شوند که به آن‌ها شفافیت داده و امکان دهد که بر روی یک سطح بخش شوند. این محلول را حلال یا مدیوم می‌نامیم که کمک می‌کند رنگ از حالت جامد یا غلیظ خود روان‌تر شده و راحت‌تر بر روی سطح بنشیند. آب یکی از حلال‌های اصلی در نقاشی است. برخی از رنگ‌ها مانند جوهر رنگی با مرکب در آب حل می‌شوند. طراحی با آب مرکب یکی از شناخته‌شده‌ترین انواع طراحی است که با قلم موی نرم انجام می‌شود. این طراحی روی کاغذ با مقوای ضخیم ترسیم می‌شود و به دلیل ویژگی پداده خود به تولید شکل‌های خلاقانه‌ای در طراحی منجر می‌شود. قلم فلزی هم ابزار دیگری برای طراحی است. برای طراحی با قلم فلزی از مرکب استفاده می‌شود.

▲ طراحی با آب مرکب

▲ طراحی با قلم فلزی

▲ منظره آب مرکب سبز - مهر نیاسپوری

▲ خانه سبز در سبیل ایران - مهرنگ سحر - طراحی با قلم فلزی

آب حلال تکنیک دیگری مانند آبرنگ است. با آبرنگ می‌توان سطوحی رنگی، شفاف و لطف روی سطح کاغذ یا مقوای ترسیم کرد. رنگ‌های آبرنگ هم پودر شده هستند. در نقاشی سنتی ایران رنگ‌هایی با این خصوصیت را رنگ‌های روحی می‌نامند چون جسمیت کمی دارند. حلال رنگ‌های گواش هم آب است. اما این رنگ‌ها برخلاف

آبرنگ غلیظ و مات هستند و سطح زبرین را می پوشانند. برای همین در نقاشی منشی ایران به این‌ها رنگ‌های جسمی می‌گویند، از گواش و آبرنگ در تصویرسازی و نقاشی بر روی سطوح کوچک استفاده زیادی می‌شود.

▲ آبرنگ

▲ رنگ گواش

▲ در زنده نثار، قرن سیزدهم، هنر قاجار، آید مرغوب و گواش

▲ نقاشی رنگ گواش اثر عثمانی، نقاشی مولانا

نقاشی با اضافه کردن آب به این رنگ‌ها معمولاً روی سطحی انجام می‌شود که آن را پالت می‌نامیم. پالت‌ها اندازه و شکل‌های مختلفی دارند، برخی اوقات صاف و برخی اوقات دارای فرورفتگی‌هایی برای نگهداری رنگ ساخته شده هستند. رنگ‌هایی مانند آبرنگ و گواش با آکریلیک که حلال‌نمان آب است سریع‌تر خشک می‌شوند. رنگ دیگری که امروزه به صورت گسترده در نقاشی استفاده می‌شود، آکریلیک است. رنگ آکریلیک دوام زیادی دارد و می‌توان سطوح بزرگی را با آن به سرعت پوشاند. ویژگی این رنگ دوام زیاد آن و خشک شدن سریع می‌باشد. حلال این رنگ آب است.

شایع ترین روش نقاشی، استفاده از رنگ روغن است. نقاشی های بسیاری در تاریخ هنر با این روش خلق شده اند و به دلیل دوام بالای این رنگ امروز می توانیم آن ها را در موزه ها تماشا کنیم. این روش با برداخت دقیق تر امکان ترسیم نقاشی های واقع گرایانه را مهیا می سازد. معمولاً رنگ روغن به صورت تیوب های رنگی است.

▲ طبیعت پررنگ اثر متوجه بختی. رنگ روغن روی بوم، هنر معاصر ایران

▲ منظره از مرسومه خوانشپوره رنگ روغن روی بوم، هنر معاصر ایران

▲ استیج اثر محمود طالب ملکانعمادالهدی، رنگ روغن روی بوم، هنر معاصر، هنر فلان

▲ بوم و چهارچوب نقاشی

رنگ روغن مانند رنگ آکرلیک روی بوم استفاده می شود. بوم از پارچه ضخیمی از جنس کرباس تشکیل شده که روی یک چهارچوب کشیده شده و روی آن با مواد مخصوصی زیرسازی شده است. در این روش بسته به نوع نقاشی از قلم موهای متنوعی استفاده می شود. برخی از این قلم موها موهای نرم و برخی سفت دارند و به شکل هایی مختلف هستند: سر برخی گره و برخی تخت است.

رنگ روغن با حلال های متنوعی استفاده می شود، به این حلال ها روغنی گفته می شود، چون در آب حل نمی شوند. اصلی ترین حلال رنگ روغن، روغن بزرگ است. برخی از این حلال ها باعث می شوند رنگ زودتر خشک شود، چون معمولاً رنگ های روغنی دیرتر خشک می شوند. به تصویر مقابل نگاه کنید. چه ابزارهای دیگری برای نقاشی رنگ روغن استفاده می شود؟ به کارکرد این ابزارها فکر کنید.

طراحی کنید:

مقاسی ها و تصاویر هنری را با دقت تماشا کنید. فکر می کنید این تصاویر با چه ابزار و جوادی خلق شده اند؟ اگر این آثار دارای مشخصات هستند، آن ها را با دقت مطالعه کنید.

▲ پرتو اثر ولادیمیر سرافک، هنر
رئالیسم روسیه

▲ مره شسته، از صم بهر معتر، هنر معاصر ایران

▲ سیر، اثر رامین است، قرن هفدهم میلادی، هنر باروک

موضوعی را برای طراحی انتخاب کنید. یا استفاده از مرکب یک طرح کلی و کم رنگ و سایه فامند را ترسیم کنید. سپس با استفاده از یک روان نویس یا قلم فلزی به تدریج جزئیات بیشتری به درخت اضافه کنید. می توانید لایه های جدید و دقیق تری با آب مرکب نیز در ترسیم کنید تا طرح شما تکمیل شود.

با اشیای مختلفی که در دسترس دارید، ابزارهای طراحی بسازید و بافت‌های مختلف ایجاد کنید. سعی کنید از ترکیب با مواد رنگی طبیعی اطراف خود مانند جای، میوه‌های رنگی و... برای ایجاد اثر روی کاغذ استفاده کنید.

به تصویر زیر نگاه کنید. این تصویر کجاست؟ آیا تا به حال به چنین جایی رفته‌اید؟ چه وسایلی در این تصویر می‌شناسید؟ اگر شما یا دوستانتان هنرمندی را می‌شناسید به کارگاه او بروید و در مورد ابزارها و روش کارش از او سؤال کنید.

مواد و ابزار مختلفی که در اطراف شما وجود دارد را بررسی کنید و ببینید کدام یک برای ترسیم تصاویر مناسب هستند؟ سعی کنید تصویری یا آن‌ها ترسیم کنید.

ابزارهایی که در این درس معرفی شده، روش‌های معمول و سنتی در تولید آثار هنری و تصاویر هستند. امروزه در هنر معاصر هنرمندان از ابزارهای نامتعارفی استفاده می‌کنند. بعضی از این ابزار و روش‌ها به صورت معمول در صنعت و رشته‌های مختلف استفاده می‌شوند. سعی کنید با مرور آثار هنری برجی از آن‌ها را که از روش‌های غیرمتعارف تولید شده‌اند جستجو کنید.

خود ارزیابی:

- آثار هنری مختلف را ببینیم و حدس بزنیم که با چه ابزار و روشی انجام شده‌اند!
- ویژگی‌های چند ابزار هنری را بشناسیم و بدانیم در چه تصاویری از آن‌ها استفاده می‌شود.
- در استفاده از یک یا چند ابزار هنری مهارت یابیم.

تجربیات بیشتر:

مدادی نوک تیز را مشابه تصویر سمت راست به دست بگیرد و یک طراحی انجام دهد. حیل مداد را مشابه

تصویر سمت راست (بایستی) در دست بگیرد و سعی کنید سایه‌های طراحی را ترسیم کنید. این بار خطوط چه تفاوتی با روش اول داشت؟ برای طراحی با خطوط بهین‌تر می‌توانید با کمک یک شخص بزرگ‌تر و به وسیله یک ابزار تیز، نوک مداد خود را بلندتر بزنائید.

اگر یک رایانه یا گوشی همراه در دسترس دارید، یک برنامه نقاشی روی آن نصب نمایید. سعی کنید ابزارهای آن و روش استفاده از این ابزارها را یادگیرید. تصاویری به دلخواه طراحی کنید. اگر برنامه امکانات رنگی دارد، تصویر را رنگ‌آمیزی کنید. تصویر را برای دوستان خود به اشتراک بگذارید.

از هر کدام از ناهنرهای مختلفی که در دسترس دارید مانند کاغذ طراحی، روزنامه و... یک نمونه جمع‌آوری کنید.

ملخصات آن‌ها مانند ضخامت و تازگی، بافت، رنگ، استحکام و مقاومت آن‌ها در مقابل آب را ارزیابی کنید. با ابزارهای مختلف خود روی هر کدام را طراحی کنید و نتیجه را مقایسه کنید. فکر می‌کنید طراحی با کدام ابزار و روشی

کدام سطح نتیجه بهتری دارد. می‌توانید کولازی یا کاغذهای مختلف
الجام دهید و با مواد متفاوت روی هر قطعه طراحی کنید.

با استفاده از ابزارها و
امسای دور ریختنی مانند
کارتن و رنگ، یک اثر
هنری ترکیبی خلق کنید.
فکر می‌کند کدام ابزار و
روسن‌ها با هم همچوانی
بیشتری دارند؟

تعریف و کاربردهای طراحی

درس چهارم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- با درک مفهوم کلی طراحی، برخی از کاربردهای آن را در زندگی روزمره بشناسد.
- در فعالیت‌های مختلف هنری، اجزای مشابه در ارتباط با طراحی را تشخیص دهد.

فکر کنید:

آیا تا به حال به معنی طراحی فکر کرده‌اید؟ از نظر شما طراحی چیست؟ مسلماً اولین چیزی که در مورد طراحی به ذهن می‌آید، تصاویری است که با خطوط یا سطوح تیره و روشن از اشیا و فضاهای واقعی یا ذهنی انجام شده‌اند. این یک تعریف متعارف از طراحی است که معمولاً کاربرد آن را به تقلید از چیزهایی که می‌بینیم یا ایجاد آثار زیبا محدود می‌کند. اما طراحی می‌تواند کاربردهای دیگری هم داشته باشد. برای مثال طراحی ذهنی که موضوع خود را که در دنیای اطراف بلکه در ذهن طراح جستجو می‌کند یا طراحی روایی که به دنبال شرح ایده‌ها، داستان‌ها و موضوعات است.

▲ طراحی برداشت لاگتشت، او، سرافلیو، از نسخه کتاب سنگی کتاب «تقلید» نوشته فروداد به سال ۱۳۸۲ هجری شمسی - هنر قلم‌نویس

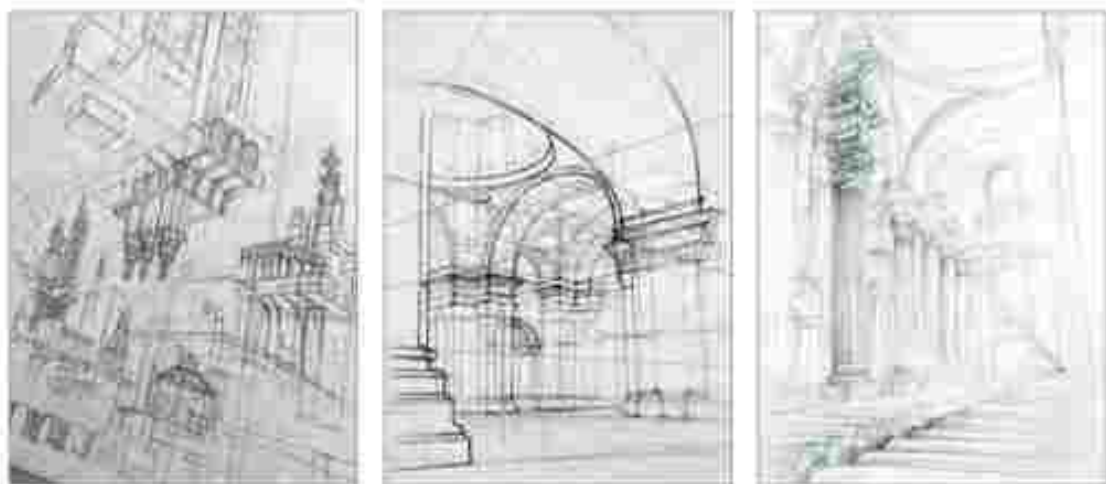
▲ طراحی چینی از دوره فاشی نوازدهم، مجموعه‌ای معنویت‌گرا، نقاشی قرن هفدهم هجری شمسی

برای فهم کاربدهای متنوع طراحی ضرورت دارد فرایند بنیادین طراحی در ذهن طراح را بشناسیم. فکر کنید می‌خواهید یک شیء را طراحی کنید، چه فرایندهایی را برای این کار انجام می‌دهید؟ با دقت نگاه می‌کنید، شیء و تناسبش را ارزیابی می‌کنید، کاربرد ابزارهای خود را می‌سنجید، بین آنچه ترسیم کردید و شیء قیاس می‌کنید. به‌زبان ساده کار اصلی شما سامان دادن به عناصر تجسمی (مانند خط، سطح) روی کاغذ است. عناصری که تفسیر ذهن شما از نمای شیء است.

برای مثال نور شکل خاصی روی شیء ایجاد کرده است و شما با استفاده از تیرگی ابزار خود و سفید کاغذ رابطه مسایبی را در طراحی خود بازتابی می‌کنید. مسلماً اگر رابطه ایجاد شده در طراحی انسجام با کار کرده نداشته باشد، یعنی برای مثال روابط تیرگی و روشنایی آشفته باشد. نتیجه نهایی به شیء شبیه نخواهد بود. در نتیجه فعالیت اصلی طراحی سامان دادن به عناصر تجسمی در قالب طراحی نهایی است.

به این تصاویر دقت کنید. آیا در طراحی حفظ می‌شید؟ این خط‌ها ترجمه شکل‌هایی است که از ذهن طراح گذشته و به وسیله دست او روی کاغذ ترسیم شده‌اند. به همین دلیل، طراحی، به دنیای ایده‌های ذهنی ما بسیار نزدیک است. به خاطر این نزدیکی به افکار ما، طراحی راه حل مناسب و بلاواسطه برای بیان ایده‌های ما است. در قرون گذشته هم طراحی تنها محدود به عرضه ظاهر چیزهایی که می‌بینیم نبوده است؛ برای مثال در دوران رنسانس در قرن چهاردهم میلادی واژه طراحی معادل ایده خلاق بوده است. برای همین تعجب ندارد بدانیم که به جز هنرمندان هنرهای تجسمی که بیشتر با تصویر و فرم سروکار دارند، بسیاری از متفکرین و هنرمندان رشته‌های دیگر نیز برای بیان ایده‌هایشان به طراحی متوسل می‌شدند.

▲ طراحی و سبکتی و سبکی معوضان، از توابره و داورنجر، هم زینتی است. روشی زیباتر و از بر می‌کنیم به، و از تخریب امکان شده است که ابتدا ذهنی خود را بکشد تا جای بعضی را به زومی خلاقانه بر کشد تا یک اثر هنری ایجاد کند.

در این معنا طراحی از روابط نزدیک با بیان نهادن، بی افکندن و ارائه کردن یک طرح با یک الگوی ذهنی دارد. در نتیجه عجیب است وقتی یک نویسنده از طرح داستان یا یک مهندس از طراحی یک سیستم سخن می‌گوید. تقریباً اکثر کسانی که می‌خواهند طرح ذهنی خود را به صورت ساده و ملموس‌تری ببینند، سعی می‌کنند آن را طراحی کنند؛ با اینکه این افراد الزاماً در طراحی مهارت ندارند. حال به خط‌خطی‌های نویسندگان، کارگردانان یا دانشمندان فکر کنید. این طراحی‌ها چه کمکی به آن‌ها می‌کند؟

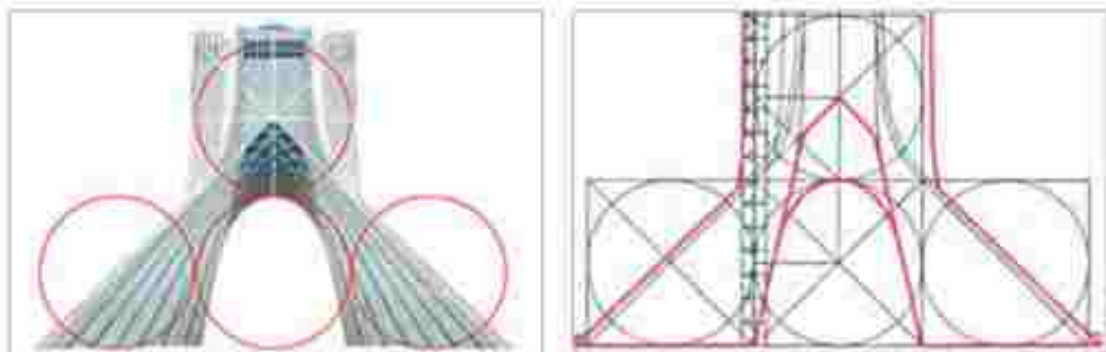
▲ طراحی اثر کوروساوا کازوگردان ژاپنی و یکی از سبک‌های جدید است.

▲ بخش از دانشمندان مشهوری که از نقشه‌ها استفاده و آنها را می‌بینند.

در تمام موارد یادشده بالا، طراحی کمک می‌کند که مسئله یا مشکل معینی حل شود. مسلماً در این موارد هم وجود خلاقیت باعث رسیدن به نتیجه بهتری خواهد شد، چرا که خلاقیت تنها منحصر به هنر نیست و پیدا کردن هر راه‌حلی

با خلاقیت ارتباط دارد. طراحی همچنین امکان می‌دهد یا قسمت دادن به ایده‌های بیخنده، آن‌ها را در قالب تصاویر ساده، قابل فهم تر کنیم؛ برای مثال ایده‌های علمی به همین روش به صورت ساده و مؤثرتر آموزش داده می‌شوند. نگاهی به کتاب‌های علوم، فیزیک یا شیمی خود بیندازید. حتی کتاب ریاضی و هندسه بر از طرح‌هایی است که درک مسائل را آسان‌تر می‌کند.

▲ طراحی بر مبنای از حسن اشکال نمی‌باشد بلکه بر مبنای از یک طراحی مفهومی. مریه‌ایند عظم‌ها همگی بنا و همچنین الزامات و نسبت بین بخش‌های مختلف آن را از طریق طراحی، بهتر از یکدیگر کنید.

احتمالاً به گوش شما چنین چیزهایی خورده است: طراحی یک برنامه درسی یا در این معنا طراحی تنها محدود به تولید تصاویر، انیمیشن‌ها، فرم‌های هنری یا کاربردی نیست. در نهایت در وسیع‌ترین تعریف ممکن هرگونه سامان دادن به اجزای مختلف در قالب کلیشی منسجم که به صورتی مؤثر یک هدف را برآورده کند یک طراحی است. این هدف می‌تواند زیبایی باشد، بازتابی دنیای مریی یا هدفی کاربردی.

▲ طراحی ذهنی ماشین‌ها، ماکت و ماکت، از یک طرف و طراحی هنرستان ابتدایی، قرن بیستم، هر دو سانس.

فکر می‌کنید در کدام رشته‌ها کاربرد هدف طراحی یک سوء یا پروژه است؟ معماری و طراحی صنعتی رشته‌هایی هستند که در آن‌ها کاربرد در عین زیبایی اهمیت دارد. در این رشته‌ها مسئله معمولاً از طراحی عملی‌تر، طراحی فضا و نگاه طراحی نور و صدا صحبت می‌شود. برخی اوقات هدف طراحی، انتقال سریع، مؤثر و واضح ایده‌ها یا مفاهیم است. کاربرد طراحی گرافیک در این موارد مشخص می‌شود. حتماً تا به حال علائم هدایت کننده در ساختمان‌ها

با خیابان‌ها یا همچون آرام یا عنوان سازمان‌ها یا شرکت‌های مختلف را دیده‌اید. این طراحی‌ها بسیار متنوع هستند. برخی یا فرم‌های ساده شده ذهنی یا طبیعی، برخی یا حروف و کلمات یا رنگ‌های درخشان انجام شده‌اند. اما وجه مشترک همه این طراحی‌ها، بارز بودن و تأثیرگذاریشان بر جسم و ذهن است. برای همین امر است که طراحی گرافیک در تبلیغات بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرد.

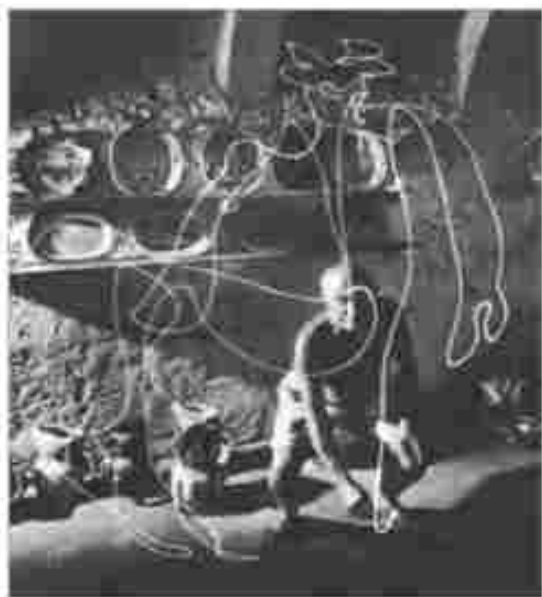
▲ نوعی از سمبل‌ها علامت‌گذاری که برای اطلاع سریع اطلاعات به کار می‌رود. به این گونه علامت‌ها بگوئیم گرام گفته می‌شود.

طراحی کنید:

یک فضای تخیلی را در ذهن خود تصور کنید (مثلاً یک سقینه فضایی). سعی کنید به روابط میان اشیا با افراد در این فضا فکر کنید و آن‌ها را تصور کنید. شروع به طراحی فضا با یک اتود کلی کنید. کم‌کم جزئیات فضا را کامل کنید. برای مطالعه بهتر جزئیات طراحی می‌توانید به عکس و منابع تصویری که در اختیار دارید، مراجعه کنید.

▲ طراحی روی زمین‌های ساحلی، نقش بدن در زیر بارش از اشیا گشودنی، هرمنه بره‌شاین

▲ طراحی با نور، از پیکاسو، هرمنه اسپانیایی

با در نظر گرفتن سطحی که روی آن طراحی می‌کنیم، می‌توانیم تعریف متفاوتی از طراحی ارائه کنیم. طراحی می‌تواند شکل‌یابنده که با هر ابزار اثرگذاری روی یک سطح به وجود می‌آید. در نتیجه سطحی که روی آن طراحی می‌کنیم هم به اندازه ابزار طراحی اهمیت دارد و با هر ابزاری نمی‌توان روی هر سطحی اثر گذاشت؛ مثلاً با یک تکه چوب می‌توان روی سطح یک ساحل سنی با روی یک سطح گلی صاف طراحی انجام داد. مسلماً این طراحی عمری کوتاه دارد. کاری که با ابزارهای معمولی طراحی ممکن نیست. طراحی همچنین می‌تواند عملی گذرا باشد. هنرمندان مهمی با ابزارهایی مانند نور آثار طراحی موقتی خلق کرده‌اند. این طراحی‌ها علاوه بر ماندگار نبودن، جسمیت هم ندارند. فکر کنید با چه روش‌های غیرمتعارفی می‌توانید طراحی انجام دهید؟ این طراحی‌ها می‌توانند ماندگار نباشند.

▲ تاشی ستر. اثر محسن در روی ماسه. هر سده در حال طراحی روی سبزه‌های ساحل

▲ تاشی پارتیب جاک روی بو. اثر محمد ابراهیم جعفری

▲ تاشی پارتیب کاشک و رنگ. اثر روزبه گلشوی

یک شیء کاربردی مانند صندلی، وسایل آشپزخانه یا لامپ مطالعه را مقابل خود قرار داده و طراحی کنید. سعی کنید در هنگام طراحی ارتباط اجزا و نقش هر کدام در کارکرد کلی شیء را بررسی کنید. از زوایای مختلف طراحی خود را تکرار کنید. وقتی کاربرد اجزا را بهتر دانستید، سعی کنید خلافتان طراحی خود را تغییر دهید یا انسانی یا کارکرد مشابه به صورت ذهنی خلق کنید.

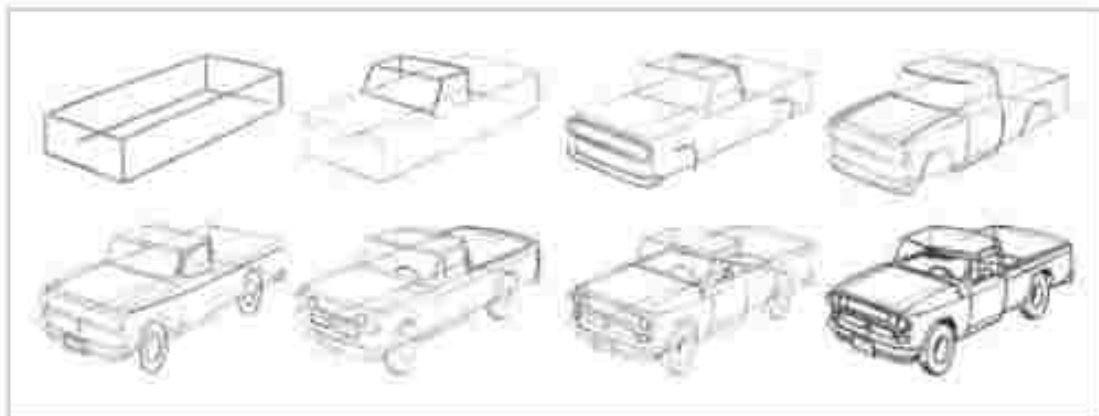
خود ارزیابی:

- به گستردگی انواع طراحی در دنیای اطراف خود دقت کنید.
- رابطه طراحی و ایده‌های ذهنی را در این طراحی‌ها سنجید.
- با توجه به کارکردهای خلاقانه این طراحی‌ها آثاری خلق کنید.

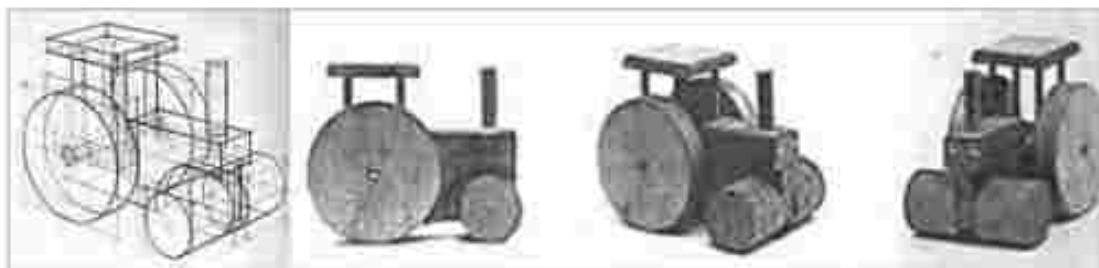
تجربیات بیشتر:

با در نظر گرفتن کلمات مهمی که تاکنون دیدیم یعنی، سامان دادن، انسجام، کارکرد و کیفیت با همان نتیجه نهایی، دیگر فعالیت‌ها را مرور کنید. آیا در چین یک سفره‌ساز، چیز کار یا میلان خانه، نوشتن یک داستان با طراحی و نامه درسی مدرسه می‌توانیم عناصر مشابهی بشیم؟ به انجام یک فعالیت فکر کنید و سعی کنید مراحل با نتیجه نهایی آن را روی کاغذ ثبت کنید.

تصویر یک وسیله نقلیه مانند ماشین یا هواپیما را با دقت نگاه کنید. سعی کنید آن را در قالب فرم‌هایی ساده و کلی طراحی کنید، به تدریج و با اضافه کردن فرم‌های کوچک‌تر آن را کامل کنید. می‌توانید با اضافه کردن سایه و روشن طراحی خود را کامل کنید.

یک شیء یا اجزایی یا فرم‌های ساده هندسی طراحی کنید. به صورتی که هر کدام از اجزای آن یکی از فرم‌های مکعب مستطیل یا استوانه باشد. با تکمیل طراحی خود تعداد و اندازه این فرم‌ها را محاسبه کنید. با چسب و مقوا این مکعب و استوانه‌ها را بسازید و با چسباندن آن‌ها به هم شیء خود را تکمیل کنید.

بک موضوع مانند یک گل را انتخاب کنید. نیمی از آن را به دلخواه یا یک ابزار طراحی و نیمه دیگر آن را با ابزار و روشی متفاوت ترسیم کنید. می‌توانید این روش را با ابزارها و موضوعات متنوعی انجام دهید و سعی کنید انتخاب‌هایی خلاقانه داشته باشید.

با کمی مقوا و کارتون و با استفاده از تصاویر رویه‌رو انشایی مانند جای دستمال کاغذی را طراحی و اجرا نمایید.

یکی از فیلم‌هایی را که قبلاً دیده‌اید و به‌خاطر دارید را انتخاب کنید. داستان و صحنه‌های فیلم را مرور کنید. صحنه‌های فیلم را به ترتیب و با رسم تصاویر متعددی در یک صفحه به‌صورتی ساده طراحی کنید. به ترکیب‌بندی و زاویه دید توجه کنید. این کار تهیه به انجام یک استوری‌برد است که معمولاً فیلم‌سازان قبل از ساخت یک فیلم انجام می‌دهند و با آن طراحی صحنه‌ها، حرکت، نماها و داستان فیلم را مطالعه می‌کنند.

نگاشتار (گرافیک)

فصل دوم

بالمیری لکھنؤ، کوئٹہ گنڈاپی ہونو، ایر لائلہ علی ظاہری بھونہ

نگاشتار (گرافیک) و تبلیغات

درس اول

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ نقش و کاربرد تبلیغات در جامعه و انواع آن را بنمایید و تبلیغ خوب از بد را از یکدیگر تشخیص دهید.
- ◆ عناصر مؤثر در نوشتن یک شعار تبلیغاتی را درک و شعارهای تبلیغاتی گوناگون را تجزیه و تحلیل کنید.
- ◆ مهارت نوشتن یک شعار تبلیغاتی مناسب را داشته باشید.
- ◆ بتوانید با توجه به نیازها و اهداف خود، از روش‌ها و ابزار مناسب تبلیغات برای رساندن پیام به‌منویبای مؤثر استفاده کنید.
- ◆ با مفهوم نگاشتار آشنا شوید و نقش آن هنر را در تبلیغات و در انواع دیگر هنرهای تباداری درک کنید.

فکر کنید:

- آیا در مسیر رفتن به مدرسه به تبلیغاتی اغلانات سطح شهر، روستا یا محل زندگی خود، توجه کرده‌اید؟ به روزنامه‌ها و مجله‌ها و کتابی که هم اکنون مشغول مطالعه آن هستید چگونه؟ با دقت به آن‌ها نگاه کرده‌اید؟
- آیا می‌دانید برای فروش کالا، معرفی خدمات یک مؤسسه، معرفی کلاس‌های کنکور، یا برگزاری نمایشگاه‌ها از چه روش‌هایی استفاده می‌شود؟

همان‌طور که می‌دانید ما از طریق تبلیغات است که درمی‌یابیم کالا و خدمات مورد نیاز ما، چه عملکردی دارند، چه تأثیری بر ما می‌توانند داشته باشند و چگونه می‌توان به آن دست یافت.

با دقت به این تصاویر نگاه کنید، ویژگی مشترک آن‌ها چیست؟
 هر یک از این تصاویر، محصول یا رخدادی فرهنگی و اجتماعی را به ما معرفی می‌کند؛ به عبارتی گونه‌های مختلفی از تبلیغ است. تبلیغات همیشه سعی دارد به مخاطبان خود پیامی را برساند و اعتمادی را در نظر دارد. از طریق این پیام‌ها، اطلاعات و فکری‌های نو به مردم ارائه و موجب تغییر یا تقویت رفتار آن‌ها می‌شود.
 تبلیغات همواره بر سه عامل اصلی پیام‌دهنده، پیام‌گیرنده و وسیله‌ی پیام‌رسان استوار است و همواره به دنبال بازاریابی می‌باشد. این بازاریابی با تجاری، با فرهنگی و با سیاسی است.

طراحی آگهی‌ها! پلنوروا برای شرکت، گیمسازی

طراحی تبلیغ برای دومین جشنواره بین‌المللی جشن‌های خیزش

وسر اهدای صنوبر، وسر اهدای صنوبر، هزاران حسنی شاد، موضوع اهدای صنوبر، الرملا حسنی، اسودید دفتر، ۱۳۹۵

گلدن‌بیام حال‌های تری، طرح جلد، جلد رابع

در گذشته، تبلیغات به سه روش صورت می گرفت :

1. علائم تجاری

▲ طراحی برای نشان شبکه تلویزیونی
▲ طراحی برای اداره ملی روغن و
▲ طراحی برای شرکت نفت ایران

استادگاران برای معرفی محصول خود از نشان و علامت‌های مشخصی استفاده می‌کردند. این علائم بر روی ظروف سفالی، قهقه‌ای و غیره به کار برده می‌شد. درست همانند نشانه‌های تجاری کنونی که به خریداران کمک می‌کنند تا محصول یا خدمات مورد علاقه خود را پیدا و خریداری کنند.

2. تبلیغ بر دیوارها

در این شیوه از تبلیغ، از دیوارهای جایی که جلسی یا خدمت، فروخته یا عرضه می‌شد برای نوشتن پیام استفاده می‌شده است. درست مانند تبلیغاتی که اکنون بر روی دیوارها، وترین یا سردر مغازه‌ها مشاهده می‌شود.

▲ طراحی افغان برای سومین نمایشگاه بین‌المللی ایران از معطیر اندیشه
▲ طراحی نگارگر (گرافیک) معطیر برای خودرو

3. جارچی‌ها

در گذشته جارچی‌ها در شهر می‌گشتند و به وسیله نواختن طبل یا تیور مردم را به سوی خود جلب می‌کردند و اخبار مهم و رخداد‌های مورد توجه مردم را به آن‌ها عرضه می‌داشتند.
به نظر شما نقطه اشتراک همه این وسیله‌های تبلیغاتی چیست؟

اگر دقت کنید درمی یابید این تبلیغات بر پایه حواس دیداری و شنیداری استوار بوده اند. امروزه نیز تقریباً به همین گونه است؛ اما ابزارهای جدیدی مانند: تلویزیون، رادیو، روزنامه، مجله و اینترنت نقش مهم تری را به عهده دارند و مخاطبان وسیع تری را پوشش می دهند. به نظر شما کدام رسانه بیشترین تأثیر را دارد؟

▲ طراحی اطلاع رسانی هوای پاک برای همایشان جمهوری اسلامی ایران
اهواز اثر قناد شیدا

▲ طراحی پوستر برای هفته هنرنگی سریش، اثر هفتن علیزاده

تجربه کنید:

برای یک محصول تجاری (همانند جای و...) یک شعار تبلیغاتی تهیه کنید. شعار تبلیغاتی خود را چگونه تهیه می کنید؟ از چه روش هایی برای انتقال پیام و تبلیغ محصول مورد نظر خود استفاده خواهید کرد؟ به یاد داشته باشید که به هر سه عامل مهم در انتقال یک پیام توجه کنید.

یکی از مهم ترین عناصر تبلیغ، شعار مناسب است. شعارهایی که در روزنامه ها، مجله ها، رادیو و تلویزیون مشاهده می کنید اغلب توسط متخصصان با تجربه تهیه می شود. یک شعار خوب می تواند به خوبی در ذهن ما ماندگار شود. آیا از این نوع شعارها چیزی به یاد دارید؟ پدر یا مادرتان شعاری از دوران کودکی خود به یاد دارند؟ شعار تبلیغاتی سعی می کند تا پیام را به بهترین، مؤثرترین و کوتاه ترین زمان به مخاطب برساند.

به یاد داشته باشید تبلیغ خوب، تبلیغی است که به منافع نزدیک یا سفارش دهنده، منابع جامعه و خواسته های مصرف کننده توجه کند. تبلیغات می تواند همانند جاقوی دوله هم در جهت روند و اعتلای جامعه یا در جهت فریب مردم باشد، صداقت و راستگویی در تبلیغات از اصول اولیه و ارزش های اخلاقی است.

آیا می دانید تبلیغات توسط چه افرادی تهیه و طراحی می شود؟ آیا می دانید آن ها از چه روش هایی برای انجام تبلیغات استفاده می کنند؟ عناصر نگاشتناری مانند تصویر، نوشتار و سایر عناصر دیداری و گاه شنیداری را در کنار هم قرار می دهد تا پیامی را به خوبی به مخاطب خود انتقال دهد.

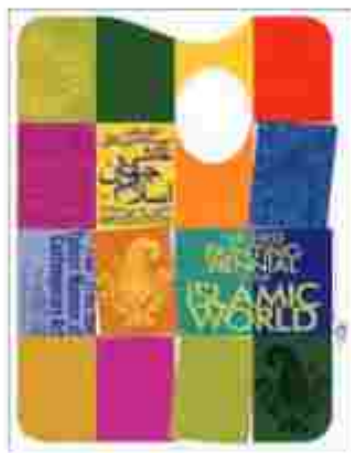

▲ طراحی برای نشان اعتماد
سیدشیرین ابراهیم‌نویا

نگارگر با آگاهی و شناخت شناخه‌های مختلف هنری (مثل نقاشی، تصویرگری، عکاسی، خوشنویسی و...) سعی می‌کند عناصر تجسمی متفاوت را در کنار هم قرار دهد تا به مفهومی نو و تازه دست یابد. رشته نگارگری، خود زمینه‌های مختلفی همانند: تصویرسازی، ستاره، آعلان (پوستر)، صفحه‌آرایی، بسته‌بندی، نگارگری تلویزیونی و نگارگری محیطی را شامل می‌شود. در یک کلام می‌توان گفت نگارگری یعنی تبلیغات و تبلیغات با زبان نگارگری است که معنا پیدا می‌کند.

▲ طراحی برای آلبوم آوازهای خنجر

▲ طراحی برای آلبوم آوازهای خنجر
فلس چهار اسلام، ابراهیم‌نویا

▲ طراحی برای آلبوم آوازهای خنجر
ابریس

خود ارزیابی:

- به تبلیغات روزنامه‌ها و مجله‌ها نگاه کنید. چند نمونه خوب را انتخاب کنید و در کلاس درباره دلایل انتخاب خود به عنوان یک نمونه خوب، بحث و تبادل نظر کنید.
- چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین تبلیغات در انواع مختلف وسایل ارتباط جمعی وجود دارد؟

تجربیات بیشتر:

- در سطح شهر خود چند نوع تبلیغات مشاهده می‌کنید؟ کدام یک از آن‌ها تأثیر بیشتری بر شما دارند؟ آن‌ها را با هم مقایسه کنید.
- با استفاده از عکس و نوشته، یک آگهی تبلیغاتی در مورد معرفی یکی از جاذبه‌های گردشگری شهر خود تهیه کنید.
- به تبلیغاتی که از رادیو و تلویزیون پخش می‌شود توجه کنید. نمونه‌هایی که شعارهای بهتری دارند را انتخاب و به کلاس ارائه دهید.

اعلان و صفحه آرایي

درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ نقش نگارش را در انواع دیگر هنرهای دیداری درک کنید.
- ◆ با تناسلی انواع اعلان یا بوستر آشنا شده و کاربرد آن را در تبلیغات تجزیه و تحلیل کنید.
- ◆ با صفحه‌آرایی و کاربرد آن آشنا شوید و بتوانید تفاوت آن را با دیگر انواع چاپ شده بیان کنید.
- ◆ با درک هماهنگی میان متن و تصویر، مهارت طراحی انواع اعلان (بوستر) و صفحه‌آرایی را با توجه به اهداف و نیازهای خود داشته باشید.

فکر کنید:

با دقت به تصاویر زیر نگاه کنید. به خوبی مشخص است که هر یک از این تصاویر قصد دارد به ما پیامی برساند. به نظر شما پیام هر کدام از این تصاویر چیست؟ آیا می‌دانید این نمونه‌ها را چه می‌نامند؟

▲ طراحی اعلان برای هنر شکاها، اثر ایتا نسیرا

▲ طراحی اعلان برای هنر حسن، اثر اوهید حقیقی

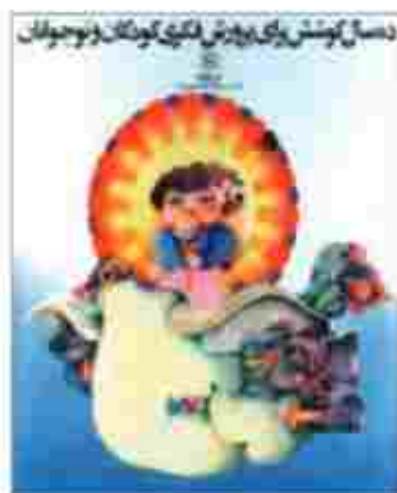

▲ طراحی اعلان برای هنر سرمایه، اثر محسن فارسی

از هر کدام گفتی

به این تصاویر، اعلان یا پوستر می‌گویند. یکی از روش‌های مفید برای تبلیغات «اعلان» است. در این شیوه از تبلیغات، با استفاده از تصویر، نوشتار یا نقس‌های تزئینی، پیام به مخاطبان انتقال داده می‌شود. پوسترها در حقیقت گونه‌ای از روش‌های مناسب تبلیغاتی به شمار می‌آیند که در شمارگان بالا چاپ می‌شوند و سعی در پیام‌رسانی دارند. خواه این پیام برای خرید کالا باشد یا تسویق مردم به شرکت در یک همایش ملی. تصاویری که در طراحی اعلان به کار گرفته می‌شوند اغلب توسط عکاسی، تصویرسازی و طراحی به وجود می‌آیند. حروف و نوشتار نیز به صورت خوشنویسی، طراحی حروف یا حروف جایی نوشته می‌شوند.

گسترش تهرنستی و لزوم ارتباطات جدید، یکی از عوامل مهم در توسعه و رشد هنر «طراحی اعلان» گردید. اولین طراحان اعلان‌های رنگی نقاشان بودند، اما امروزه نگاشته‌گران این کار را انجام می‌دهند.

▲ طراحی اعلان، از فرید حسینی

▲ طراحی اعلان، رضا علمینی

اعلان طراحی کنید:

به اتفاق دوستان یا به تنهایی و با راهنمایی معلم خود برای یک مناسبت فرهنگی یک پوستر (با استفاده از حروف به تنهایی یا در ترکیب با تصویر) طراحی کنید.

در عصر کنونی پوسترها ازاری بسیار مناسب برای پیام‌رسانی می‌باشند و علاوه بر نصب بر دیوار و سطوح شهر، گاه در فضای رقمی (دیجیتال) نیز، نشر و توزیع می‌گردند که میزان مخاطبان بیشتری را پوشش می‌دهد. برگزیده اعلان‌ها در اندازه‌های مختلف به چاپ می‌رسند از کاغذهای کوچک تا کاغذهایی در اندازه ۲/۵ متر، اما در حال حاضر، اندازه رایج اعلان‌ها ۷۰ × ۵۰ و یا ۷۰ × ۱۰۰ سانتی‌متر است.

اعلان‌ها به چند نوع دسته‌بندی می‌شوند:

- ۱ تجاری
- ۲ فرهنگی
- ۳ سیاسی

اعلان‌های تجاری: هدف اصلی از چاپ این اعلان‌ها معرفی تبلیغ برای یک محصول و کالا و تشویق مردم به خرید بیشتر است.

▲ طراحی اعلان برای «تعمیرات از یاد گرفته هر ایران» اثر فرزاد انصاری

اعلان‌های فرهنگی: این نوع از اعلان‌ها فعالیت‌های فرهنگی و هنری را به جامعه معرفی و عرضه می‌کنند؛ همانند اعلان برای سبب تعریف نمایشگاه‌ها و ارجح‌گذاری مشاهیر علم و ادب.

▲ طراحی اعلان برای مصلح

▲ طراحی اعلان برای «ارزین» نمایشگاه
چو نوبیاد از محبت انصاری

▲ طراحی اعلان برای انجمن تشنگان
نگار گران کوه از منصوره حاجت

▲ طراحی اعلان برای «دهمین جشنواره»
احمدیان از هنرهای تیره‌کلان و
نوحه‌انگاز از فرسند مطالی

اعلان های سینمایی: این نوع از اعلان ها همان گونه که از نامشان پیداست برای فیلم های سینمایی طراحی می شوند تا مردم به دیدن فیلم مورد نظر تسویق شوند.

▲ طراحی برای اعلان فیلم رنگ خدا، اثر محسن دژنجان

صفحه آرای

حالا به کتابی که در دستان است به دقت نگاه کنید. آیا می دانید این کتاب توسط چه کسانی تهیه شده است؟ ویژگی های مهم آن چیست؟ آیا می دانید هر کتاب از چه قسمت هایی تشکیل شده است؟ به این عناصر نگاه کنید.

▲ طراحی رای بهبه اشعر، ستوده، از فرزاد امینی

▲ طراحی برای کتاب رنگ خدا، از فرزاد امینی

▲ طراحی برای کتاب آبی، اثر امینی

▲ طراحی رای بهبه اشعر، رای کتاب، از فرزاد امینی

با اندکی دقت می‌توان دریافت که این تصاویر از حروف، نقاشی، نقش مایه‌های تزیینی و... تشکیل شده است. همگی این‌ها اجزای مهم نوشتاری و تصویری هستند که در هر کتاب، مجله، آگهی و سایر تبلیغات مشاهده می‌شوند که به آن صفحه‌آرایی می‌گویند. قبل از اختراع چاپ و رایج شدن ماشین‌های چاپ و رایانه در ایران و سایر کشورها، هنر کتاب‌آرایی به صورت دستی صورت می‌گرفت. کتاب‌آرایی طرح جلد و صفحه‌های داخلی کتاب‌ها را شامل می‌شد. طرح جلد کتاب علاوه بر زیبایی، در حفظ صفحه‌ها نقش بسیار مهمی داشته و دارد. صفحه‌های داخلی نیز با استفاده از هنر خوشنویسی و تذهیب، تزیین می‌شد.

▲ هنر خوشنویسی ایرانی

▲ سوره‌های از هنر کتاب‌آرایی ایرانی

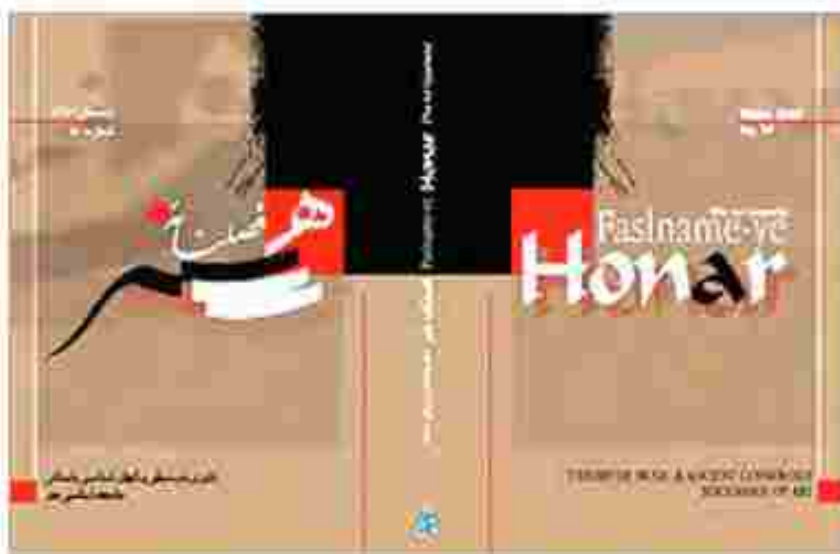
▲ هنر چسبکاری ایرانی

جلد کتاب طراحی کنید:

به طرح جلد کتاب‌های گوناگون توجه نمایید. چند نمونه مختلف را تا به حال مشاهده کرده‌اید؟ آن‌ها را با هم مقایسه کنید. حال طرحی ساده برای یک کتاب بکشید و محل قرارگیری تصویر، نوشته و نقش مایه‌های تزیینی را اجرا نمایید.

صفحه‌آرایی در عصر حاضر، دیگر به صورت دستی اجرا نمی‌شود؛ بلکه با رایانه و نرم‌افزارهای تخصصی صورت می‌گیرد. صفحه‌آرایی علاوه بر زیبایی طرح جلد و صفحه‌های داخلی به ما کمک می‌کند تا بهتر و راحت‌تر مطالب یک کتاب یا مجله را مطالعه کنیم. حروف در اندازه‌ها و ضخامت‌های مختلف نیز نقش مهمی در این امر به عهده دارند.

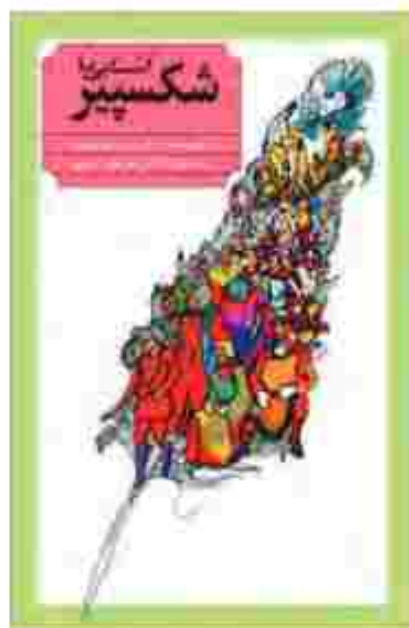
علاوه بر کتاب و مجله، ما در طراحی دفترچه‌های راهنمای محصولات، آگهی‌ها، بسته‌بندی، اوراق اداری و تابلوهای تبلیغاتی نیز شاهد به‌کارگیری صفحه‌آرایی هستیم. به همین دلیل صفحه‌آرایی می‌تواند نقشی مهم در ارائه مناسب مطالب داشته باشد. با قرار گرفتن تصویر و نوشته در جای مناسب و با توجه به اهمیت مطالب نوشتاری، به‌کارگیری المان‌های متفاوت خروف می‌تواند به خوبی به مخاطب در درک بهتر پیام کمک کند.

▲ طراحی برای جلد مجله اختصاصی هنر در تیرین جلد

▲ هنر گفتار اولیاد و امیر

▲ طراحی برای جلد گفتار استانی پادشاهی
ارجمندشاه

خودارزیابی:

به اعلان‌هایی که به دیوارهای مدرسه نصب شده‌اند با دقت نگاه کنید. چند نمونه از انواع آن‌ها را انتخاب و با هم کلاسی‌های خود درباره اهداف، نوع و روش آن‌ها گفت‌وگو کنید. بهترین تصاویری که در اعلان‌ها به کار برده می‌شوند با کدام روش و در چه اندازه‌ای تهیه شده‌اند؟ علاوه بر آثار چاپ شده، سایر مواردی که صفحه‌آرایی در آن‌ها نقش مهمی دارد را مشاهده کنید و تفاوت آن‌ها را با نمونه چاپ شده مقایسه کنید.

تجربیات بیشتر:

- به نمونه‌های مختلف صفحه‌آرایی در بیرون خود توجه کنید و آن‌ها را از نظر طرح جلد، صفحه‌های داخلی و به کارگیری حروف مختلف، با یکدیگر مقایسه کنید.
- نمونه‌های مختلف اعلان‌های سطح شهر را مشاهده کنید و در مورد ویژگی‌های مهم آن‌ها با دوستان خود صحبت کنید.
- با استفاده از تکه‌جسائی (کلاژ) اعلانی برای یک فیلم کودکان طراحی کنید.
- براساس مشاهده‌های خود از نمونه‌ها، طرح جدیدی طراحی کنید و آن‌ها را با سایر هم‌کلاسی‌هایتان مورد بحث و گفت‌وگو قرار دهید. با مشورت هم، بهترین نمونه‌ها را انتخاب کنید. با مشورت معلم خود طرح را تکمیل نمایید.
- کتاب‌آرایی ایرانی (استی) را با کتاب‌آرایی کشورهای غربی مقایسه کنید. تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها در چیست؟
- طرح جلد مجله‌ها را با طرح جلد کتاب‌ها مشاهده کنید. به نظر شما چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در آن‌ها دیده می‌شود؟
- در کتاب‌های مختلف درسی خود به دقت مشاهده کنید. آیا صفحه‌آرایی کتاب‌ها با هم تفاوت دارد؟ به نظر شما آیا با توجه به نوع درس، صفحه‌آرایی و طرح جلد کتاب‌ها مناسب طراحی شده‌اند؟

نگاشتار (گرافیک) محیطی

درس سوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- مفهوم نگاشتار محیطی و نقش آن در محیط زندگی خود را درک و چگونگی کاربرد آن را در انواع محیط‌ها تشخیص دهد.
- بتواند با توجه به اهداف نگاشتار محیطی در مکان‌های گوناگون، کاربرد انواع نگاشتار محیطی (محیط‌های باز و بسته) را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.
- نمونه‌های مختلف اجرا در نگاشتار محیطی را شناسایی و مهارت استفاده از آن‌ها را با توجه به نیازها و اهداف خود (زیباسازی محیط و پیام‌رسانی) داشته باشد.

فکر کنید:

با دقت به محیط زندگی خود اصل میدان‌ها، تابلوها، ایستگاه‌های اتوبوس، سردر مغازه‌ها، نقاشی‌هایی که بر روی دیوار مهدکودک‌ها کشیده شده است و... نگاه کنید. به نظر شما این تصاویر در جامعه ما چه نقشی دارند؟ برای زمین شهر با روستایی محل زندگی شما از چه روش‌هایی استفاده شده است؟ آیا این نوع از تزیینات فقط برای محیط‌های بیرونی کاربرد دارند؟

تمامی عناصر تصویری در محل زندگی ما مانند نقشه‌ها، نشانه‌ها، علائم راهنمایی و راهنمایی، ایستگاه‌های اتوبوس، آبنماها، پیکره‌ها، نقاشی‌های دیواری، تابلوهای بزرگ و کوچک، تبلیغات بدنه اتوبوس‌ها، وسایل حمل و نقل و... جزء آثار نگاشتار محیطی به شمار می‌آیند.

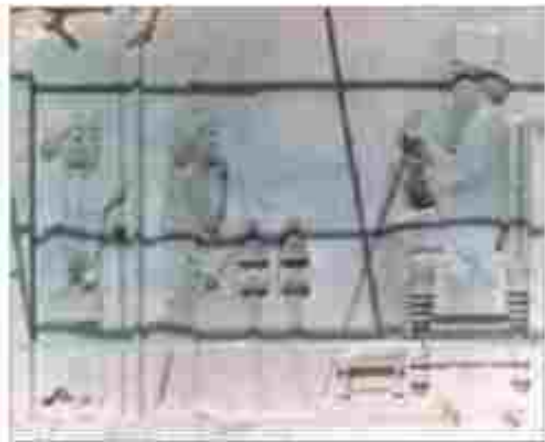

▲ طراحی نگاشتار محیطی برای زمین ساجستان

▲ طراحی نگاشتار محیطی برای ایستگاه اتوبوس

نگارستان محیطی، یکی دیگر از عرضه‌های مهم هنر نگارستان است. از گذشته‌های دور تا کنون انسان‌ها سعی در زیبا کردن محیط اطراف خود داشته‌اند. علاوه بر زیبایی، گاه برای بست و قانع و پیام‌رسانی، از صخره‌ها و کوه‌ها با ایجاد ستون‌ها استفاده کرده‌اند.

▲ طراحی نگارستان محیطی برای اطلاع‌رساننده، روایتگری و پیام‌رسانی ▲ طراحی نگارستان محیطی دوره پیش از تاریخ برای پیام‌رسانی

در دوران حاضر علاوه بر بادمان با زیبایی محیط، اطلاع‌رسانی و تبلیغات نقش مهمی در زندگی ما پیدا کرده است. از این رو، این شاخه از هنر نگارستان رشدی قابل توجه یافته است و در این دو دهه اخیر، در ایران نیز حضوری پررنگ‌تر پیدا کرده است.

نگارستان محیطی با توجه به عملکردش به دو دسته کلی تقسیم می‌شود که عبارت است از:

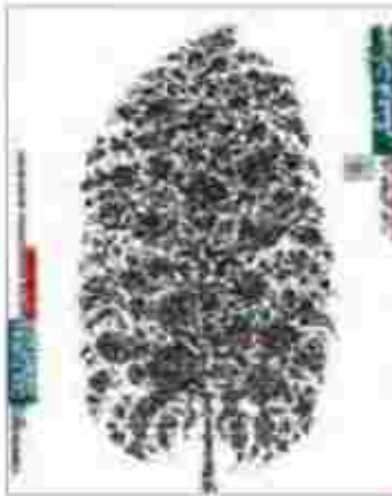
- آثاری که بیشتر جنبه زیباسازی محیطی دارند و قصد و مفهوم خاصی ندارند.

▲ طراحی نگارستان محیطی برای زیبایی مکان‌های عمومی

▲ طراحی نگارستان محیطی برای زیبایی ساختمان‌ها

■ آثاری که علاوه بر زیبایی، نقش مهم راه‌نمایی و پیام‌رسانی را نیز به عهده دارند. این پیام‌رسانی ممکن است فرهنگی، تجاری و یا سیاسی باشد.

▲ طراحی آعلان برای یک گنبد مدرسه در هندوکش
مصطفی اسماعیلی

▲ طراحی نگار محیط شهری برای جشن در سال ۲۰۰۶ هجری شمسی در تهران از مصطفی اسماعیلی

طراحی کنید:

▲ طراحی نگار محیط برای نمایشگاه مکان های عمومی

● به کمک دوستان و با راهنمایی معلم خود برای زیباسازی کلاس، سالن و با حیاط مدرسه چند طرح در نظر بگیرید. سپس در گروه‌های کاری مختلف، آن‌ها را اجرا کنید تا شما نیز سهمی در زیباسازی محیط خود داشته باشید.

● برای ورود به مکان‌های مختلف مدرسه خود، تابلوهای راهنما طراحی کنید.

نگار محیطی از لحاظ فضا خود به دو دسته کلی تقسیم می‌شود:

۱- فضای باز: این گونه از فضاها بیشتر شامل مکان‌هایی مثل پارک‌ها، میدان‌ها، خیابان‌ها، بزرگراه‌ها، تملاتی ساختمان‌ها و توارهای شهری است. طراحان نگار بیشتر آثار خود را در این فضاها و برای دید عموم به وجود می‌آورند.

▲ طراحی نگار محیطی برای زیباسازی محیط

▲ طراحی نگار محیطی برای زیباسازی فضای پارک

فضای بسته: این گونه از فضاها بیشتر شامل مکان‌های بسته همانند: فضاهای نمایشگاهی، سالن‌های اجتماعات، وترین معازدها، محیط‌های اداری، آموزشی، مکان‌های ورزشی و عمومی است، اما آنچه آثار نگاشتنار محیطی را از سایر تماخده‌های نگاشتنار متفاوت‌تر می‌کند، آمیختگی آن با زندگی روزمره مردم و مشاهده آن توسط افراد بیشتر است. غلاویر این نوع اجرا و ارائه آثار نیز مانند طراحی اعلان، تصویرسازی یا سایر آلاز چاپ‌شده بر کاغذ نیست بلکه غلاویر چاپ بر روی کاغذ، این امکان وجود دارد که بر روی بالن‌های تبلیغاتی، ایستگاه‌های اتوبوس، بدنه اتوبوس، پراهن، کلاه، لیوان، انواع ظروف، ساک‌های دستی و... نیز صورت گیرد.

▲ طراحی نگاشتنار برای ارائه بیشتر جدید

▲ طراحی نگاشتنار محیطی برای سیر
▲ طراحی نگاشتنار محیطی برای
▲ طراحی نگاشتنار محیطی برای سیر

▲ طراحی نگاشتنار محیطی برای بدنه اتوبوس

شما چند نمونه دیگر از آثار نگارستان محیطی را می‌شناسید که با جانب و روی سایر انبیا و وسایل ایجاد شده باشند؟ یکی دیگر از تفاوت‌های اجرا در نگارستان محیطی، ارائه آثار به صورت حجم (سه بعدی)، کاشی کاری، نقاشی دیواری، انبای متحرک و وسایل حمل و نقل است. این امر موجب شده تا عرضه آثار نگارستان محیطی در جامعه نسبت به سایر آثار نگارستانی بیشتر باشد و نقش مهمی در پیام‌رسانی و ارتباط با افراد جامعه داشته باشد و در زندگی تک‌تک ما نقش بسزایی ایفا کند.

غلاویز آثار ذکر شده، شما شاهد کاربرد کدام یک از روش‌های نگارستان محیطی در محل زندگی خود هستید؟

خود ارزیابی:

- ✦ به آثار نگارستان محیطی که در محل زندگی شما وجود دارد با دقت نگاه کنید. چند نمونه خوب را انتخاب و برای بحث در کلاس از آن‌ها عکاسی کنید.
- ✦ بیشترین آثار نگارستان محیطی محل زندگی شما با چه روشی اجرا شده‌اند؟

تجربیات بیشتر:

- ✦ از آثار نگارستان محیطی که جنبه زیبایی‌سازی دارند عکاسی کنید و درباره ویژگی‌های آن‌ها با دوستان خود گفت‌وگو کنید.
- ✦ از بهترین مغازه‌ها و سردر آن‌ها عکاسی کنید و یا ارائه آن به کلاس در مورد بهترین نمونه با یکدیگر گفت‌وگو کنید. به نظر شما چه عواملی موجب جذاب‌تر شدن بعضی از موضوع‌ها نسبت به دیگر موارد شده است؟
- ✦ چند نمونه از آثار نگارستان محیطی قدیمی محل خود را به دوستان خود معرفی و درباره آن‌ها با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

عکاسی

فصل سوم

جاده شبیری - راه کهنکشان بر فراز کلرو انسرای شاه عباسی، شاهرود (میامی)، مرتضی مطهری نژاد

درس اول

عکس های ترکیبی

در پایان این درس انتظار می رود:

- مفهوم عکس های ترکیبی را درک کنید و تصویر ذهنی خود از موضوعات مختلف را با استفاده از روش های مختلف ارائه عکس های ترکیبی به نمایش بگذارید.
- چگونگی ترکیب عکس ها در یک قاب را فرا گرفته و توانایی چیدمان عکس هایی که از یک موضوع با زوایای دید مختلف گرفته اند را در کنار یکدیگر بیابا کنید.
- توانایی استفاده از نوشته و عکس های از پیش آماده را در عکس های ترکیبی خود داشته باشید.

فکر کنید:

آیا تاکنون به کنار هم قرار دادن چند عکس با موضوعی مشخص بر روی یک صفحه اندیشیده اید؟ آیا قرار گرفتن عکس های مختلف در کنار یکدیگر به شما در ارائه بهتر برخی از اندیشه هایتان کمک می کند؟

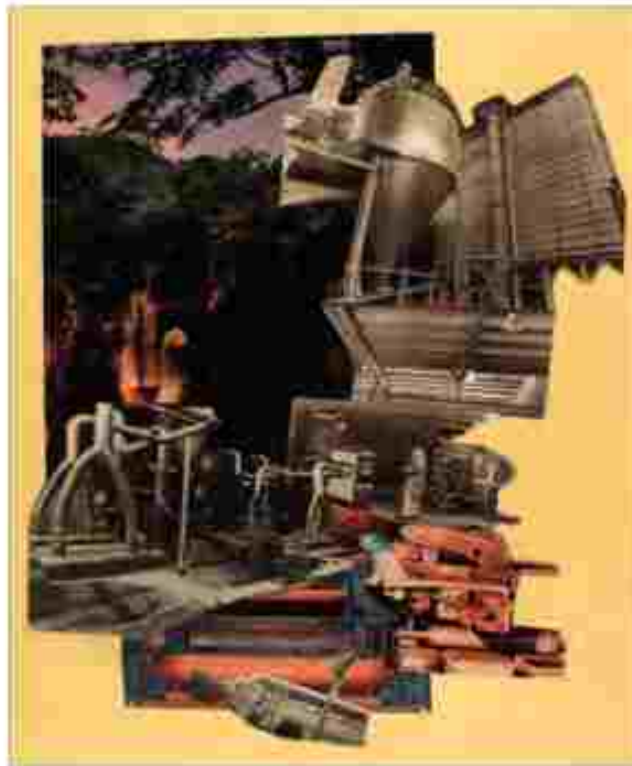
▲ عکس احمد علی امیر - کتاب هنر

در دنیای هنر با توجه به شرایط مختلف فرهنگی و اجتماعی، هنرمندان شیوه های متفاوتی را برای بیان اندیشه های خود به کار می گیرند. استفاده از روش های خلاقانه در ارائه آثار هنری از جمله روش هایی است که تأثیر بسیار زیادی بر خواندندگانشان دارد.

به روش های ارائه این آلا در دقت کنید.

در این تصویر، هنرمند چندین عکس از یک موضوع تهیه کرده است. سپس تمامی عکس ها را با یکدیگر ترکیب کرده و موفق به خلق یک اثر ترکیبی شده است.

هنرمند در این اثر با ترکیب عکس‌هایی از طبیعت و ماشین‌آلات، تخریب طبیعت به دست انسان را مورد تأکید قرار داده است.

▲ سوزن: صلازگر

عکاسی کنید:

از میان عکس‌های مختلفی که تاکنون گرفته‌اید جست‌وجو کنید. عکس‌هایی را که از نظر موضوع مشابه هستند انتخاب کنید و روی یک مقوای بزرگ قرار دهید. با تغییر مکان عکس‌ها بر روی مقوا جلوه‌هایی بصری متفاوتی را مشاهده خواهید بود. پس از انجام تغییرات، مناسب‌ترین جیدمان را برای عکس‌های خود انتخاب کرده و آن‌ها را با استفاده از چسب روی مقوا ثابت کنید. با توجه به مفهوم به دست آمده از ترکیب عکس‌ها، برای اثر خود یک عنوان انتخاب کنید.

عکس‌های خود را در کلاس به نمایش بگذارید و دربارهٔ پرسش‌های زیر با هم گفت‌وگو کنید.

• ویژگی‌های یک جیدمان موفق در ارائه عکس‌های ترکیبی کدام‌اند؟

• آیا بستند یا مشاهده عکس شما، متوجه تصویر ذهنی مورد نظران شده است؟

• آیا انتخاب عنوان برای عکس، به درک موضوع از سوی بیننده کمک می‌کند؟

گاهی عکاسان برای بیان تصویر ذهنی خود تصویری را به نمایش می‌گذارند که در آن از ترکیب چند عکس مختلف برای رسیدن به نتیجه بهتر استفاده شده است. آنچه که هنرمند را در ارائه یک اثر ترکیبی موفق یاری می‌رساند انتخاب عکس‌هایی متناسب با تصاویر ذهنی اولیه و هماهنگی در چگونگی جیدمان آن‌هاست.

انتخاب عکس‌هایی متناسب با تصاویر ذهنی اولیه به این معناست که بستند یا دیدن نتیجه کار متوجه هدف

▲ عکس، عکسها عکسوری

شما از خلق اثر شود، پس استفاده از عکس‌هایی که از نظر موضوعی یا بکدهگر ارتباط دارند، مهم‌ترین گام در راستای رسیدن به هر اثر ترکیبی موفق است. هماهنگی در ترکیب عکس‌ها باید به گونه‌ای صورت گیرد که چشم بیننده در همه‌ی اثر گردش کند و از تجمع و تفرق بی‌مورد در نحوه‌ی قرارگیری عکس‌ها بپرهیزد. استفاده از رهنمودهای ترکیب‌بندی که در سال‌های گذشته به آن اشاره شد، در اجرای بهتر تصاویر ذهنشان به شما بازی می‌رساند. جستجو میان عکس‌های از پیش آماده (تصاویر چاپ شده در روزنامه‌ها، مجلات و...) و استفاده از آن‌ها نیز می‌تواند تأثیر بسزایی در ارائه‌ی یک اثر ترکیبی موفق داشته باشد.

به آثار این صفحه دقت کنید، چه ویژگی‌ای دارند که آن‌ها را از سایر عکس‌ها متمایز می‌کند؟

▲ عکس، احمد عالی (منبع: کتاب هنر)

گاهی هنرمندان از نرم‌افزارهای مختلف (مانند فتوشاپ، لایت‌روم و...) برای ترکیب عکس‌های خود استفاده می‌کنند تا مرز این ترکیب‌ها به‌طور مشخص در اثر نهایی نمایان نشود؛ مانند نمونه بالا.

حال به تصویر روبه‌رو نگاه کنید و بگویید این عکس چه تفاوتی با عکس بالا دارد.

گاهی هنرمندان ترکیب عکس‌ها در کنار بکدهگر را به‌طور کاملاً منظم انجام می‌دهند. این روش ارائه را به اصطلاح باره‌چین (فتو موزاییک) عکسی نامیده‌اند.

بیشتر بدانید:

تاریخچه عکاسی ترکیبی

برخی از عکاسان انگلیسی، با اعتقاد بر اینکه هنر هنری باید والا، متعالی و آموزنده باشد، در نیویورک هم‌گذاری و ترکیب عکس‌ها برای تولید مجدد داستان‌ها در تاریخ‌خانه، تخصص پیدا کردند؛ این نیویورک هم‌گذاری و ترکیب عکس‌ها با عنوان «جاب ترکیبی» شناخته می‌شود.

▲ انگار گوستاو بلنر، زار سخته، ۱۸۶۰ میلادی، جاب‌الوجیب

عکاسان، با رسم جدول و سپس با چین تصاویر جداگانه در یک ترکیب و با انتخاب مدل‌های مطلوب، محتوای روایی آن‌ها را می‌نواستند کثرتی کنند. این روش توسط بلنر^۱ به کار گرفته شد. یکی از آثار مشهور بلنر به نام «زمان سخت» (تصویر روبه‌رو) دارای خط‌مشی اجتماعی و نشان‌دهنده فقر است که حاصل برهم‌گذاری چندین عکس در کنار هم می‌باشد.

خود ارزیابی:

موضوع دلخواه خود را از زوایای دید مختلف عکاسی کنید. عکس‌ها را در قالب یک اثر ترکیبی ارائه دهید. به تفاوت‌های جیدمان در عکس‌هایی که از زوایای دید مختلف یک موضوع گرفته‌اید با عکس‌هایی که از موضوعات مختلف گرفته و با یکدیگر ترکیب کرده‌اید به خوبی دقت کنید و درباره آن با هم‌کلاسی‌های خود گفت‌وگو کنید.

تجربیات بیشتر:

- یکی از موضوعاتی که ذهن شما را به خود مشغول کرده است به دلخواه انتخاب کنید. با توجه به موضوع، در میان تصاویر منتشر شده در روزنامه‌ها، مجلات و... جست‌وجو کنید. علاوه بر انتخاب عکس‌های مورد نظر، به تیر و نوشته‌های روزنامه‌ها نیز دقت کنید. در پایان، عکس‌ها و نوشته‌های مرتبط را جدا کرده و به روش تکه‌چسبایی در ترکیب نهایی خود استفاده کنید.
- یک عکس ترکیبی یا موضوع حفاظت از محیط‌زیست تهیه کنید. توجه داشته باشید که شما در خلق عکس‌های ترکیبی می‌توانید از هر چیزی که بیننده را در رسیدن به تصورات ذهنی‌تان یاری می‌رساند (مانند نوشته‌ها، انبیا، برگ‌های گیاهان و...) استفاده کنید.

عکاسی روایی

درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ مفهوم عکاسی روایی را درک و بتوانید داستان یا گزارش خود را با استفاده از عکس بیان کنید.
- ◆ ویژگی‌های عمده عکاسی روایی را درک و تفاوت‌ها و شباهت‌های بین گزارش تصویری و عکاسی داستانی را بیان کنید.

فکر کنید:

آیا تاکنون به بیان یک داستان یا استفاده از تعدادی عکس اندیشیده‌اید؟ یا توجه به امکانات دوربین عکاسی، چه راه‌هایی برای بیان یک داستان یا کمک عکاسی وجود ندارد؟ به نظر شما ویژگی‌های عکس‌هایی که بیانگر یک داستان هستند، کدام‌اند؟

به این تصاویر با دقت نگاه کنید. به نظر شما آیا عکاس در بیان داستان خود در قالب مجموعه عکس موفق بوده است؟

▲ عکاسی: سیدرضا منصوری‌الزینی، فرزانگویی: تنگسها از حبیب‌الله راست‌استاد

گاهی اوقات عکاسان ارائه یک عکس را برای بیان تصویر ذهنی خود کافی نمی‌دانند و از مجموعه عکس‌ها استفاده می‌کنند. مجموعه عکسی که با ارائه اطلاعات لازم، بیننده را متوجه هدف عکاس نماید. در این مجموعه تعداد عکس‌ها بنا به نظر عکاس تغییر می‌کند. در این آثار، نمونه‌ای موفق است که در آن بیان هدف عکاس و روایت داستان با نمایش تعداد کمی عکس انجام شود. به بیان دیگر می‌بایست تا حد امکان از زیاده‌گویی پرهیز شود.

شما با ارائه مجموعه عکس‌ها می‌توانید یک روز از زندگی خود با روند انجام یک فعالیت (منظور چیزهایی است که در واقعیت رخ می‌دهد) را به ثبت برسانید. این مجموعه عکس‌ها را گزارش تصویری می‌نامند. همچنین می‌توانید داستان ذهنی خود را با چندین عکس روایت کنید و به این ترتیب تجربه‌ای نیز در زمینه عکاسی داستانی (عکاسی روایی) کسب کنید.

عکاسی کنید:

با توجه به فعالیت‌هایی که در شهر یا روستای شما جریان دارد (برای مثال، برگزاری مراسم عاشورا، فال‌یابی، سالی کاری، گلاب‌گیری، گنبددوژی و...) موضوعی را به دلخواه انتخاب کنید و روند انجام آن را در یک مجموعه عکس به نمایش بگذارید. شما می‌توانید در صورت نیاز از متن هم برای کامل کردن گزارش تصویری خود استفاده کنید.

▲ عکاسی، دوستی ما بزرگ

مجموعه عکس‌های زیر را با دقت ببینید. سپس راجع به پرسش‌های زیر یا هم‌کلاسی‌هایتان گفت‌وگو کنید.

▲ عکاسان، بدون اینکه از ترتیب قرارگیری عکس‌ها از چپ به راست می‌باشند!

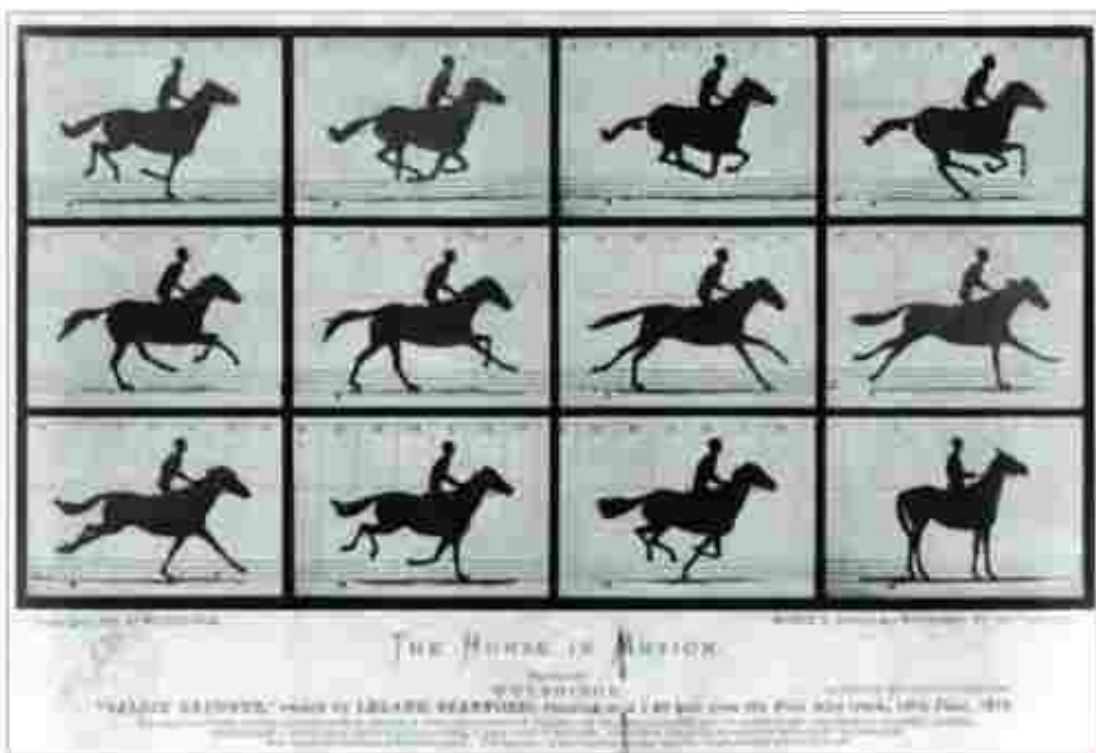
▲ عکاسان، حسن‌نیت‌اندوزی از ترتیب قرارگیری عکس‌ها از چپ به راست می‌باشند!

- آیا می‌توان تعداد عکس‌های این مجموعه‌ها را بدون آسیب زدن به بیان مفهوم آن‌ها تغییر داد؟
- به نظر شما ترکیب کدام یک از هنرهایی که تاکنون آموخته‌اید (مانند طراحی، خوشنویسی و...) با عکس‌ها، به درک بهتر آن‌ها کمک کرده است؟

هرمندان در بسیاری از موارد گزارش‌های تصویری خود را با متن و عنوان ارائه می‌کنند؛ زیرا استفاده از متن تأثیر بسیاری بر درک اثر از سوی بیننده دارد. شما در خلق عکس‌های روایی نیز می‌توانید از متن کمک بگیرید. ممکن است مشاهده آثار شما برش‌های بسیاری را در ذهن بیننده ایجاد کند، در چنین مواردی استفاده از متن با هر وسیله بیانی دیگری می‌تواند بسیاری از این مشکلات را برطرف نماید.

بیشتر بدانید:

عکس‌های بیانی: سلفیة عکس‌های بیانی (سیکوتیسی) به نخستین تجربه‌های عکاسی ابزارمند، امپرسیو و جانورشناس فرانسوی ا.ز. ماری، در اواخر قرن نوزدهم بازمی‌گردد. ادوارد مایبریج با تحقیق درباره جزه به جزه مراحل و حالات مختلف حرکات بدن انسان و حیوان، نخستین تجربه خود را به قصد اثبات این مدعا که در لحظه‌ای از حرکت چهارپایان است، باهای حیوان در وضعیتی جدا و بی‌تماس با زمین قرار می‌گیرد، به انجام رساند؛ مطلبی که تا پیش از آن مورد تردید بود و در تاریخ عکاسی ماندگار شد. این اثر بر جنبه سندیت عکس در سال‌های آغازین پیدایش عکاسی صحه می‌گذارد.

▲ تکلیف | ادوارد مایبریج

۱. Sequence
۲. E. Muybridge
۳. Étienne-Jules Marey

منبع: کتاب بنیای تصویر روایی، نویسنده: مایکرت، نوشته عبدالرضا باهاری، انتشارات امرگستر

خود ارزیابی:

با استفاده از قدرت تخیل، داستانی را در ذهن خود مرور کنید. سپس داستان مورد نظر را بر روی کاغذ نوشته و بر اساس روایت آن یک مجموعه عکس تهیه کنید. انتخاب عنوان برای مجموعه عکس‌ها بینندگان را در درک تصاویر ذهنی شما بازی می‌رساند.

تجربیات بیشتر:

- در میان مجموعه عکس‌های منتشر شده در روزنامه‌ها، مجله‌ها، کتاب‌ها و جست‌وجو کنید. به نظر شما کدام یک از این مجموعه‌ها در قالب گزارش تصویری و کدام یک در قالب عکاسی داستانی طبقه‌بندی می‌شوند؟ تعدادی از این نمونه‌های تصویری را با هم کلاسی‌هاشان به اشتراک بگذارید.
- مجموعه عکسی یا موضوعاتی مانند قانون مقداری، مسئولیت اجتماعی، صلح یا عدالت تهیه کنید. در صورت لزوم می‌توانید برای بیان بهتر تصویر ذهنی خود از نوشتن یا نقاشی کردن روی عکس یا بحث آوایی خاصی هنگام نمایش عکس‌ها استفاده کنید.
- یکی از داستان‌هایی را که تاکنون در کتاب‌های درسی خود مطالعه کرده‌اید یا عکاسی به تصویر بکشید. سپس نتیجه کار خود را به دوستان‌تان نشان داده و از آن‌ها بخواهید نام داستان را حدس بزنند.

گرایش‌های عکاسی

درس سوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

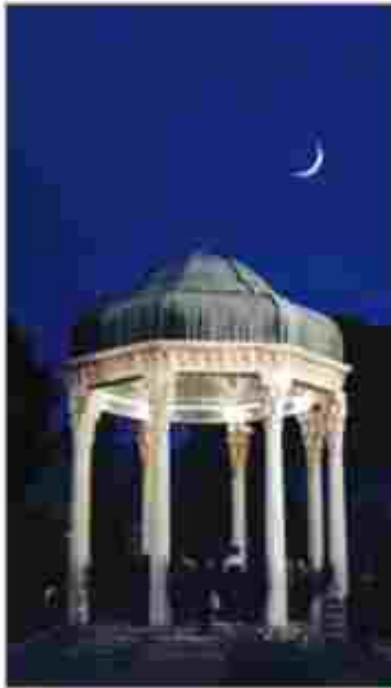
- ◆ اهمیت هنر عکاسی را در دنیای امروز و علوم مختلف درک کنید و گرایش‌های مختلف عکاسی را بشناسید.
- ◆ تفاوت ویژگی‌های عکاسی در علوم مختلف را با عکس‌هایی که در راستای بیان تصاویر ذهنی عکاس گرفته می‌شوند، درک و آن را بیان کنید.
- ◆ با توجه به خلاق و نیازهای خود و با فعالیت در زمینه بعضی از شاخه‌های عکاسی، تصاویر ذهنی و نظرات خود را بیان کنید.
- ◆ مفهوم عکاسی مفهومی را درک و تفاوت آن را با دیگر انواع عکاسی بیان کنید.

فکر کنید:

به نظر شما عکاسی چه نقشی در علوم مختلف مثل پزشکی، مهندسی، نجوم و... ایفا می‌کند؟ آیا می‌توان عکس‌هایی را که هر روز در دنیا گرفته می‌شود طبقه‌بندی کرد؟ به نظر شما این طبقه‌بندی‌ها بر چه اساسی صورت می‌گیرد؟

بشرفت تجهیزات عکاسی و سهولت استفاده از آن‌ها باعث فراگیر شدن رسانه عکاسی شده است. امروزه مردم با توجه به دلخواه‌های شخصی با نیازهای فعلی خود به عکاسی روی می‌آورند. برخی نیز برای ثبت لحظه‌ها عکاسی می‌کنند و برای ارائه گزارشات از عکس به عنوان سند استفاده می‌کنند. همچنین گاهی از عکاسی برای کمک به حل معضلات اجتماعی استفاده می‌شود و...

به این عکس‌ها با دقت نگاه کنید :

▲ جاذبه سیران، عکاس: سروین قلی‌زاده

▲ طبیعت جنت البوت، عکاس: سروین قلی‌زاده

به‌طور کلی می‌توان تمامی عکس‌ها را در دو دسته کلی مستند و صحنه‌پردازی شده گنجانید. عکاسی در ابتدای پیدایش هدف خود را ثبت واقعیت تعین کرده، اما در گذر زمان عکاسان بایسته به ثبت واقعیت باقی نماندند و بر ثبت فضای ذهنی و درونی خود در عکس‌ها همت گماشتند. این تلاش‌ها منجر به ایجاد عکاسی صحنه‌پردازی شده گردید. عکاسی صحنه‌پردازی شده سبکی از عکاسی است که تمام عناصر یک عکس توسط عکاس تعین می‌شوند؛ نور، اشیاء، افراد حاضر در صحنه، رنگ‌بندی‌ها، قاب، رویدادهای صحنه و... در عکس به وسیله عکاس کنترل می‌شوند؛ در حقیقت عکاس کارگردان عکس خود می‌شود. شاخه‌های مختلف عکاسی زیر مجموعه دو دسته یاد شده هستند که اصلی‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: عکاسی طبیعت، عکاسی تک‌چهره (پرتره)، عکاسی تبلیغات، عکاسی معماری و عکاسی مفهومی. در کشورهای مختلف با توجه به فرهنگ‌ها و نیازهای مختلف، شاخه‌های دیگری از عکاسی نیز رواج دارد. رسانه عکاسی در بسیاری از علوم مانند پزشکی، نجوم و... کاربرد دارد و بسیاری از دانشمندان برای اثبات تحقیقات خود از عکس استفاده می‌کنند. گاهی هنرمندان از عکس برای انتقال مفاهیمی چون صلح، یخستدگی، مبارزه و... استفاده می‌کنند که با توجه به شیوه ارائه این آثار، می‌توان آن‌ها را در شاخه عکاسی مفهومی طبقه‌بندی کرد. در این گونه از عکس‌ها، عکاس می‌تواند از بیان مستقیم در آثار خود استفاده نکند و با آوردن تسانه‌های گوناگون در عکس، بستنده را متوجه هدف خود سازد.

عکاسی کنید:

یکی از شاخه‌های عکاسی را که به آن علاقه‌مند هستید انتخاب کرده و به مدت دو هفته فقط در شاخه مورد نظر آن فعالیت کنید. سپس تجربیاتتان را با دوستانتان به اشتراک گذاشته و راجع به ویژگی‌ها و مشکلات موجود در کارتان صحبت کنید.

به این عکس‌ها با دقت نگاه کنید و سپس با هم کلاسی هایتان درباره پرسش‌های زیر گفت‌وگو کنید:

• به نظر شما هر یک از عکس‌ها، زیر مجموعه کدام یک از شاخه‌های عکاسی هستند؟

• شما به فعالیت در کدام یک از شاخه‌های عکاسی علاقه بیشتری دارید؟

▲ عکاس - مصطفی علی

▲ عکاس - حسین کمالی

▲ عکاس - یونس گلرس، پرتو مهران‌نژاد

خود ارزیابی:

بزرگی های عکاسی به عنوان یک رسانه رایسان و تفاوت آن را با عکاسی مفهومی بررسی کنید.

بیشتر بدانید:

لویس دلبو هاین

عکاسی که از زندگی مهاجران فقیر، معدنچیان زغال سنگ و کودکان کار عکاسی می کرد. او یک جانیستمناس بود و دوربین را ابزار قدرتمندی برای تحقیق و انتقال دادن یافته هایش به دیگران یافت. هاین بسیار نگران وضعیت سلامت نهمیستان بود. پیش از جنگ جهانی اول، دوربینش را به جزیره آلس برد تا از مهاجرانی که آن زمان در گروه هایی ده ها هزار نفری به آنجا می آمدند عکاسی کند. آن ها را تا آبارنمان های نامطبوعی دنبال کرد که به خاله ها پستان تبدیل می شد، به تولیدی های فلاکتباری خود کرد که در آنجا کار پیدا می کردند. عکس های او به عنوان «اسناد السالی» منتشر شدند. آموخته های هاین، او را قادر ساخت به سرعت و بدون زحمت، وضعیت و بیخبری های اجتماعی اش را درک کند. زمانی که با دوربینش کودکان مشغول به کار

▲ کارخانه های کارکنان در کولونیا سال ۱۹۰۸ میلادی

در کارخانه ها را عکاسی می کرد، آن ها را در کنار ماشین ها نشان می داد و مقیاسی به مخاطب ارائه می کرد که او را قادر می ساخت بسند که کارگران به واقع کودکان بسیار کم سن و سال بودند. عکس های او به طور گسترده ای شتر شدند. وی با آنکار سازی اشمار کودکان متجر به تصویب تدنرجی قوانین کار کم دک شد.

تجربیات بیشتر:

- ✦ در میان آثار عکاسان کشورمان جست و جو کنید. به نظر شما کدام یک از شاخه های عکاسی در ایران بیشتر رواج دارد؟
- ✦ از میان تصاویر موجود در نشریات، مجلات، وبگاه (سایت) های اینترنتی و... عکس هایی را پیدا کنید که هم زمان زیر مجموعه دست کم دو شاخه از شاخه های معرفی شده به شما باشند.
- ✦ یکی از هنرمندان معاصر مورد علاقه خود را در هر رشته ای به جز عکاسی انتخاب کرده و آثارش را به دقت بررسی کنید. آیا هنرمند مورد علاقه شما از عکاسی در راستای آفرینش و ارائه آثار خود استفاده کرده است؟

بخش دوم

نویسنده

سید ذہبی و توحید، بہ خط شکستہ نستعلیق، اثر استاد میرزا غلام رضا اسفہانی (۱۲۰۶ھ - ۱۲۲۶ھ)، کتابخانہ جامع گلستان

به نام خالق زیبایی‌ها

مقدمه

در میان همه هنرها خوشنویسی شاید یگانه هنری باشد که در طول زندگی مورد استفاده همگان قرار می‌گیرد و کیست که خود را از این هنری نبلز بداند و علاقه‌ای به خوش‌نویسی نداشته باشد. داشتن خطی خوش، نیاز عمومی جامعه است و برای رفع این نیاز بایستی ابتدا هنر خوشنویسی و ملزومات آن را شناخت سپس با تمرین و پشتکار به فراگیری این هنر پرداخت.

کتاب فرهنگ و هنر بر آن بوده و هست تا با پرداختن به بدایین و سر تحول هنر امیل خوشنویسی و معرفی ملزومات آن در کنار تعلیم خط، به این مهم بپردازد. اما باید دانست آموزش هنر خوشنویسی و خوش‌نویسی با کتاب فرهنگ و هنر و در مدرسه آغاز گردیده است. ولی پایان نمی‌یابد.

امیدواریم اکنون که در سبزه تلاش خود و زحمات معلمان دلسوز، به شناخت و توانایی نسبی در خوشنویسی رسیده‌اید یا سعی و کوشش بیشتر آن را ادامه دهید تا در آینده شاهد ظهور هنرمندانی بزرگ از میان شما فرزندان ایران اسلامی باشیم و هنر شریف خوشنویسی به دست شما حفظ و تقویت گردد.

نحوه تراشیدن قلم - قالب های اجرای خوشنویسی

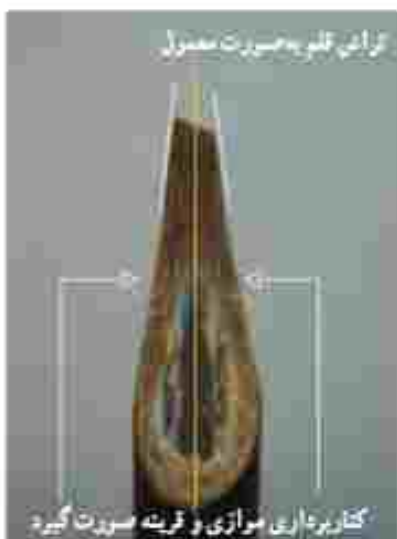
درس اول

در پایان این درس انتظار می رود :

- ◆ مراحل اصلی تراشیدن یک قلم را بشناسید و در تراشیدن قلم خوشنویسی خود بر اساس این مراحل مهارت نسبی داشته باشید.
- ◆ قالب های متداول در ارائه آثار خوشنویسی و شباهت و تفاوت های آن را درک کنید و بتوانید در بعضی از این قالب ها، خوشنویسی کنید.

فکر کنید:

به نظر شما مهم ترین وسیله با ابزار در خوشنویسی چیست؟

غلاوه بر ساخت ابزار و وسایل خوشنویسی، نحوه استفاده و آماده سازی آن ها نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است. لازم است ضمن انتخاب ابزار مناسب، به درستی آن ها را برای استفاده نیز آماده کنیم. در این میان، قلم مهم تر و تأثیرگذارتر از بقیه ابزارها است. لذا نحوه تراشیدن آن نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است.

الف) نحوه تراشیدن قلم

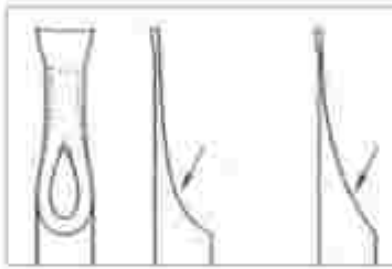
تراشیدن قلم سه مرحله اصلی دارد که عبارت است از:

۱- نغ

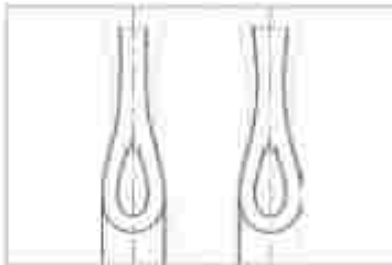
۲- نحت

۳- نط

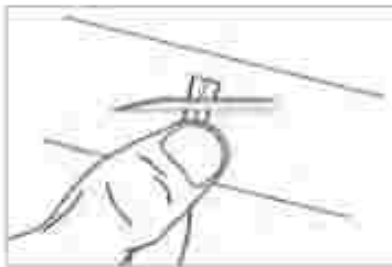
۱- تراشیدن قلم به سه مرحله اصلی تقسیم می شود که عبارتند از: نغ، نحت و نط. نغ به معنی تراشیدن قلم است و در این مرحله قلم را به گونه ای تراش می دهند که در هنگام نوشتن، قلم به درستی در دست قرار گیرد و به راحتی بتواند خطوط را بنویسد.

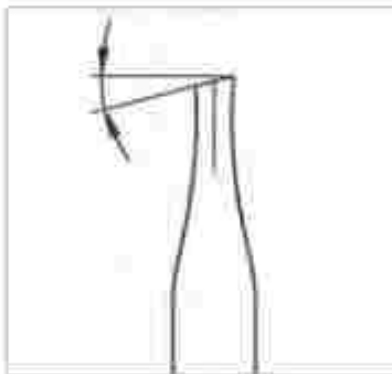
فتح: ابتدا قلم تراش را روی قلم قرار داده و با فشار دست آن را در مسیر دلالی شکل به سمت سر قلم حرکت می‌دهیم و بخشی از پوست قلم را برمی‌داریم تا مغز قلم مشخص گردد.

تخت: در مرحله دوم کم‌کم و هر بار از یک طرف پهلوهای قلم را می‌تراسیم تا زمانه قلم به اندازه دلخواه در آید.

قسط: قسط زدن، آخرین مرحله تراش قلم است. اما پیش از آن کمی از پوسته قلم را در ناحیه پشت زلانه برمی‌داریم. این کار برای آن است که جری پوسته قلم مانع ذخیره شدن مرکب برای نوشتن نشود.

در مرحله قسط قسمت تراش خورده قلم را روی قسطزن قرار می‌دهیم و مطابق شکل تیغه قلم تراش را روی آن گذاشته در حالی که قلم را با فشار ناخن قسمت دست مخالف روی قسطزن ثابت کرده‌ایم با فشار بر تیغه قلم تراش، قلم را قسط می‌زنیم. به یاد داشته باشید قسط قلم باید شیب داشته باشد و بهترین شیب برای زمانه قلم شیب متوسط است.

۱. نحوه پوسته قلم را به شکل سخن از ناحیه پشت زلانه برمی‌داریم به آن لغفتی می‌گویند.

با قالب‌های اجرایی خوشنویسی

رایج‌ترین قالب‌های ارائه آثار در هنر خوشنویسی عبارت‌اند از:

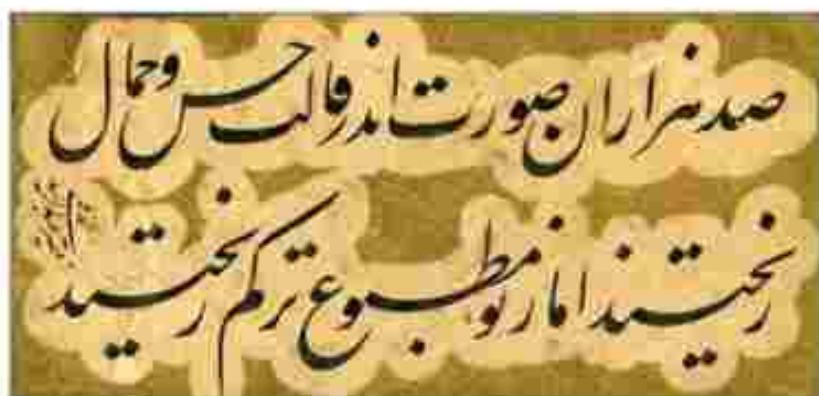
- خط نویسی
- دوسطری نویسی
- دفتری
- کتابت
- خطیبا
- سیاه مشق
- قطعات مرکب
- کلمه

سطر نویسی: قالبی است که در آن متنی (مثلاً یک مصرع از یک شعر) را در یک خط خوشنویسی می‌کنند.

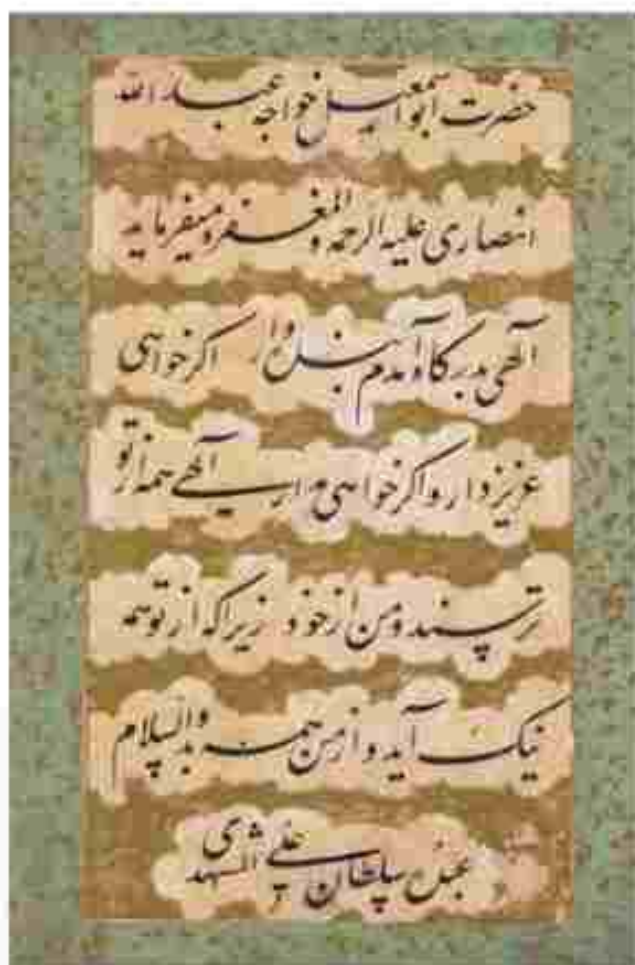
▲ سطر نویسی نستعلیق اثر میرزا کاظم از سال ۱۳۲۵ ق

دو سطر نویسی: قالبی است که در آن متنی (مثلاً یک بیت از یک شعر) را در دو خط زیر هم خوشنویسی می‌کنند.

▲ دو سطر نویسی نستعلیق - اثر عبدالرشید بهمنی (تقریباً ۱۰۸۱ ق)

دو قطری: قالبی است که در آن متنی (مثلاً چند مصرع شعر و یا مطلبی نسبتاً کوتاه) را در سطرهای زیر هم خوشنویسی می‌کنند.

▲ قطعه دو قطری به خط نستعلیق - اثر سلطانعلی بهمنی (۹۲۶-۸۲۷ ق)

کتابت : قالی است که در آن متنی از قبیل نثر یا نظم را در یک یا چند صفحه، به صورت سطرهای زیر هم و در بیشتر موارد با قلم نالک ریزه خوشنویسی می کنند.

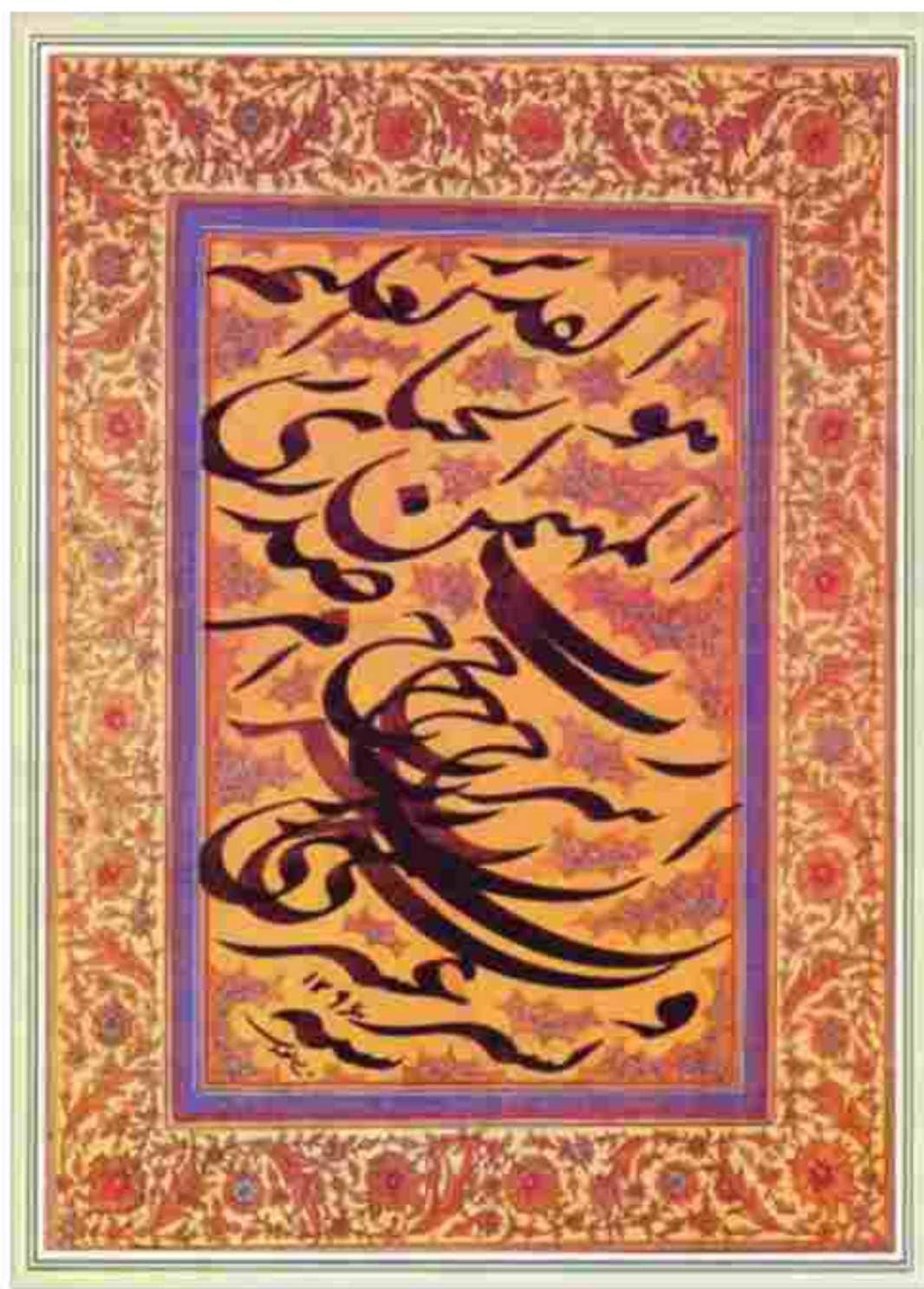

حلیا: یکی از معانی حلیا موزن است و در خوشنویسی، قالبی است که در آن متنی (مثل دو یا سه بیت شعر) را به صورت موزن می‌نویسند.

▲ حلیان نیکبخت از علی رضا خلیلی (۱۳۸۴ ق.)

سیاه‌مشق: در خوشنویسی گاهی با تکرار حروف و کلمات و درهم‌نویسی آن‌ها اثری خلق می‌گردد که به آن سیاه‌مشق می‌گویند. در سیاه‌مشق الزاماً خوانش متن مدنظر نیست و بیشتر به ایجاد لفظاً و شکلی زیبا توجه می‌شود.

▲ سیاه‌مشق نستعلیق، اثر میرزا غلامرضا اسفندیاری (زادگان ۱۳۰۹ ق.)

قطعه مرکب : اگر خوشنویس از دو یا چند قالب مختلف در ارائه یک اثر استفاده نماید قالب نهایی را قطعه مرکب می نامند.

▲ قطعه مرکب: شعیب، اثر میر علی هروی اوقات ۹۵۱ تا

کتابه : قالبی که در آن خوشنویسی با استفاده از قلم‌های خفنی درست و معمولاً در قالب‌های هندسی خاص مانند مستطیل، مربع، بیضی و... خوشنویسی می‌کند را کتابه گویند.

▲ کتابه کاسی - نقت و نستعلیق

▲ کتابه سنگی - مجلسی از شکوه‌نزار مصطفی‌الدین بغدادی سمرانی

خودارزیابی:

آثار خوشنویسی ارائه شده در هر یک از قالب‌های اجرایی را با یکدیگر مقایسه و تفاوت‌ها و شباهت‌های هر یک را بررسی کنید. با راهنمایی معلم خود سعی کنید مهم‌ترین مشخصه هر یک را بیان کنید.

تجربه‌های بیشتر:

آثار خوشنویسی مختلفه را در هر یک از قالب‌های مورد علاقه خود مشاهده کنید و نمونه‌هایی از آن را به کلاس بیاورید و با هم کلاسی‌های خود درباره آن‌ها صحبت کنید.

معرفی خط نستعلیق و مشق سطر نویسی

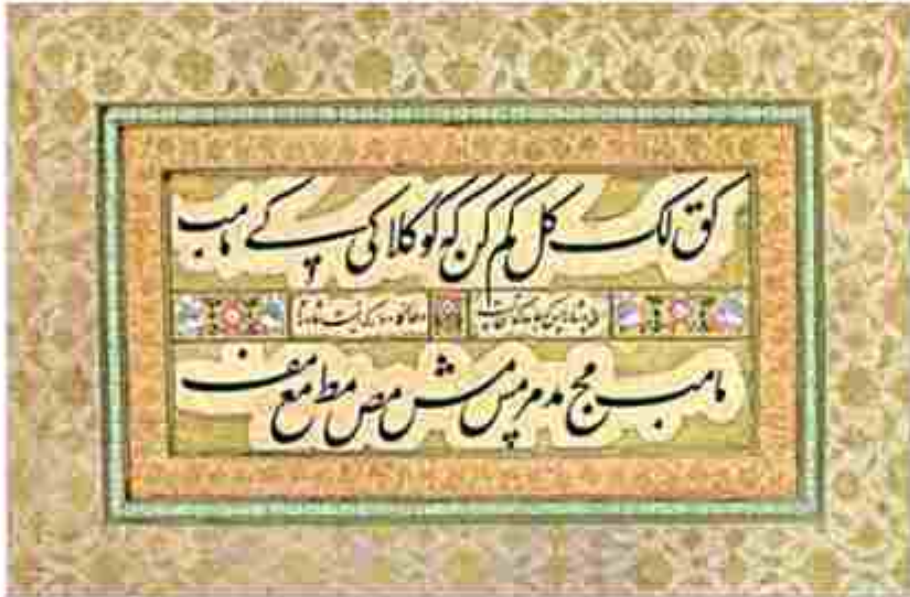
درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ خط نستعلیق را از دیگر انواع خوشنویسی تشخیص دهید.
- ◆ در سطر نویسی مهارت بیشتری کسب کرده باشید.

تفکر کشی:

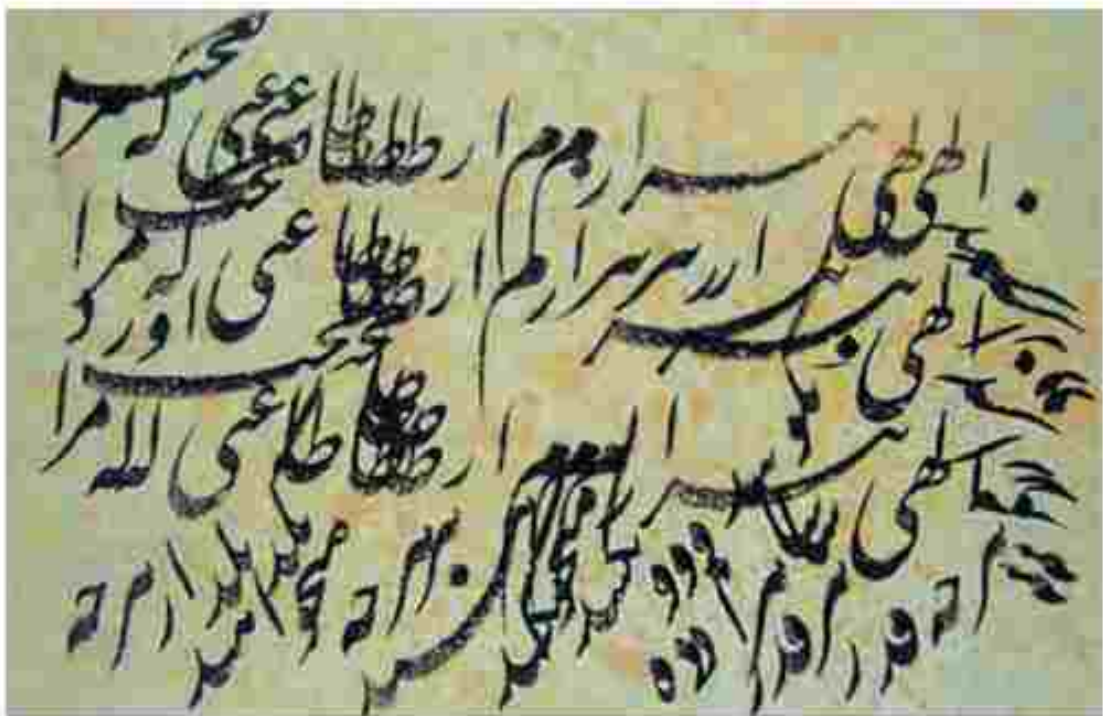
در دو پایه تحصیلی گذشته با تعدادی از انواع خط‌ها آشنا شدید. تصویر زیر خط دیگری است. آیا می‌دانید چه نوع خطی است؟

▲ مغزوات مستطین اثر میرصادق حسینی (۱۰۲۱-۱۰۶۱ ق)

در کتاب‌های فرهنگ و هنر هفتم و هشتم سرسبک‌هایی برای تمرین خوشنویسی ارائه شد که همگی از این نوع خط بودند. آیا نام این خط را می‌دانید؟

خط نستعلیق از ترکیب دو نوع خط یعنی نسخ و تعلیق به وجود آمده است و در ابتدا به نستعلیق معروف بود. در تعریف نستعلیق گفته‌اند این خط پنج دانگ دور و یک دانگ سطح دارد و به خاطر زیبایی فراوان به عنوان «عروس خطوط اسلامی» شناخته می‌شود و امروزه به‌ویژه در کشور ما ایران بیشتر از هر خطی مورد استفاده قرار می‌گیرد. پیدایش خط نستعلیق را مربوط به نیمه دوم قرن هشتم و به‌دو آورنده آن را میرعلی تبریزی (درگذشت ۸۰۲ ق) می‌دانند. خط نستعلیق کاربردهای بسیاری دارد از جمله در کتابت انواع کتاب‌ها، خلق تابلوهای هنری، کتیبه‌نویسی و...

▲ سیداستق نستعلیق، امیرنوا، مصدر: کتابت (۱۳۶۰-۱۳۴۵ ق)

خوشنویسی کنید:

با دقت در سطرهای صحفحه بعد آن‌ها را اسبق کنید.

از هر صفحه‌ای که با اسبق خط نستعلیق، خط تعلیق نسخ شده و کاربرد خود را از دست ندهد این خط نسخ تعلیق می‌گویند. هر نسخ کتابت خط تعلیق.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چیت در زمره مجسم آب

چیت در زمره مجسم آب
چیت در زمره مجسم آب

مظهر قدرت ایران شهادت مند

مظهر قدرت ایران شهادت مند
مظهر قدرت ایران شهادت مند

استادان بزرگ خوشنویسی

▲ استاد سیدحسین میرخانی (۱۳۶۱ - ۱۴۸۶ ه. ق.)

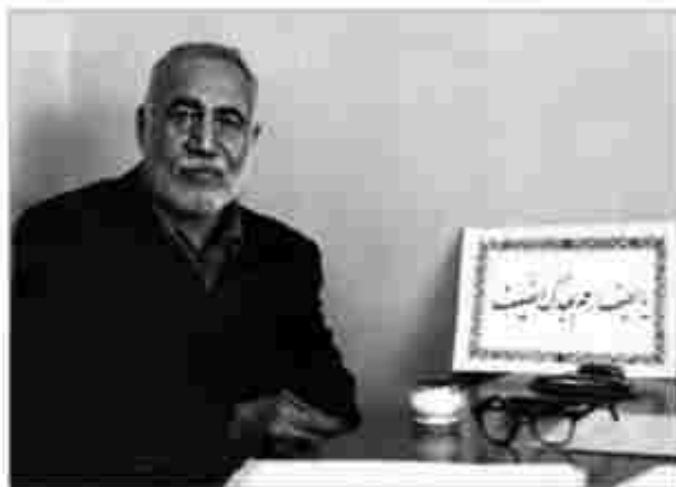
استاد سیدحسین میرخانی در ۲۵ محرم ۱۳۲۵ هجری قمری در تهران متولد شدند. پدرشان مرحوم آقا سید مرتضی میرخانی از انانیان بنام خوشنویسی در اواخر دوره قاجار و از شاگردان ممتاز میرزای کلهر بودند. هر چند بسیاری از اهل موسیقی او را در کمالجه نوازی، هنرمندی توانا می دانستند، اما استاد میرخانی تمام وقت خود را صرف آموزش خوشنویسی کرد.

استاد سیدحسین میرخانی در طول عمر برکت خود علاوه بر کتابت دو جلد قرآن مجید، کتاب های و هروان سب، مونس و گریه عبید زاکانی، جزوه چهار فصل، دوره سه جلدی رسم المنق برای مدارس و بسیاری آثار دیگر را به خط خود آراست و شاگردان بسیاری پرورش داد که برخی از استادان بزرگ امروز در خط نستعلیق هستند.

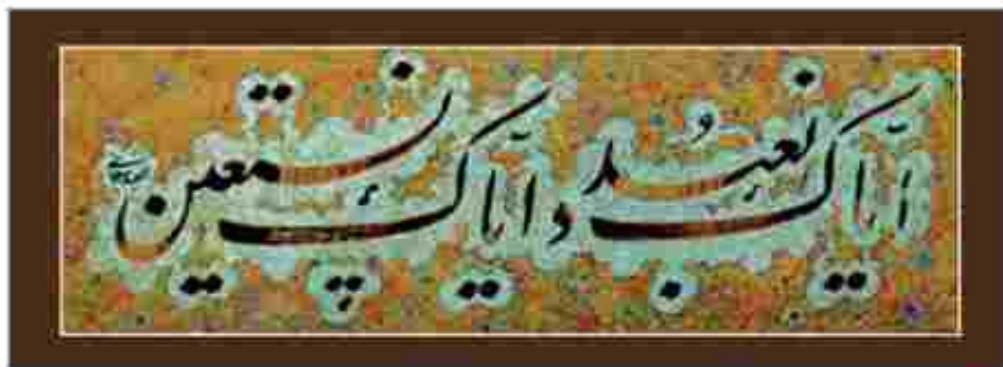
▲ نمونه خط انشاء سیدحسین میرخانی

■ استادان بزرگ خوشنویسی

▲ استاد سید حسن میرحالی (۱۳۶۹ تا ۱۴۲۹ هـ. ق)

استاد سید حسن میرحالی، ملقب به «میراج الکتاب»، متولد ۱۳۶۹ هجری شمسی و از تأثیرگذارترین خوشنویسان معاصر است. وی خوشنویسی را نزد پدرش سید مرتضی برغانی آموخت و همه افلام متداول از قبیل نسخ، لیل و شکسته نستعلیق را نیکو می‌نوشت و در خط نستعلیق از قلم حقی تا قلم جلیلی استادی مسلم بود. استاد میرحالی که مردی صاحب‌دلی و وارسته بود علاوه بر خوشنویسی، شعر نیز می‌سرود و مجموعه اشعارش موسوم به دیوان بنده منتشر شده است. از استاد میرحالی آثار نفیس بسیاری مانند قطعات زیبا و کلمات کنایات سعدی، مثنوی معنوی، ختمه نظامی، دیوان حافظ، ترانه‌های باباطاهر، ترجیع بند هانف اصفهانی و... به یادگار مانده است.

▲ اثر خط استاد سید حسن میرحالی

خودارزیایی:

- خط نستعلیق از ترکیب کدام خط‌ها پدید آمد؟
- از خط نستعلیق برای چه کارهایی استفاده می‌شود؟ سه مورد را نام ببرید.

تجرب‌های بیشتر:

- به تابلوهای مغازه و مکان‌های تجاری و اداری اطراف خود توجه کنید و لااقل پنج مورد را که با خط نستعلیق نوشته‌اند فهرست کنید.
- از اعلان‌ها و تابلوهایی که با خط نستعلیق نوشته شده است عکس بگیرید و به هم کلاسی‌ها نشان دهید. به نظر شما از خوشنویسی در چه هنرهای دیگری می‌توان استفاده کرد؟

▲ نقشه خط تھیس ساگنداسٹھین، ارواؤ پتر عبدالحمید طالقانی ۱۱۸۵ھ - ۱۱۵۰ھ، ص ۱۵

معرفی خط شکسته نستعلیق و مشق دوسطری نویسی

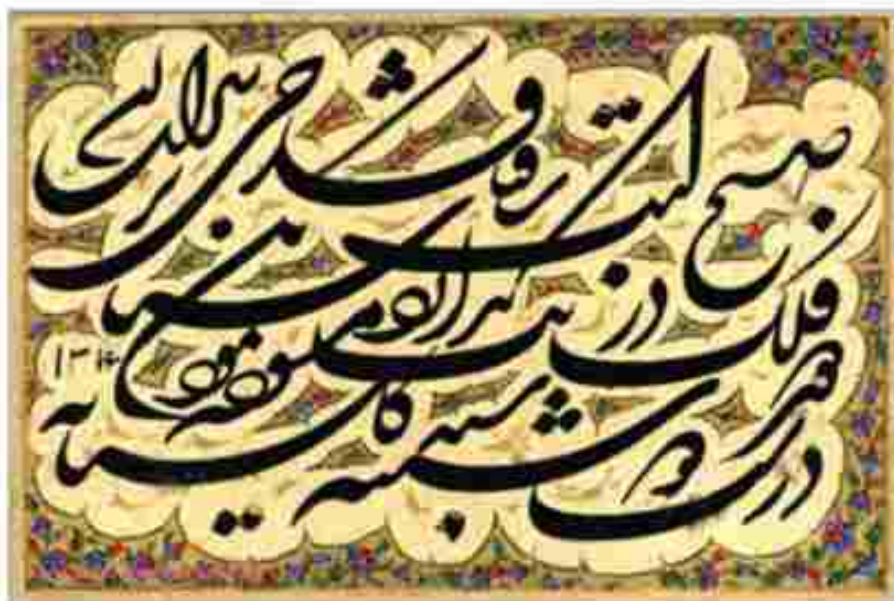
درس سوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ♦ خط شکسته نستعلیق را از دیگر انواع خوشنویسی تشخیص دهد و شباهت‌ها و تفاوت‌های آن را با خط نستعلیق بیان کند.
- ♦ در دوسطری نویسی مهارت بیشتری کسب کند.

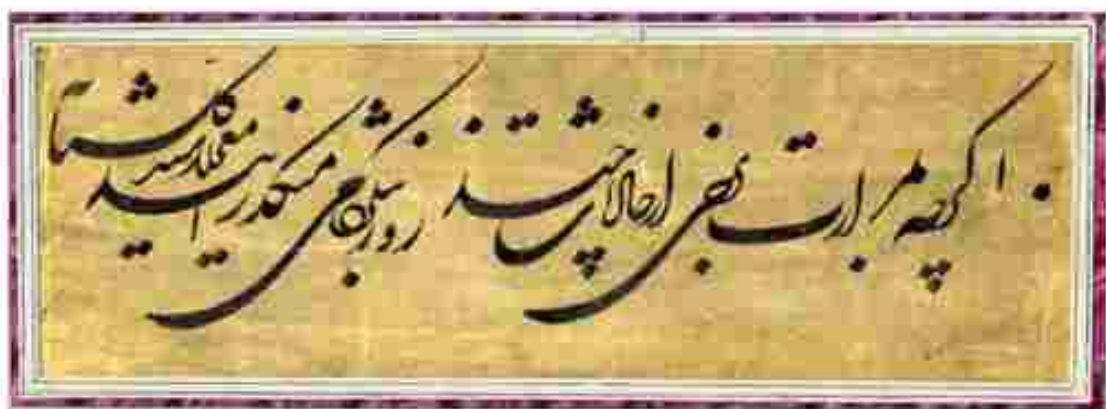
فکر کنید:

به نمونه خط زیر توجه کنید. آیا این خط نستعلیق است؟ چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با خط نستعلیق دارد؟

▲ قطعه خط شکسته نستعلیق، اثر سیدعبدالحق گلستانه (۱۲۱۱-۱۲۷۷ ق)

این خط شکسته نستعلیق است. شکسته نستعلیق همان گونه که از نامش پیداست بسیار به نستعلیق شبیه است و از زیبایی‌ها و شکل‌های آن برخوردار می‌باشد. این خط که در تعریف مانند نستعلیق است (بجای دانگ آن دور و یک دانگس سطح است) تفاوت‌هایی نیز با خط نستعلیق دارد.

برای مثال، احوالات حروف و کلمات به هم در شکسته نستعلیق زیاد است و در نوشتن سرعت بیشتری دارد. ویژگی شکسته نستعلیق تنوع کسبده‌ها بیشتر است و جدمان کلمات در هم پیچیدگی زیادی دارد و برخی حروف و کلمات شکسته نستعلیق از خط تعلیق آمده است و دقیقاً به همان شکل تعلیق نوشته می‌شود. برخی بدبیاوردده خط شکسته نستعلیق را میرزا ابوتراب خورشویس گفته‌اند، اما غالباً از محمد شفیع حسینی معروف به «شفیعا» (زنده در ۱۰۸۱ ق) و مرتضی قلی‌خان شاملو (درگذشت ۱۱۰۰ ق) به عنوان بدبیاوردده‌گان این خط نام برده‌اند و بدبیاویس آن را به نهمه دوم قرن یازدهم نسبت می‌دهند. به هر حال اوج شکوفایی خط شکسته نستعلیق مربوط به قرن دوازدهم و ظهور نابعه‌ای به نام درویش عبدالمجید طالقانی (۱۱۸۵-۱۱۱۵ ق) است که با عمر کوتاه سی و چند ساله هم این خط را به اوج زیبایی رساند و هم آثار فراوانی در قالب قطعات - مرقعات - کتاب‌ها و بیاض‌ها از خود به یادگار گذاشت.

خوشنویسی کنید:

از روی سرمشق‌های صفحه بعد مشق کنید.

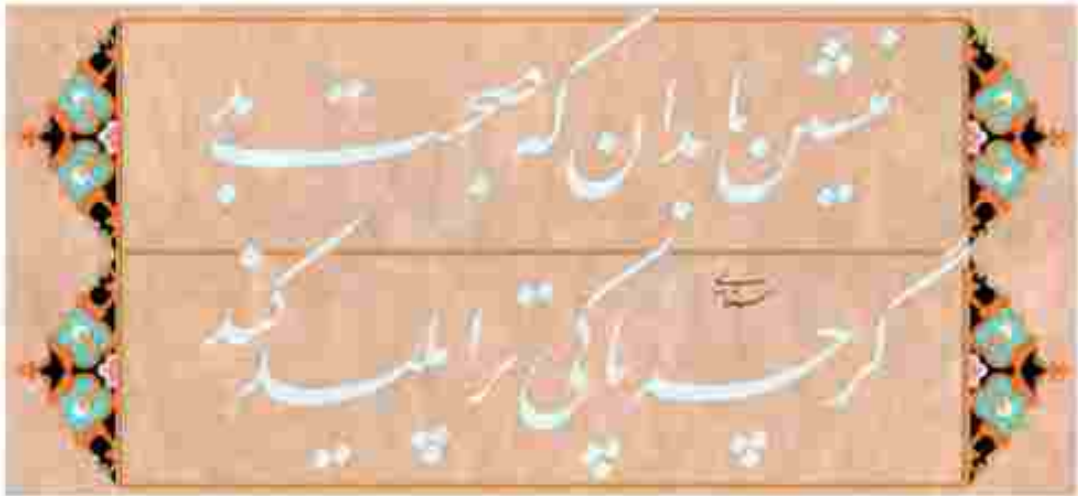
بروزت زنا بد پر عزم
دلبر احوال بلک بد

بروزت زندہ بی بر کے چم
و اسی براحوال برک بی دخت

بروزت زندہ بی بر کے چم
و اسی براحوال برک بی دخت

بروزت زندہ بی بر کے چم
و اسی براحوال برک بی دخت

منشی با بزرگ صحبت به
گروه پیکر ز پرین کند

منشی با بزرگ که صحبت به
گروه پیکر ز پرین کند

صحنه
صحنه
صحنه
صحنه
صحنه

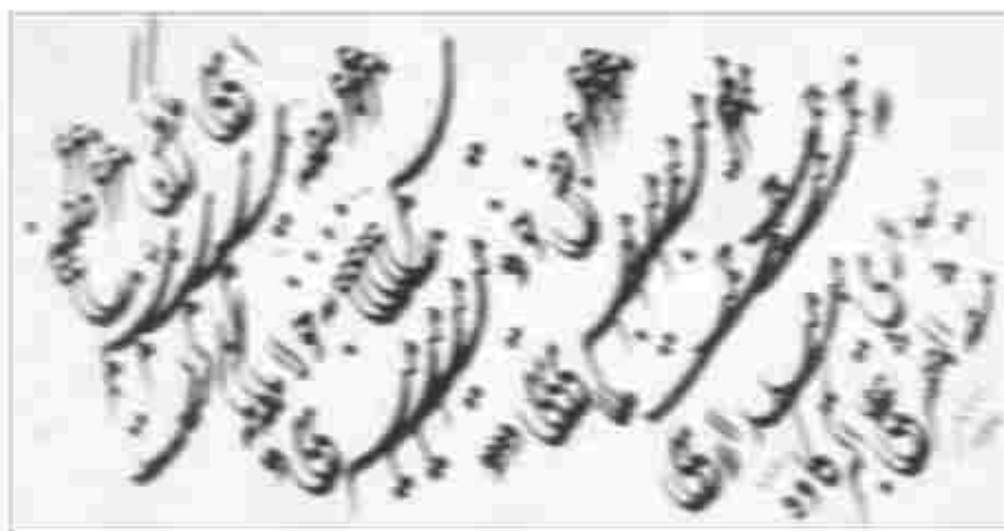
■ استادان بزرگ خوشنویسی

▲ استادان بزرگ خوشنویسی (۱۲۶۹ تا ۱۳۳۳ ه. ق)

استاد کاوه متولد شهر شیراز و پرورش یافته در مکتب خط میرزا محمدحسین سیفی فزونی «عمادالکتاب» و سیدحسین تفرسی است.

وی سال‌های متعددی به تعلیم خوشنویسی در انجمن خوشنویسان ایران و دبیرستان‌های تهران از جمله دارالفنون مشغول بود و به ترویج هنر خوشنویسی پرداخت. استاد کاوه انسانی فرهیخته و متواضع بود که دستی چیره در سیاه‌نقش‌نویسی داشت و علاوه بر آن آثار خطی بسیاری را نیز خلق کرد که عبارت‌اند از: گلچین اشعار صائب، آیات منتخبه قرآن، تعلیمات دینی و صرف و نحو عربی. همچنین بسیاری از کتاب‌های درسی آن زمان نیز با خط استاد کاوه منتشر می‌شدند.

خودارزیاء :

- بزرگ‌ترین نکته‌نویس تاریخ چه نام دارد؟
- دو ویژگی خط نکته‌نویس را بنویسید.

تجربه‌های بیشتر :

- سعی کنید نمونه‌های بیشتری از دستخطی را با رعایت فاصله و دقت بنویسید.
- خط نکته‌نویس را با نستعلیق مقایسه کنید و شباهت‌ها و تفاوت‌های آن را نام ببرید.
- نمونه‌هایی از خط نکته‌نویس را به کلاس بیاورید و در مورد آن با هم کلاسی‌های خود گفت‌وگو کنید.

گرایش‌های هنری با بنیان خوشنویسی و مشق‌دفتری نویسی

درس چهارم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- بعضی از رشته‌های هنری مرتبط با هنر خوشنویسی را بشناسیم.
- در خوشنویسی بر قالب‌دفتری مهارت نسبی پیدا کنیم.

فکر کنیم:

آیا به یاد دارید تاکنون با چند نوع از انواع خط آشنا شده‌اید؟ آیا ویژگی‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن را به یاد دارید؟
تا به امروز یاد نوع خط آشنا شده‌اید که زیبایی‌های فراوانی را در شکل و فضا دارد و همواره مورد توجه هستند، قابلیت‌های خوشنویسی از گذشته‌های دور الهام‌بخش هنرمندان خوشنویس و دیگر رشته‌های هنری برای ابتاعات و خلاقیت‌های هنری متفاوت بوده است. آثار خلق شده بر بنیان خوشنویسی علاوه بر زینت‌بخشی موزه‌ها و مجموعه‌ها، کاربردهای بسیاری به ویژه در رفع نیازهای زندگی ما داشته و دارد.
در این درس، با ارائه بعضی از این نمونه‌ها، سعی می‌کنیم شما را با بعضی از گرایش‌های هنری مطرح که بر بنیان خوشنویسی بنا شده‌اند؛ مانند: نقاشی خط، گزاره خط ناخس، طراحی نشانه، پوستر و آثار حجمی آشنا کنیم.

▲ سکه‌های زوی نقاشی به خط نستعلیق

نقائص خط

نقائص خط ترکیبی است از خط و نقاشی که در آن شکل‌های خوشنویسی در رنگ، نور یا حجم وجود دارد.

نقائص خط به شکل ابتدایی از دوره صفویه و حتی پیش‌تر وجود داشته است و در نابلوهای برخی هنرمندان نقاشی و خوشنویس دوره صفویه، زنده و قاجار به دهنه می‌شود. امروزه برخی آثار هنری نقائص خط بسیار به هنر خوشنویسی نزدیک و بعضی از آن‌ها از کلیات این هنر بهره‌مند است و بیشتر به نقاشی نزدیک است.

▲ نقائص خط اثر عباس عالی

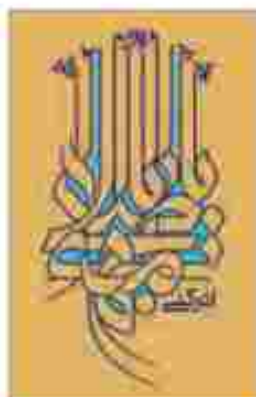
▲ نقائص خط اثر عبدالرحمن قنبریان (اصفهان)

▲ نقائص خط اثر جلیل رسولیان (اصفهان)

▲ نقائص خط اثر فرامرز پیل‌آبادی

▲ دستار اثر سعید جلالیان (اصفهان)

▲ نقائص خط اثر محمد اصفهانی

گلزار - گلزار به آثاری گفته می‌شود که یا رو نوشت برداری از خطوط نوشته شده شامل دورگیری حروف و کلمات و نقاشی گل و مرغ در سطح داخلی یا بیرونی این کلمات خلق می‌گردد.

▲▲ نقاشی خط گلزار

خط لاجی: در این فتره هنرمند کاغذ مناسب (به لحاظ ضخامت و جنس) را بین ناخن انگشت شست و نشانه قرار داده و با فشار لازم و حرکت دست، خط را به شکلی برجسته ارائه می‌کند.

▲ خط لاجی، از محمدحسین سرزری

طراحی نشانه، بوستر و خلق آثار حجمی

امروزه طراحی بوستر و ساخت نشانه و ارائه آثار حجمی با الهام از شکل‌های خطوط مختلف بسیار متداول می‌باشد. و آثار بسیار ارزشمندی بدین شکل ارائه می‌گردد که نشان دهنده گرافیکی خاص با بیان خوشنویسی است.

خوشنویسی کنید:

از روی سرمشق های زیر مشق کنید.

عالم اگر از هجر تو می آرایند

مگر ای بدان که عاقلان مگر آیند

بسیار چو تو روند و بسیار آیند

بر بامی نصیب خویش گشت بر باد

ا ب ک

ح د ر

ه ه

▲ استاد حسن زینب خط (۱۲۷۷-۱۳۷۲ هـ. ش)

شاید در تمام تاریخ خوشنویسی ایران نتوان کسی را یافت که به اندازه استاد حسن زینب خط، خط نوشته باشد. او که از سرآمدان هنر خوشنویسی دوران معاصر است خوشنویسی را از ده سالگی آغاز کرد. خوشنویسی کتاب‌های درسی از ابتدای ناسوم متوسطه در گذشته، کاتبی‌های معرق حسینه ارشاد، مسجد فیروزآبادی، مسجد جامع نارمک، مسجد دزاشیب، مسجد قلعهک، مقبره فردوسی، آرامگاه ابن سینا و بیابان‌ها در همان همچنین تخریب اوراق بهادار، دفترک داخل جعبه‌های دارو، سکه‌ها و اسکناس، پلاک‌های بتنی، تابلوهای تأسیسات و بناهای دولتی، شناسنامه، دفاتر از دواج، زیارتنامه و... اغلب به خط اوست.

خوشنوی پیر

آوردند ما تک‌تک زینا، سالی پنج نوبت به پوس زینا پاستین، دم از عرفات، در آس
 و درشت، ای که کی بگری بگفت اسما، پنج صد موم به پسته قبول رسید گمراهی خوشنوی
 ماکت به ارشد و نامشروع، اندیشه آن خواب بود با او، این بیان قافله خراسان
 دشان احمد غنی بر سبب خیر احمد را به نمودند، ماکت خیمه رفت و در آنجا جوانی به پاست
 پرشید و در بندگی این بر پادی و نقل برگردن سواد و میگرد چشم جوان بر ماکت شاد گفت
 این احمد که در خواب دیدی و پنج او به پسته نشد و نم و این پاست و نقل به موهومی

خودارزیابی :

- نام دو نوع هنر که با بیان خوشنویسی ارائه می‌شوند را ذکر کنید.
- مشق دقتی چیست؟ توضیح دهید.

تجربه‌های بیشتر :

- سعی کنید با استفاده از خط‌هایی که تا به امروز آموخته‌اید، نام خود را خوشنویسی کنید.
- در محیط اطراف خود نمونه‌هایی از کاربرد خوشنویسی را پیدا کنید و به هم‌کلاسی‌های خود نشان دهید.

محمد سعید نسیم اللہ، لٹائیڈ، رنگ اکریلیک، روی، ۲۰۰۷ء، ۱۰۰ سینٹی میٹر، ۱۰۰ سینٹی میٹر، ابراہیم صاحبی

بخش سوم

طراحی نقوش تزئینی

فصل اول

هنرهای زیرلاکی

فصل دوم

سوزن دوزی های سنتی ایران

فصل سوم

هنرهای سنتی

به نام خالق زیبایی ها

مقدمه

یکی از ویژگی های هنر ایران به خصوص در دوره اسلامی ترین سطوح آثار هنری با نقوش متنوع و زیباست. همان گونه که می داند نقوش تزیینی در طراحی سنی الخلیفه به دوروش هندسی (مانند ستاره هشت پر) و روش غیر هندسی (مانند نقوش اسلیمی و ختایی) اجرا می شوند. در سال گذشته با طراحی گروه های هندسی آشنا شدیم. همچنین ترسیم نقش های هندسی ساده و ستاره هشت پر را آموختیم. از دیگر مطالبی که در سال گذشته فرا گرفته ایم مفهوم واگیره است که بر اساس تکرار منظم نقش ها شکل می گیرد.

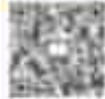
امسال نیز با رسم دو نمونه دیگر از نقوش هندسی به نام نقش چهارلنگه و گره هست و چهارلنگه آشنا می شویم. همچنین طراحی یکی از نقش ماه های اصیل و سنتی ایران به نام بنه که در هنر های مختلف ایران به کار می رود را فرا می گیریم.

طراحی نقوش تزئینی

فصل اول

چهار لنگه

درس اول

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- با گره چهار لنگه آشنا شود.
- گره چهار لنگه را در آثار هنری ایران تشخیص دهد.
- توالی رسم گره چهار لنگه را پیدا کند.
- توالی رسم واگیره را با استفاده از چهار لنگه دانسته باشد.

فکر کنید:

به تصاویر زیر دقت کنید. آیا می‌توانید شماره هسته‌ها را در آن‌ها شناسایی کنید؟ آیا روش ترسیم شماره هسته‌ها را به یاد دارید؟

▲ بخشی از کاشی‌کاری امامزاده معرود، بستانپور

▲ گچ‌بری گنبد سقزیه ریچل

▲ بارجه قمشکان، اصفهان

به تصاویر زیر دقت کنید، در این تصاویر چه نقوشی می‌بینید؟ آیا می‌دانید این نقوش چه نام دارند؟

▲ بخش از کاشی کاری مسجد جامع اصفهان

▲ بخش از کاشی کاری هتل عباسی، اصفهان

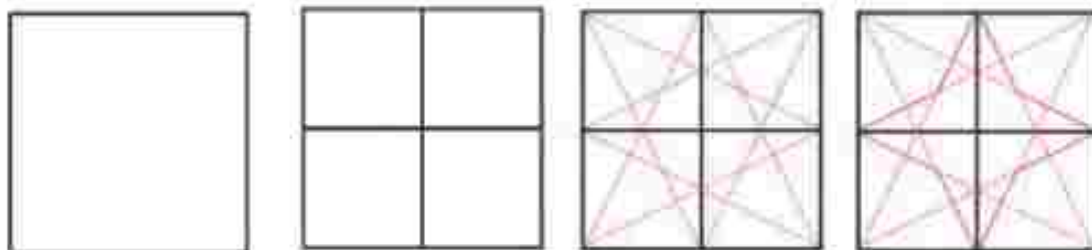
بسیاری از طراحان سنتی برای آثار هنری از نقوش هندسی استفاده می‌کنند. طراحی نقوش هندسی تنوع زیادی دارد و به روش‌های مختلف انجام می‌شود.

یکی از جالب‌ترین روش‌های طراحی هنرمندان ایرانی ابداع شکل‌هایی است که فاصله میان ستاره‌های هسته یا چندضلعی‌های منظم را برمی‌کند؛ مانند نقوش هندسی ستاره چهارگانه و چابیا. طراحان این نقش‌ها را هم بر اساس قواعد هندسی طراحی می‌کنند و یا تکرار منظم آن‌ها در فاصله میان نقوش اصلی تمام سطوح اثر هنری را پوشش می‌دهند.

زیباترین نمونه این طرح‌های هندسی به صورت کاشی کاری بر روی دیوارهای مسجدهای ایرانی اجرا شده است. مثل مسجد کبود تبریز، مسجد جامع اصفهان و... همچنین از این نقش‌ها در طراحی سطوح درهای چوبی، جلدهای چرمی، قالی و... هم استفاده می‌شود.

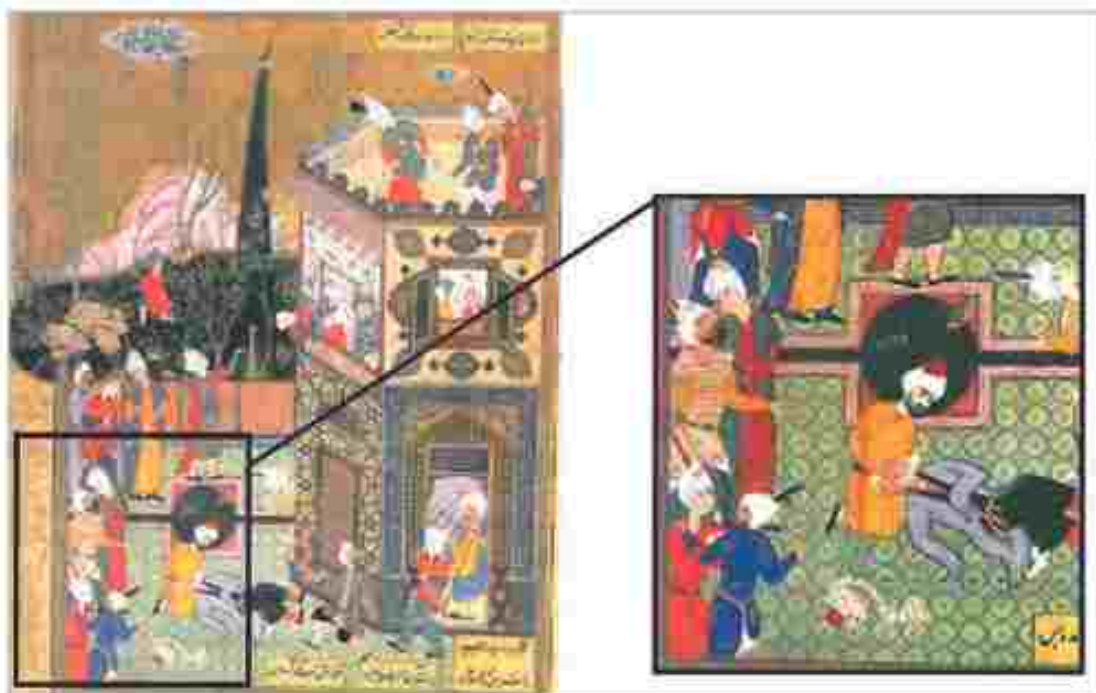
ستاره چهار لنگه ترسیم کنید:

ابتدا یک مربع به اندازه دلخواه رسم کنید (می‌توانید این کار را روی کاغذ منظرنگی انجام دهید). سپس مانند تصویر، مربع را به چهار قسمت مساوی تقسیم کنید. از وسط هر ضلع به دو رأس مقابل آن وصل کنید. سپس مطابق تصویر بخشی از خطوط را بزرنگ کنید تا نقش ستاره چهار لنگه به دست آید.

▲ مراحل ترسیم نقش چهار لنگه

به نمونه‌های تصویری زیر دقت کنید، در این آثار هنری نقش چهار لنگه را بیابید.

▲ تصاویر عسکة نظامی، مکتب تبریز، قرن دهم هجری قمری

▲ بخش از کاس کارو مهر، نسخ‌نویس ابن‌الارضین، قرن ۱۱ هجری، ارسنیل

به جز این نمونه‌ها در چه آثار دیگری می‌توانید نقش چهارلنگه را بیابید؟

خودارزیابی:

با استفاده از نقش چهارلنگه و کنار هم گذاشتن واگیرهای آن، طرحی بکشید و آن را به دلخواه رنگ‌آمیزی نمایید.

تجربیات بیشتر:

- نقش هندسی دلخواه خود را از میان نقش‌های قالبی، گالی، منبت‌کاری روی چوب، فلزینی روی فلز و... انتخاب کنید. آن را ترسیم و یا تکرار آن در یک قالب دلخواه طرح‌ترینی زیبایی (واگیرها) ایجاد کنید.
- در شهر و محل خود نمونه‌هایی از نقش چهارلنگه بیابید و از آن‌ها عکس بگیرید و کاربردهای آن را در هرهای مختلف بررسی کنید.
- با مواد تیر دسترس نقش ستاره هشت‌بر یا ستاره چهارلنگه را به صورت مهر دست‌ساز اجرا کنید. با استفاده از رنگ مناسب سطحی که روی آن چاپ می‌زنید، از این مهر برای تزئین جلد دفتر و کتاب، طراحی کاغذ کادو، حالبه پارچه‌های مختلف و... استفاده کنید.

گره هشت و چهارلنگه

درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- با گره هشت و چهارلنگه آشنا شود.
- گره هشت و چهارلنگه را در آثار هنری ایران تشخیص دهد.
- توالی رسم گره هشت و چهارلنگه را بیفتد.
- توالی رسم واگیره را با استفاده از گره هشت و چهارلنگه دانسته باشد.

فکر کنید:

به تصاویر زیر دقت کنید. چه تفاوتی میان نقش آن‌ها مشاهده می‌کنید؟

▲ سقفان بیزارکوب، معاصر

▲ بخشی از کاشی‌کاری آمازاده معرق نیشابور

همان گونه که می‌دانید گره‌ها از ترکیب نقش‌های گوناگون پدید می‌آیند. یکی از گره‌های هندسی که در کاشی‌کاری، مشبک‌کاری، جوبه، آینه‌کاری و... استفاده می‌شود، گره هشت و چهارلنگه است.

▲ کزود گره هشت و چهارلنگه در کاشی‌کاری
مقره شیخ حسن اللین اردبیلی

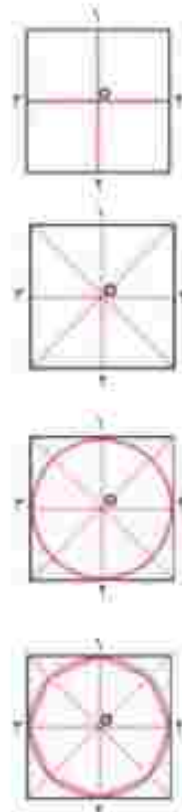
گره هشت و چهارلنگه ترسیم کنید:

روی یک کاغذ شطرنجی مربعی به اندازه دلخواه رسم کنید و از وسط هر ضلع به ضلع مقابل عمود نمایید تا نقاط ۱ و ۲ و ۳ و ۴ به دست آید. سپس قطرهای مربع را نیز رسم کنید. دایره‌ای رسم کنید تا اضلاع مربع را در نقاط ۱ و ۲ و ۳ و ۴ قطع نماید. در محل تلاقی کمان دایره یا قطرهای، نقاط جدیدی به وجود می‌آید. این نقاط را به ترتیب به یکدیگر متصل کنید تا یک گره هشت و چهارلنگه حاصل شود.

در نمونه‌های زیر نقش هشت و چهارلنگه را بیابید:

▲ کاشی‌کاری

▲ مراحل ترسیم گره هشت و چهارلنگه

نقش هست و چهارلنگه را در کدام یک از هنرهای دیگر ایرانی می‌توانید بیابید؟

▲ درب چوبی مطربه آغا بهرام

▲ بخش از دربستان مسجد جامع خراسان

خودارزیابی:

با استفاده از گره هست و چهارلنگه، واگره‌های زیبای طراحی و سپس آن‌ها را به دلخواه رنگ آمیزی کنید.

تجربیات بیشتر:

- ✦ دو رنگ متفاوت از یک مقوا (که پشت آن زمینه نظرنجی دارد) انتخاب کنید. گره هست و چهارلنگه را روی یکی از آن‌ها طراحی کنید. پس از اتمام کار نقش‌ها را با قلمی برش دهید و آن‌ها را روی مقوایی با رنگ دیگر بچسبانید. از نقش‌های بدید آمده برای تزیین و زیباسازی کدام یک از اشیاء یا سطوح محیط زندگی خود می‌توانید استفاده کنید؟
- ✦ در شهر و منطقه خود کارود نقش‌های هست و چهارلنگه را در هنرهای مختلف بررسی و مقایسه کنید.

بته (بته جقه)

درس سوم

در پایان این درس انتظار می رود:

- ◆ طرح بته را بشناسد.
- ◆ با استفاده از نحوه مناسب طرح بته را بکشد.
- ◆ کاربردهای بته را در میراث فرهنگی و هنری ایران بشناسد.
- ◆ بته های زاویه دار را از بته های منحنی در آثار هنری ایران تشخیص دهد.

فکر کنید:

به این تصاویر نگاه کنید. تفاوت این تصاویر چه تفاوت ها و شباهت هایی با هم دارند؟

▲ طرح ازجه، عباس

▲ بته پوری، عباس

▲ طرح پارچه، معاصر

▲ سر قزوینی، معاصر

آیا می‌دانید این نقش‌ها چه نام دارند؟ به این نقش‌ها پته‌ترمه یا پته‌جقه می‌گویند. منشأ این نقش‌ها را پوته (نقش برگه)، سرو (نشان آزادگی ایرانیان که از سر قزوینی سر خود را خیم کرده)، میوه کاج، بادام، گلایه و... می‌دانند. پته از گذشته‌های دور تاکنون زیست بخش اکثر پارچه‌های سنتی از جمله ترمه و زری و هنرهای دیگر مانند قالی بافی، گلیم بافی، کتبی کاری، سفال‌گری، قلم‌زنی روی قنز و... بوده است و با نام‌های پته‌جقه، ترمه‌ای، بادامی، قلم‌کاری، قهر و آئینی، مادر و بچه و... شناخته می‌شود.

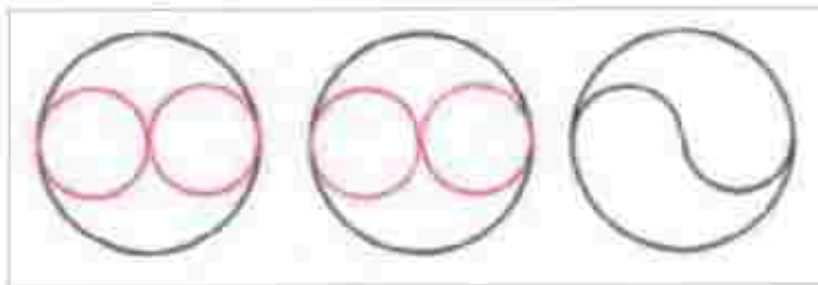
▲ به روی گنبری سوری

▲ به حمله اعراب و بعداً روی پارچه لشکری

پته جقه رسم کنید:

به روش زیر می‌توانید یا دایره، پته جقه بکشید.
یا چه روش‌های دیگری می‌توانید این نقش را طراحی کنید؟

▲ مراحل و روش ترسیم پته

در تصاویر زیر، نمونه‌های پته را با یکدیگر مقایسه کنید :

▲ پته ابرسم زینبخت، دوره ۱۳۵۰

▲ سوجه بزرگ‌دلی ابرسمی، دوره برآمد جاز، هنرهای سنتی ۱۳۵۰

▲ قرین ششای امانت‌عمده ۱۰۰۰ میل

▲ طرح مهرمات با قتل به روی فالین

پته جقه اغلب به دو روش هندسی (با خط‌های زاویه‌دار) و گردان (با خطوط منحنی) ترسیم می‌شود. این نقش در اندازه‌ها، شکل‌ها و رنگ‌های مختلف، در طول تاریخ یکی از نقوش زیباترین و مهم آثار هنری گوناگون کشورمان بوده است.

▲ نقش پته زاویه‌دار بر کلمه سه‌گرددشلی

▲ نقش پته منحنی زواری برآمد، معاصر

▲ نقش پته زاویه‌دار بر کلمه سه‌گرددشلی

دزون به جفته را یا نقش و نگاره‌های گوناگون مانند گل، اسلیمی، ختایی، به جفته کوچک‌ترین می‌کنند. خالصه آن را نیز با اسلیمی و نگاره‌های دیگر آرایش می‌کنند و گاه وسط به، ساقه یا گل و برگ نقش می‌شود. به این نمونه‌ها توجه و آن‌ها را با یکدیگر مقایسه کنید.

▲ جلیه با رجه ششگانه، اسفهان

▲ جامایه دوزی با رجه

▲ نقش به منحنی رزی زنده، همدان

▲ سوجایته پشم‌دوزی سمن، کرمان

▲ سوجایته پشم‌دوزی سمن، کرمان

خودارزیابی:

یک تپه بزرگ طراحی و داخل آن را با نقوش متنوع پر کنید، سپس آن را رنگ آمیزی نمایید.

تجربیات بیشتر:

- با تکرار منظم یک تپه کوچک، طرحی زیبا ایجاد کنید و آن را به دلخواه رنگ آمیزی کنید.
- برای زیبا سازی انبیا، لباس ها و محیط زندگی خود، از طرح های متنوع و زیبای تپه حقه استفاده کنید.
- نقس یک تپه را روی یک مهر دستی اجرا کنید. به سبزه جاب دستی یا این مهر نقس تپه را روی سطح سفال، پارچه، مقوا و... بیاورید.
- تصاویر تپه های مختلف را در محیط زندگی خود، بر روی آلبوم هنری قدم با جلاد ایران جست و جو، جمع آوری و در یک جنگ (آلبوم) نگهداری کنید. شباهت ها و تفاوت های آن ها را بررسی کنید. با ایجاد تغییراتی بر روی این نمونه ها تپه های جدیدی طراحی کنید.

هنرهای زیرلاکی

فصل دوم

جلدسازی سنتی (زیرلاکی با روش لایه‌های کاغذ)

درس اول

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ با جلدسازی سنتی آشنا شوید.
- ◆ با مفهوم هنر زیرلاکی با روغنی آشنا شوید.
- ◆ روش لایه‌های کاغذی را بشناسید.
- ◆ با روش لایه‌های کاغذی جلدسازی کنید.
- ◆ در استفاده از روش زیرلاکی با روغنی برای تهیه‌ترین اشیا مورد نظر خود مهارت داشته باشید.

فکر کنید:

آیا تا به حال نسخه‌ای از کتاب‌های قدیمی را دیده‌اید؟ آیا می‌دانید در گذشته علاوه بر هنر خوشنویسی، از چه هنرهای دیگری برای تهیه انواع کتاب‌های خطی استفاده می‌شده است؟

در گذشته مراحل مختلف تهیه و آماده‌سازی کتاب‌های خطی نتیجه فعالیت گروهی از هنرمندان بود. خوشنویسی، کاغذسازی، صحافی سنتی، جلدسازی یا تجلید، تذهیب، نگارگری و... از جمله هنرهای هستند که در تهیه و ساخت یک کتاب مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند.

قبل از استفاده از صنعت چاپ متن کتاب‌ها با دست خوشنویسی می‌شد. هنر خوشنویسی از جمله هنرهایی است که تا حدودی با آن آشنایی دارید.

آماده‌سازی جلد دست‌ساز از مهم‌ترین بخش‌های تهیهٔ یک کتاب بود؛ زیرا علاوه بر زیبایی، صنفحات خوشنویسی شده و هنرهای وابسته به آن را محافظت می‌کرد. به تصاویر زیر دقت و آن‌ها را با هم مقایسه کنید. این جلدها با روش‌های متفاوتی تهیه و تزئین شده‌اند. در این درس با یکی از روش‌های تزئین در جلدسازی سنتی آشنا می‌شوید.

▲ جلد چرمی با نقاشی زرد و طلاکوب با نقش گل و بوته

▲ جلد کتاب با نقاشی نگارگری سیاه و آبی

▲ جلد چرمی بهاری خرد، دیوان خجندی، لغت حدود ۱۰۰۰ قلم

▲ جلد چرمی با رنگه‌ای سنتی با معنوی هرکلی با نقش سیسلی، ۸۴۹ هـ. ق

جلد روغنی بسازید:

برای نگهداری نمونه‌های خوشنوس خود جلد روغنی یا روش لایه‌های کاغذی تهیه کنید. ابتدا کاغذ یا مقوای باطله (مانند جعبه مقوایی، جعبه کفش و...)، حسب جوب، لاک الکل، روغن جلا، قلم مو، آبرنگ، قلم موی آبرنگ، نخترنگ (بالتا) و ظرف آب را آماده کنید.

کاغذهای خوشنوسی شده را روی هم بچسبید. کاغذها یا مقوایی را که برای ساخت رویه و زیر جلد آماده کرده‌اید در اندازه‌های مناسب (به اندازه کاغذهای خوشنوسی شده) برش دهید.

ابتدا تمام سطح دو لایه از کاغذهای برش خورده را به حسب جوب آغشته کنید و به هم بچسباید. این لایه‌های به هم چسبیده را با ابزار و وسایل سنگین در دسترس فشار دهید تا هوای میان آن‌ها از بین برود و دو سطح کاملاً به هم بچسبند.

ضخامت جلد، متناسب با تعداد کاغذهایی است که برای کتاب خود در نظر گرفته‌اید. بنابراین اگر به جلد ضخیم برای کارهای خود نیاز دارید می‌توانید چندین لایه به آن اضافه کنید تا به ضخامت لازم برسید.

پس از چسباندن هر لایه جدید، تمام سطح جلد را بکوبید تا الیاف کاغذها در هم فرو روند. دو بخش رویه و زیر جلد آماده شده را یا مقوای نوار پارچه‌ای از داخل به هم متصل کنید.

پس از خشک شدن دو قسمت جلد، سطح آن‌ها را به صورت زمینه مناسبی برای نقاشی زیرلاکی آماده کنید. با دو روش ساده می‌توانید این کار را انجام دهید. سطح جلد‌ها را با قلم موی بزرگ یک لایه رنگ پلاستیک بمالید تا صاف شوند. سپس بر روی سطح رنگ شده سنباده بکشید تا نرم شود و پس از آن روی سطح را لاک الکل بزنید. حال می‌توانید نقش‌های دلخواه خود را با گواش نقاشی کنید.

در آخرین مرحله تهیه جلد زیرلاکی، پس از کامل شدن نقاشی لایه‌ای لاک روی آن بمالید. پس از خشک شدن لاک یک‌بار دیگر روی سطح قبلی روغن بمالید. هرمتان شش در گذشته برای ساخت این نوع از جلد‌ها یا لایه‌های کاغذ را، به هم می‌چسباندند و مقوای ضخیمی تهیه می‌کردند یا از خمیر کاغذ استفاده می‌کردند. مقوایی که با این روش‌ها آماده می‌شد «زمینه» مناسبی برای کار نقاش بود تا نقش‌های دلخواه خود را روی آن اجرا کنند.

به این ترتیب، هم زیبایی رنگ‌ها و نقش‌ها بیشتر می‌شد و هم لایه روغن، محافظ مناسبی برای نقاشی بود.

به نمونه‌هایی از جلد‌های زیرواکی با روغنی در تضاد و زیر توجه کنید
 جلد‌هایی که با روس روغنی با زیرواکی در ایران تهیه شده است، از زیباترین نمونه‌های آثار هنری جهان است. ترین
 جلد کتاب به این روش، در دوره تیموری و صفوی به اوج خود رسید.

▲ جلد کتابی با روغنی صورتی - ۱۳۰۰ هجری

▲ جلد کتابی مربعی، روغنی صورتی - ۱۳۰۰ هجری

▲ جلد ساخته شده از روغنی کبود با نخس زیرواکی

▲ جلد ساخته شده از روغنی کبود با نخس زیرواکی

بر روی این جلد‌ها اغلب نقش شکار، بیکار جانوران (گرفته گیر)، منظره طبیعی، گل و بوته و گل و مرغ (گل و بلبل) اجرا شده است.

از زیباترین نمونه‌های جلد‌های روحنی با زیرلاکی آناری است که برای تخلید قرآن مجید تهیه شده‌اند. در این جلد‌ها نقش شکوفه‌ها و گل‌ها در نهایت زیبایی اجرا شده‌اند به گونه‌ای که یادآور توصیف‌های قرآن کریم از بهشت است.

خودارزیابی:

با استفاده از روش روحنی با زیرلاکی که آموخته‌اید چه انشای دیگری را می‌توانید ترسیم کنید؟ یک نمونه را اجرا کنید.

تجربیات بیشتر:

- ✦ با روش لایه‌های کاغذ یک قاب عکس زیبا بسازید و به روش نقاشی زیرلاکی آن را ترسیم کنید.
- ✦ نسخه‌های کتاب‌های خطی را در موزه‌ها و کتابخانه‌ها مشاهده کنید. در گروه‌های کوچک تحقیق کنید چه هنرهایی در تهیه و ساخت این کتاب‌ها به کار رفته است. انواع جلد‌ها را از نظر شکل، اندازه، نقش‌های تزئینی و روش ساخت با یکدیگر مقایسه کنید. نتایج یافته‌های خود را به هم‌کلاسی‌هایتان ارائه کنید.
- ✦ با استفاده از مواد در دسترس یک جلد زیبا برای آلبوم عکس‌های خود یا تصاویر آلبوم هنری که جمع‌آوری کرده‌اید، بسازید.
- ✦ انشای جویی در دسترس (رحل قرآن، قاب عکس ساده، خط‌کش جویی، جعبه جویی و...) را به روش نقاشی زیرلاکی ترسیم کنید.

جعبه های روغنی (زیرلاکی با روش نوار کاغذ)

درس دوم

در پایان این درس انتظار می رود :

- ◆ با انواع مختلف روش های مورد استفاده برای تزیین آلبا در روش زیرلاکی آشنا شوید.
- ◆ روش نوار کاغذی را بشناسید.
- ◆ با ساخت جعبه های سستی آشنا شوید.
- ◆ با روش نوار کاغذی جعبه سازی کنید.
- ◆ در استفاده از روش زیرلاکی با روغنی برای تزیین آلبا مورد نظر خود مهارت داشته باشید.

فکر کنید:

به تصاویر زیر نگاه کنید، این آلبا چه کاربردی دارند؟ آیا می دانید نام آن ها چیست؟

قلمدان‌سازی هنری است مرتبط با هنر خوشنویسی که هم‌زمان با رونق کتابت برای نگهداری و حمل و نقل جلد قلم‌نی، یک دیوان (مرکب‌دان) کوچک، فلنک مخصوص ریختن مرکب در دیوان، جاقوی قلم‌تراش، قیچی، قلم‌مو و... پدید آمد.

▲ دیوان، جاق، قیچی و فلنک، مخصوص ریختن مرکب در دیوان به وقت کار قلمدان‌نگهداری می‌شود.

قلمدان‌های اولیه فولادی و اغلب سنگین بودند. به همین دلیل به مرور، ساخت قلمدان‌های سبک‌تر چوبی و کاغذی متداول شد. قلمدان‌های کاغذی با استفاده از خمیر یا لایه‌های نازک کاغذ و چسب‌های گیاهی ساخته شده‌اند. پس از ساخت قلمدان خام (بوم سفید)

▲ قلمدان با نقاشی زیر لاک، قدمت نمونه ۴۰۰ سال

که جذابیتی نداشت کار به طراح و نقاش سپرده می‌شد تا با هنر خوش قلمدانی در تمان کتاب سازد. بنابراین، یکی از مهم‌ترین روش‌هایی که سازندگان قلمدان برای تزین نمونه‌های چوبی و کاغذی به کار بردند، نحوه مورد استفاده در ساخت و تزین جلدهای لاک‌ی بود. نمونه‌های تزین‌شده این قلمدان‌ها که از دیواره صاف‌تری به جا مانده بخش مهمی از هنرهای سنتی ایران را تشکیل می‌دهند.

▲ قلمدان با نقاشی زیر لاک، اثر فلطی سیراوی، قدمت حدود ۴۰۰ سال

نمونه‌هایی از قلمدان‌های زیر لاک‌ی را در تصاویر روبه‌رو ببینید:

▲ قلمدان زیر لاک، طرح ۱۴ هجری شمسی

جعبه‌ها و قلمدان‌های کاغذی به دور روش خمیری و لایه‌های کاغذی ساخته می‌شوند. در درس گذشته با روش لایه‌های کاغذی در ساخت جلدهای لاک‌ی آشنا شدید. در این درس با روش خمیری در جعبه‌های روغنی آشنا خواهید شد.

جعبه روغنی بسازید:

ابتدا کاغذ بافت‌های باطله، چسب خوب، معار یا دستگاه برش (کاتر)، یک جعبه پلاستیکی یا مقوای خالی، کاغذ سیاه، روغن جلا، قلم مو، آبرنگ، قلم موی آبرنگ، تخته رنگ و ظرف آب آماده کنید.

برای تهیه لایه‌های کاغذ، ابتدا کاغذهای باطله را به عرض دو سانتی متر می‌بریم.

حال توارهای بریده شده کاغذی را بر روی سطح جعبه با چسب بچسبانید به طوری که در هر ردیف، این لایه‌ها برخلاف جهت لایه قبلی باشد (عمودی - افقی). حداقل ده تا پانزده بار این لایه‌ها تکرار شود. پس از خشک شدن جعبه، در جعبه را با دستگاه برش، تیغه یا معار و با راهنمایی معلم خود جدا کنید. جعبه ساخته شده را از بدنه پلاستیکی یا مقوای آن جدا کنید. حال جعبه کاغذی شما که به آن پایه مانده تیر می‌گویند، سطح مناسبی برای نقاشی زیرلاکی است. سپس بر روی آن نقش‌های دلخواه خود را با آبرنگ بکشید.

در آخرین مرحله تهیه جعبه زیرلاکی، لایه‌های روغن روی آن بمالید. پس از خشک شدن، لایه دیگری از روغن بمالید و صبر کنید تا خشک شود. این کار را آن قدر ادامه دهید تا لایه‌ای ضخیم روی نقاشی ایجاد

شود.

می‌توانید از نقاشی اسباب زیرلاکی برای کار خود الهام بگیرید. به تصاویر زیر دقت کنید:

▲ جعبه زیرلاکی با نقش گل و مرغ

خود ارزیابی:

از نمیه دلخواه خود (پلاستیکی، مقوایی، نعلایی و...) با روش خمیری، قالب گیری، و آن را به روشن زیر لامپی
تزیین کنید.

تجربیات بیشتر:

♦ جعبه شکلات یا هر جعبه خالی دیگری آماده کنید. سپس با خمیر کاغذ سطح جعبه را بپوشانید. روی در
جعبه نقش دلخواه خود را به صورت نیمه برجسته اجرا کنید. پس از خشک شدن جعبه را به سلیقه خود
رنگ آمیزی کنید.

♦ دورریختنی هایی از جنس مقوا یا پلاستیک را جمع آوری کنید و با خمیر کاغذ به آن ها شکلی جدید
(عروسک، برنده، ماهی و...) دهید. پس از خشک شدن، این حجم ها را به صورت دلخواه رنگ آمیزی کنید.

اشیای روغنی (زیرلاکی روی چوب)

درس سوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- با انواع مختلفه روغن‌های مورد استفاده برای تزیین آشیای روغنی زیرلاکی آشنا شوید.
- روغن خمیر کاغذ را بشناسید.
- با ساخت جعبه‌های سنتی آشنا شوید.
- با روغن خمیر کاغذی جعبه‌سازی کنید.
- در استفاده از روغن زیرلاکی با روغنی برای تزیین آشیای مورد نظر خود مهارت داشته باشید.

فکر کنید:

آیا می‌دانید از روغن زیرلاکی برای تزیین چه آشیای دیگری استفاده شده است؟ آیا می‌دانید هنرمندان غیر از کاغذ از چه زمینه‌های دیگری برای نقاشی زیرلاکی استفاده کرده‌اند؟

▲ قاب آینه زیرلاکی با نقش دیوار بولوی و سسین تیریزی، دهه ۱۹۰۰
صورت ۲۱۰ میل.

▲ قاب آینه زیرلاکی با نقش گل و مرغ، دهه ۱۹۰۰ صورت ۲۱۰ میل.

این قاب‌های آینه، نمونه‌هایی از انبساطی هستند که به صورت روزمره مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. در ایران از قدیم الایام ساخت آینه (سنگ‌ها و فلزهای صیقل داده شده) متداول بوده است. در چند قرن اخیر با رواج آینه‌های شیشه‌ای نمونه‌های زیبایی ساخته شد که نه تنها قابی برای آینه، بلکه در پوشی مناسب برای محافظت از آینه بود. بنابراین، دو سطح رویه و زیر قاب آینه‌ها زمینه‌ای برای هنرمندی هر مردان در نقاشی زیرلاکی شد.

علاوه بر قاب آینه، رحل قرآن، گهواره، جعبه جواهر، جعبه‌های ابزار (مجری برای لوازم اصلاح و آرایش سر و صورت، هزاربسته برای حمل و نقل لوازم جای خوری، ترازو و چند وزنه کوچک برای نوزین)، قاب نقاشی و خوشنویسی، خط‌کشی، در و پنجره و قاب‌بندی سقف، کمان رزمی و تجمیلی و... با استفاده از هنر زیرلاکی تزیین شده است. با توجه به انبساط ذکر شده در می‌باید که انبساطی زیرلاکی مذکور جویبی است. در چند سده اخیر بهترین نمونه‌های نقاشی سنتی ایران (نگارگری) در آثار زیرلاکی به خصوص نمونه‌های جویبی اجرا شده است. به نمونه‌های تصاویر زیر توجه کنید:

▲ جعبه جواهر زیرلاکی معلق به عصر قاجار، از مجلس سیرازی، دوره قاجار

▲ کتابخانه زین العابدین، قدمت حدود ۲۰۰ سال

اشیای چوبی را زیرلاکی کنید:

یک قطعه چوب تهیه کنید. آن را سنباده بزنید تا کاملاً صاف و صیقلی شود. سپس آن‌های کوچک‌تر از قطعه چوب تهیه کنید و روی قطعه چوب بچسباند. سپس نقش دلخواه خود را روی حاشیه‌های چوبی اجرا کنید. لایه‌های روغن را با دقت و یکدست، روی نقاشی بمالید تا ارتفاع همه قسمت‌ها یکسان شود و بگذارد تا خشک شود. آثار خود را به هم کلاسی هایتان نشان دهید و در مورد تنوع نمونه‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها با هم گفت‌وگو کنید.

خود ارزیابی:

از میان وسایل و لوازم چوبی خود مانند ریحل قرآن، خط‌کش چوبی، شانه چوبی، جعبه‌های کوچک چوبی، سینی چوبی و... یک نمونه را انتخاب و روی آن نقاشی زیرلاکی کنید.

تجربیات بیشتر:

- ♦ در منطقه محل زندگی خود خانه‌های قدیمی را جست‌وجو کنید و نمونه‌های در و پنجره و سقف چوبی نقاشی شده را بیابید. سپس گزارشی درباره این خانه‌ها و نوع تزیینات به کار رفته در آن‌ها، تنوع و طرافت طرح‌ها و نقش‌های زیرلاکی به هم کلاسی هایتان ارائه دهید.
- ♦ در یک فعالیت گروهی، سینی چوبی قدیمی (صنایعی، میز، در چوبی و...) را که مورد استفاده قرار نمی‌گیرد بیابید. سطوح مختلف آن را سنباده بزنید و با همفکری هم روی آن نقاشی زیرلاکی اجرا کنید.

سوزن دوزی های سنتی ایران

فصل سوم

به نام خالق زیبایی‌ها

مقدمه

تربین روی پارچه در ایران سابقه چند هزار ساله دارد. کتبی‌های به دست آمده از سوزن که حالت برجسته دارند و نقش برجسته‌های تخت چمنسید، حاکی از وجود نقوش تزیینی بر روی پارچه‌هاست. همچنین در آثار دوره ساسانی، روی لباس‌ها از هنر فلاپ‌دوزی برای تربین استفاده شده است. هنر سوزن‌دوزی در دوره صفویه به اوج رسید و زیباترین آثار سوزن‌دوزی ایران، مربوط به این دوره است.

بعضی از مناطق ایران مانند اصفهان، رشت، بلوچستان، کرمان، بندرعباس، تبریز و... از گذشته تا امروز مرکز تهیه زیباترین آثار رودوزی بوده‌اند. حدود ۳۰ نوع رودوزی در ایران شناسایی شده است که برخی از مشهورترین آن‌ها عبارت‌اند از: فلاپ‌دوزی، مبله‌دوزی، پته‌دوزی، بلوچ‌دوزی، گلآتون‌دوزی و ایرشم‌دوزی.

برای آشنایی شما با این هنر، ابتدا ساده‌ترین روش‌های دوخت یاخ و سوزن با دروش‌دوزی معرفی شده است و سپس شما را با روش‌های دوخت سنتی مانند زرتشتی‌دوزی و پته‌دوزی آشنا می‌کنم. امیدوارم این آشنایی موجب شود تا مهارت‌های خود را در این زمینه افزایش داده و رودوزی‌های شهر و منطقه خود را شناسایی کرده و روش‌های دوخت سنتی را فراگیرید و درحفظ این بخش از میراث فرهنگی ایران کوشا باشید.

درویش دوزی

درس اول

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ با برخی از دوخت‌های سنتی ایران آشنا شوید.
- ◆ مفهوم رودوزی را درک کنید و انواع آن را نام ببرید.
- ◆ توانایی انجام دوخت ساده درویش دوزی را داشته باشید.
- ◆ درویش دوزی را از میان سایر روش‌های سوزن‌دوزی بازشناسی کنید.

فکر کنید:

آیا تا به حال به یقه‌ها، جانتازها و سجاده‌ها، رومیزی‌ها، کیف‌های پارچه‌ای و کلاه و لباس‌های محلی که با انواع سوزن‌دوزی تزیین شده‌اند، توجه کرده‌اید؟

به این تصاویر توجه کنید:

▲ تزیینات محلی، درخت نقش یا نخ طریمه فلاکتیون، کتبیان، قرن ۱۳ هجری

▲ سوزن‌دوزی و منجم‌دوزی روی برمه، معاصر

▲ سوزن‌دوزی - گردهای مسیح خراسان

از گذشته‌های دور مردم برای ترین لباس‌ها و ایجاد تنوع در آن‌ها نقش‌هایی را با نخ‌های رنگی روی آن‌ها می‌دوختند. به این هنر، سوزن‌دوزی می‌گویند. سوزن‌دوزی یکی از روش‌های رودوزی است که با آن نقوش مختلف روی پارچه‌هایی ساده و بدون نقش اجرا می‌شود. آیا تا به حال سوزن‌دوزی کرده‌اید؟ یا یک تکه پارچه ساده، یک سوزن و مقداری نخ و کاموا با رنگی می‌توانید این کار را تجربه کنید.

▲ سوزن‌دوزی با طرح

▲ آلابستروری رسته

سوزن دوزی کنید:

روی تکه‌ای پارچه یا مداد و خط کش به فاصله‌های نیم سانتی متری خط صاف و کم رنگی بکشید.
سپس روی خط‌های صاف طبق شکل کوک‌های ساده ایجاد کنید:
به این روش، شلال یا نخه دوزی می‌گویند.

شلال پایه یکی از ساده‌ترین سوزن‌دوزی‌های سنتی ایران به اسم دیرویش دوزی یا نفرش دوزی است.

برای دیرویش دوزی ابتدا دو ردیف کوک طبق شکل بدوزید:

این دو ردیف کوک را مطابق شکل، با نخ به رنگ دیگر به هم وصل کنید تا خائیه‌ای ایجاد شود:

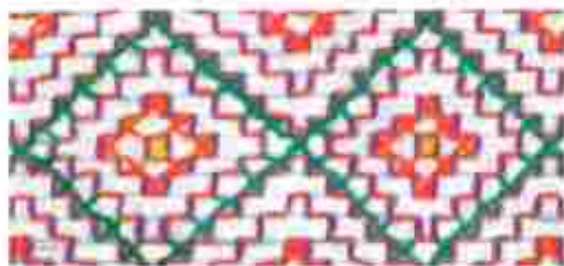

برای زیباتر شدن این خائیه می‌توانید داخل فضاهای ایجاد شده را به ترتیب زیر با نخه‌های رنگی (به صورت ضرب‌دری) پر کنید:

این روش ساده‌ترین شکل دیرویش دوزی است. پس از این تجربه می‌توانید نقش‌های کامل‌تر و زیباتری را سوزن‌دوزی کنید.

ابتدا چهار ردیف شلال افقی روی پارچه بدوزید. اگر نخ شلال در ردیف اول روی پارچه قرار گرفت در ردیف دوم زیر پارچه قرار می‌گیرد (دیده نمی‌شود).

مطابق شکل ردیف شلال‌های افقی را با شلال‌های عمودی به هم متصل کنید که به شکل شکره‌ای درآید. اگر فرجه این طرح در پایین آن دوخته شود نقش‌های زیبا و کاملی ایجاد می‌شود. برای تکمیل این سوزن‌دوزی‌ها می‌توانید آن‌ها را با نخه‌های هم رنگ یا رنگ دیگر پر کنید.

در گذشته از این دوخت برای کلاه و قبای درواش استفاده می‌شده است و به همین دلیل به آن درویش دوزی گفته می‌شود. در دوران معاصر از این نوع دوخت برای تزیین جلد کتب، برده، رو کرسی، بفرجه و استفاده می‌شده است و امروزه در تزیین لباس، حاشیه برده، روبیزی و ... متداول است.

مشابه این نقش‌ها را در کدام یک از هنرهای ایران دیده‌اید؟

▲ سوره پارچه سفید نخ، آیین خراسان، ۱۳۵۵

خود ارزیابی:

به تصاویر زیر دقت کنید. کدام یک از نمونه‌ها درویش دوزی است؟

تجربیات بیشتر:

- برای تهیه یک جانماز، دو تکه از یک پارچه ساده را برش دهید. دور تا دور آن را با نخ‌های رنگی متناسب با رنگ پارچه، درویش دوزی کنید.
- از انواع سوزن دوزی‌های در دسترس عکاسی کنید و به هم کلاسی هایتان نشان دهید. درباره شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها با هم گفت‌وگو کنید.

زرتشتی دوزی

درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ با انواع نمونه‌های زرتشتی دوزی آشنا باشید.
- ◆ توانایی انجام ساقه‌دوزی ساده را داشته باشید.
- ◆ با استفاده از مواد مناسب ساقه‌دوزی کنید.
- ◆ زرتشتی دوزی را از میان سایر روش‌های سوزن‌دوزی شناسایی کنید.

فکر کنید:

آیا سوزن‌دوزی‌های سنتی محل زندگی خود را می‌شناسید؟ آیا نام آن‌ها را می‌دانید؟ آیا این سوزن‌دوزی‌ها را می‌توان با کوک‌های ساده‌ای که در درس گذشته تجربه کرده‌اید، انجام داد؟

بکمی دیگر از دوخت‌های ساده که در سوزن‌دوزی از آن استفاده فراوان می‌شود ساقه‌دوزی است که به دو نوع ظریف و پهن تقسیم می‌شود.

ساقه‌دوزی کنید:

روی پارچه‌ای ساده یا مناد یک خط صاف رسم و مشابه تصویر سوزن‌دوزی کنید. در این روش تمام خط زیر دوخت قرار می‌گیرد. دوخت به صورت موازی (مایل) و بدون فاصله انجام می‌شود. ابتدا سوزن را از پارچه بیرون می‌آوریم و نخ را در طرف راست سوزن ثابت نگه داشته سپس سوزن را به صورت مایل در پارچه فرو برده و خارج می‌کنیم. این روش برای دوختن خطوط نازک، خائنه‌ها و برگ‌ها به کار می‌رود. با تکرار چند رج ساقه‌دوزی کنار هم، می‌توانید فضای داخل شکل‌های مختلف را پر کنید.

با مناد چند نقش ساده روی پارچه بکشید و روی آن‌ها را ساقه‌دوزی کنید. در صورت تمایل داخل شکل‌ها را پر کنید.

با این روش می‌توان نقش‌های متنوعی را دوخت. به نقش‌های زیر توجه کنید:

بک نمونه را انتخاب و آن را ساقه‌دوزی کنید.

آیا می‌دانید بیشتر بخش‌های یکی از دوخت‌های سنتی ایران به نام زرشکی‌دوزی با این روش صورت می‌گیرد؟

▲ نقش پارچه‌افشانه قرن ۱۲ ه. ق.

▲ نقش پارچه‌کافه، قرن ۱۱ ه. ق. گمشده

▲ نقش پارچه‌زیخت، قرن ۱۲ ه. ق.

طرح‌های مورد استفاده در زرشکی‌دوزی بیشتر درخت، طاووس، گل و نقوش هندسی است که دور تا دور این طرح‌ها را ساقه‌دوزی می‌کنند؛ سپس یا کوک‌های (للال) کوچک رنگی درون آن‌ها را پر می‌کنند.

به این تصاویر دقت کنید:

▲ نقش جده و درخت زشگر

▲ نقش خوزین

▲ نقش خوزین

▲ زرتشتی دوزی ققوش مشرق

▲ زرتشتی دوزی با ققوش مشرق روی پنجه

▲ نقش خوزین

با توجه به اینکه در نمونه‌های تصویر بالا نقش‌های متنوعی از طاووس دیده می‌شود، طرحی از طاووس برای شما ارائه شده تا بر اساس آن زرتشتی دوزی کنید.

خود ارزیابی:

روی پارچه طرحی ساده از موضوع دلخواه خود بکشید. روی خطوط را با نخ‌های رنگی زرتشتی دوزی کنید و به هم کلاسی‌هایتان نشان دهید.

تجربیات بیشتر:

- طرح‌هایی از گل‌ها و برگ‌های مورد علاقه خود روی پارچه‌ای ساده بکشید و با نخ‌های رنگی ساده دوزی کنید.
- از طرح‌های سوزن‌دوزی سنتی ایران نمونه‌هایی را انتخاب کنید و به روئین ساده‌دوزی روی پارچه‌ای ساده اجرا کنید.
- نقش دلخواه خود را به روئین ساده‌دوزی در حاشیه روسری، جانتاز و سجاده، روسری، حاشیه لباس و آستین، لیه کیف‌های پارچه‌ای، سفره پارچه‌ای و... سوزن‌دوزی کنید.
- تصاویری از نمونه‌های زرتشتی دوزی ایران تهیه کنید (با استفاده از منابع مختلف) و دربارهٔ تنوع نقش‌ها و انواع دوخت‌هایی که در این آثار مورد استفاده قرار گرفته است با هم گفت‌وگو کنید.

پته دوزی

درس سوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ♦ با مراحل مختلف دوخت به آشنا شوید و آن را از دیگر انواع دوخت تشخیص دهید.
- ♦ برای سوزن‌دوزی خود طرحی مناسب بکشید و طرح خود را با پته‌دوزی اجرا کنید.
- ♦ در دوختن به مهارت لازم را داشته باشید.

فکر کنید:

آیا می‌دانید کرمان به کدام یک از انواع سوزن‌دوزی شهرت دارد؟ به این تصاویر دقت کنید:

▲ طرح پارچه‌ای گل هشتاد

▲ طرح بسته اوجا

▲ نقش پته مروی واحه سه گونا

بنهدوزی نوعی رودوزی سنتی کرمان است که نوعی از آن در دوره سلسله‌های راج بود است. ارزشمندترین و پرکارترین نمونه بنهدوزی رویوش مقبره شاه نعمت‌الله ولی در ماهان کرمان شناسایی شده است. در این دوخت ابتدا خطوط طرح را ساقه ظریف کرده و سپس داخل طرح‌ها را با دوختی به نام بتک گنبد یا بتک خنباری نو رودوزی می‌نمایند. بنهدوزی منظره‌ای بدیع از گل و بوته‌های رنگین را به نمایش می‌گذارد و اغلب زنان و دختران استان کرمان به این هنر اشتغال دارند. نقش‌های عمده و اصلی بنهدوزی عبارت است از: درخت زندگی با انواع بنه‌جقه، بیچک ترنج، سروجده، گل بلادی و سسه‌ای که به صورت لچک ترنج، نقش محرابی و سجاده‌ای، روی برده‌ها، روزخنجواپی، سجده و جانماز، بقچه و رویه بنی دوخته می‌شود. به نقوش بقچه‌های تصاریر نگاه کنید. این دو بقچه هر دو نقش سسه دارند.

▲ بقچه‌ها با طرح لچک ترنج

▲ طرح سسه از راج قدمت بیش از ۱۰۰۰ سال

▲ حشبه به با نقش سسین و شادی

▲ به لنگه‌راج

▲ حاشیه به لنگه‌راج

▲ سالی به دوری سندیا طرح به چغه ازبکی

▲ سالی دور

▲ حاشیه به لنگه‌راج

پته دوزی کنید:

برای پته دوزی ابتدا یک تکه پارچه بسمی ساده و مقناری نخ بسمی رنگی آماده کنید. طرح دلخواه خود را با استفاده از کاربن رنگی روی پارچه بکشید. ابتدا خطوط اصلی طرح را ساقه دوزی کنید. سپس سطح پته را با پتک کشیده یا خیاری توپردوزی (آب دوزی) کنید.
از اساتید مشهور این هنر در سنده میزده هجری قمری می توان از استاد فرج الله کرمانی و استاد میرغلی کرمانی نام برد.

خود ارزیابی:

بر روی یک تکه پارچهٔ بسنی مراحل مختلف ته‌دوزی را روی نقش دلخواه خود اجرا کنید.

تجربیات بیشتر:

• به نمونه‌های زیر توجه کنید. شما چه ایده‌هایی می‌توانید برای اجرای ته‌دوزی روی وسایل مختلف ارائه

دهید؟

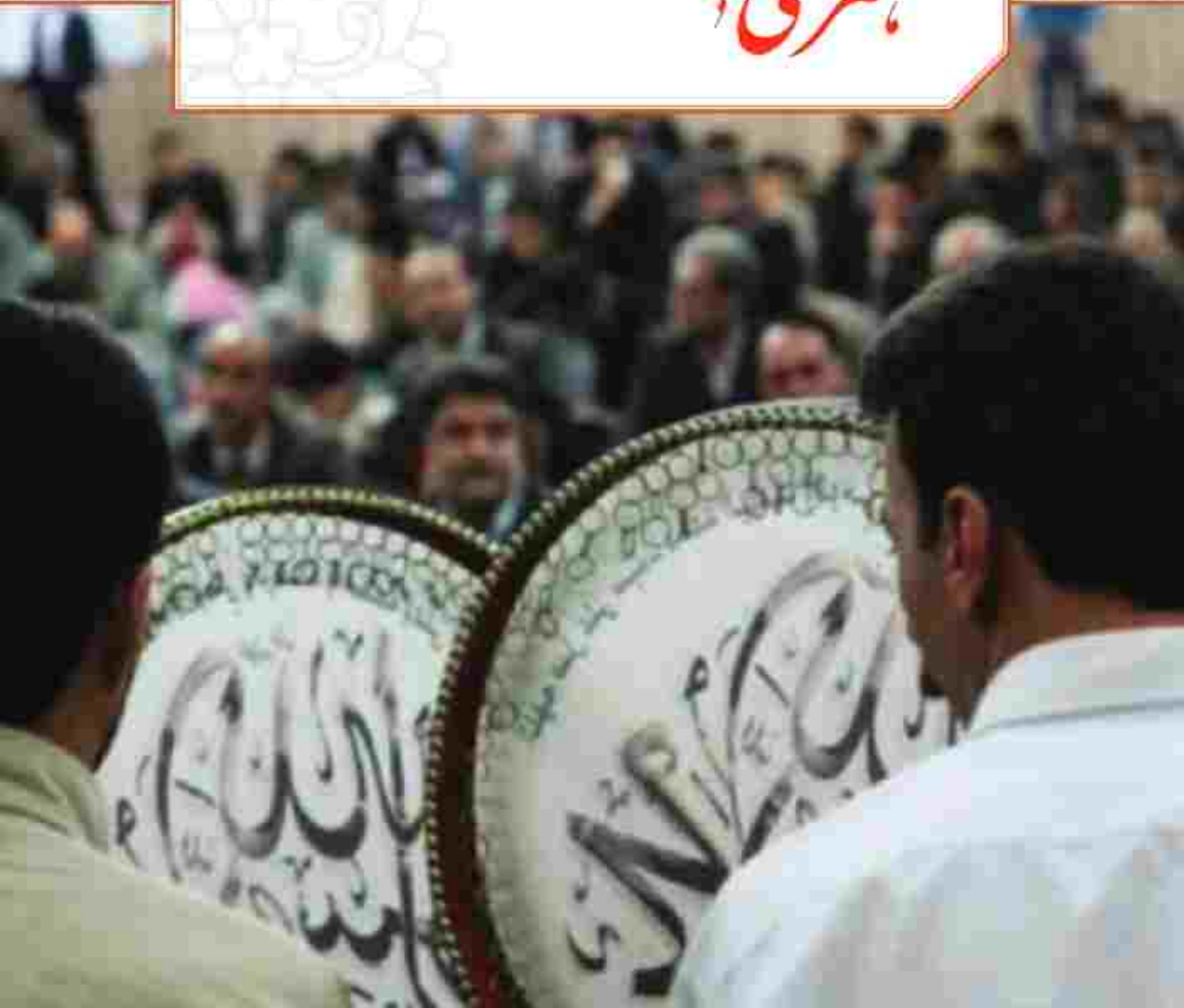
• بالنخ و سوزن و پارچه‌ای ظریف‌تر از آنچه تا به حال تجربه کرده‌اید نقش دلخواه خود را ته‌دوزی کنید و ظرافت آن را با نمونه‌های قبلی خود مقایسه کنید.

بخش چهارم

ہفت روزہ آئی پی

به نام خالق زیبایی‌ها

مقدمه

در سال‌های گذشته در بخش هنرهای آوایی با مفاهیم مختلف و اساسی همچون وزن (ریتم)، ملودی (لحن)، رنگ صدا، قرم و بافت صدا آشنا شدیم. آموختیم که ملودی‌ها می‌توانند آوازی و غیرآوازی باشند که توسط انسان و ابزار تولید صدا اجرا می‌شود. علاوه بر این ملودی‌ها می‌توانند تک صدایی، چند صدایی و دگر صدایی باشند.

حال که با مبنای این هنر آشنا شدیم، در این باب سعی خواهیم کرد شما را با کاربردهای مختلف هنرهای آوایی آشنا کنیم. شناخت بهتر و بیشتر کاربردهای انسانی این هنر به ما در شناخت فرهنگ و هویت خود و حفظ آن کمک خواهد کرد. به طور کلی هنرهای موسیقایی اصیل ایرانی که با زبان و فرهنگ ما هماهنگ هستند به دو دسته تقسیم می‌شود:

– آواهای دستگاهی (آواهای سنتی که با زبان فارسی اجرا می‌شود)،

– آواهای مردمی (با قومی که با زبان‌های متنوع اقوام اجرا می‌شود)

امسال در این بخش شما با آواهای اقوام مختلف ایران (مردمی)، ردیف دستگاهی ایران و آواهای دینی آشنا خواهید شد. علاوه بر این، در دو فصل با بابلی این بخش، آواهای مردمی، دستگاهی و مذهبی را با توجه به مؤلفه‌های وزن، ملودی و قرم که در پایه‌های هفتم و هشتم آموختیم، بررسی خواهیم کرد. شناخت کامل میراث فرهنگی و هنری کهن ایران و حفظ و ارتقای آن مسرت نیست مگر با شناخت هنرهای آوایی ایرانی – اسلامی. این بخش تلاشی است برای رسیدن به این مهم. یادتان باشد که این تلاش درجه‌ای بگنجد هر چند کوچک به روی شما نوبه‌الان این مرز و بوم برای شناخت بهتر هویت خود و میراث پرافتخارتان.

درس اوّل

آواهای قومی (مردمی)

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ♦ رابطه زبان و آواهای قومی را بشناسید و اهمیت آن را درک کنید.
- ♦ آواهای قومی را شناخته و از کُن آن را نام برده و بتوانید آن را در آواهای مختلف بازنمایی کنید.
- ♦ تفاوت میان انواع کاربرد آواهای قومی (همچون مذهبی، حماسی و...) را درک و آن‌ها را براساس نوع کاربرد طبقه‌بندی کنید.

فکر کنید:

آیا تا به حال به آوازهای اقوام مختلف ایرانی گوش داده‌اید؟ به نظر شما این آواها با یکدیگر چه تفاوت‌هایی دارد؟ بله، درست حدس زده‌اید؛ مهم‌ترین تفاوت آوازهای اقوام در تفاوت زبانی و لهجه‌های آن‌هاست، اما چگونه؟ به نظر می‌رسد اقوام همان‌طور که گفت‌وگو می‌کنند و شعر می‌خوانند، همان‌گونه نیز آواز می‌خوانند. این آواها دارای لهجه و زبان مخصوص به خود بوده و اشعار نیز دارای معنی و وزن است.

تجربه کنید:

بباید به عنوان نمونه، سه آواز ترکی، کردی و لری را با هم مقایسه کنیم.

☀ به شعر این آواز با زبان ترکی توجه کنید:

«صبح اولدی هر طرفدن اوچالدی اذان سی» (صبح شد و از هر سمت، صدای اذان بلند شد)
 «گو با گلیر ملائکه لیردن قرآن سی» (گو با که از فرشتگان، صدای قرآن می‌آید)

محمدحسین بهرپور

☀ حال به شعر این آواز با زبان کردی توجه کنید:

«یا ره سول الله، یا تلای مه دینه» (یا رسول الله یا شاه مدینه)
 «هه ر که س، عاشقته دلی مه شکینه» (هر کس عاشق توست، دل شکسته‌تر است)

❖ و نمونه آواز تری :

ادایه دایه و قته جنگه،
 افطار که بالا سرم برتن فستگه،
 (مادرت مادر وقت جنگ و دفاع است)
 (قطار فستگ روی سرم بر و آماده است)

❖ به نظر شما این سه آواز چه تفاوتی با هم دارند؟

این دو آواز علاوه بر زبان و لهجه متفاوت، دارای معانی متفاوتی نیز هستند.

به طور کلی هر ملودی سه رکن دارد: نخست، صوت که شامل هر صدایی می‌شود، همچون صدای باد، برندگان، صدای انسان و غیره. دوم؛ وزن یا نظام ریتمیک که در هر قومی وابسته به وزن شعر، زبان و لهجه آن قوم است. سوم؛ محتوا یا معنای انسانی است که ریشه در ارزش‌های فرهنگی و هویت آن قوم دارد. بنابراین هر سه رکن در ترکیب با هم ملودی را به وجود می‌آورند نه به صورت انفرادی.

ارکان اصلی یک ملودی

صوت و نغم	وزن و نظام ریتمیک	معانی، رفتار و کارکردهای انسانی
صدای انسان، آواز برندگان و صدای طبیعت (برو خله، باد و...)	مطلق یا وزن شعر و ملودی	شادبانه (تولد، غروسی و...)، بازی، گاره، سوگ و عزاداری و مراسم مذهبی

آواها در اقوام مختلف، بخشی از رفتار انسانی به اجتماعی آنان است. به عبارتی در تمام لحظات زندگی از تولد تا مرگ با آنان است و در شادبانه‌ها (تولد و غروسی)، سوگ و مراسم مذهبی ماه‌های محرم، ادعیه‌ها و... کاربرد دارد. آواهای قومی یا نام‌های محلی، نواحی، مقامی، قومی، فولکلور و مردمی نیز شناخته می‌شوند. دانشمند بزرگ ایرانی جهان اسلام، ابونصر فارابی، ابزار ایجاد و اجزای آواها را به دو دسته تقسیم می‌کند:

- ابزار صوتی انسانی: حنجره در آواز و خوالندگی
- ابزارهای صوتی غیر انسانی: دوتار، تن، سرنا، دهل و...

ساختار یک ملودی قومی

انواع کاربردهای هنرهای آوایی در اقوام مختلف ایرانی

■ کاربردهای مذهبی: این آوازه‌ها با موضوعات مذهبی، عزاداری‌ها، دعا، مناجات، نیایش، مدح، تعزیه، حمد، تسبیح و عرفان در بین اقوام مختلف ایرانی اجرا می‌شود.

▲ مراسم سوگ و تنگ در مشهد

«ذکر خوانی» اکثر نقاط ایران برای عبادات ماه رمضان به صورت مداحی، «خفانه» آواز مجالس مذهبی در خراسان در مدح پیامبر (ﷺ)، «شروه» در یونسفر (روضه خوانی امام حسین (ع)) آواز «هزارگی» در تربت جام، نیایش خوانی اکثر نقاط ایران، آواز «سنگ» بلوچستان با مضامین مذهبی، آواز «حاجیونی» با مضامین مذهبی برای عزاداری در مازندران و نمونه‌هایی از کاربردهای آوازهای اقوام مختلف در کشور است.

▲ مراسم جمعی نرّه یا سکر سرنا و دهل

■ کاربردهای عزاداری و سوگ قومی: مراسم سوگ

در بین اقوام مختلف ایرانی معمولاً توسط خانواده متوفی و اهالی آن منطقه، در محیط‌های بسته (در منزل) و یا در محیط باز (محوطه شهر یا روستا) با احترام اجرا می‌شود. این مراسم به دو صورت برگزار می‌شود:

اول: با آواز به صورت سلو (بدون ابزار صوتی): همچون آواز «سور» در قوم لک (در سوگ قهرمانان و عزیزان)، آواز بیدخوانی در مازندران علی‌آباد کنول (سینه‌زنی)، آواز

موزدخوانی و غزنی خوانی در کرمان (مراسم بادبود متوفی)، آواز انارکی در خراسان (گره بر مرده) آواز اوخانما در آذربایجان (مرثیه بر عزیزان)، آواز آغی در ترکمن (مراسم سوگ دلاوران)، آواز بالوره در کردستان (در جایگاه متوفی).

دوم: بدون آواز که معمولاً فقط با سرنا و دهل در فضای باز یا حضور اکثر اهالی آن منطقه اجرا می‌شود؛ مثل مراسم جمعی اقوام کرد و لر که بدون آواز یا رشم سنگین توسط سرنا و دهل در عزاداری با حضور مردان بر سر مزار متوفی اجرا می‌شود.

■ کاربردهای حماسی و ملی: واژه حماسه در تاریخ و فرهنگ ایرانیان از جایگاه ویژه و با ارزشی برخوردار است.

این کاربرد در اقوام معمولاً براساس اشعار یا معنای حماسی در آوازه‌ها شکل می‌گیرد. یکی از نمونه‌های ترکیبی شعر

و آواز «منظومه خوانی حماسی» است که در اقوام ایرانی دو نوع هستند:

1- منظومه‌های حماسی اساطیری و پهلوانی باستانی و معاصر، همچون شاهنامه فردوسی و اشعار که به حماسه دفاع مقدس معاصر اختصاص دارد.

2- منظومه‌های دینی و مذهبی همچون منظومه حمله حیدری از جع به زندگانی پیامبر اکرم ﷺ و امام علی بن ابیطالب (ع) و حضرت مهدی (عج) که توسط محمد رفیع خان نظم یافته است، خاوران نامه این حسام خوشی که دیوان اشعاری است در نعت پیامبر ﷺ و منقبت مولای متقیان علی (ع) و بیان فضایل ائمه اطهار (ع) که شامل ۳۸۳ بیت است و...

آواز بیت در کردستان (داستان سرایی حماسی اسطوره‌ای کردی همچون بیت تم و زین)، آواز فلک خوانی (تاجیکستان، خراسان و افغانستان) که تنها با آواز آرزوها و خواسته‌های خود را می‌خوانند، آواز حماسه کور و غلو (آذربایجان و خراسان) که داستان قهرمانی، وطن پرستی و صداقت و راستی است، مقام‌های بدون کلام بلند خراسان که تمامی سواران نظام

▲ استاد نسیم بخشی رنگساهی باجهک با سنسار

▲ استاد حسن اسکندری با هم‌روز آذربایجان

با ساد لعل است. سوار (کردی) که حالت اجرای آن یک سوارکار را از سرعت کند به تنه و در پایان به کند ختم می‌شود، توصیف می‌کند و آواز جریه زوریا در آذربایجان برای رجزخوانی نمونه‌هایی دیگری از آوازهای حماسی اقوام ایران است.

▲ استاد سیر محمد اسفندار با ساز دایره بلوچیه

■ کاربردهای شغلی (آواهای کار): این آواها در هنگام کار برای رفع خستگی و با نظم و ریتمی خاص و متناسب با کار خوانده می‌شود؛ مثلاً آواز انترخجو در نرسجام برای جمع کردن نسرها، آواز بورو در خوزستان هنگام درو گندم و جوی، آواز یلبانی در کهنوج کرمان هنگام کار، آواز پهلوی خوانی در مازندران در هنگام جستن برگ سبز جای، ترانه‌های فانی بافی در اکثر نقاط ایران، آواز جوبانی، آواز حدی خوانی در هرمزگان برای راندن ستره، آواز ساریانی در خراسان برای حرکت ساریان‌ها، آواز کیجا جان در مازندران در مزارع، آواز سیده در افغانستان و ایران برای خرمن کوبی، آواز شرفشاهی در گیلان برای کار توسط دو یا چند نفر خوانده می‌شود.

■ کاربردهای شادبانه: در زندگی اقوام مختلف ایرانی جشن‌ها و لحظات شاد فراوانی وجود دارد. این شادی‌ها با آوازهای متفاوتی از لحظه تولد یک نوزاد آغاز می‌شود و عموماً برای مراسم تولد، ازدواج و عروسی، لالایی و... اجرا می‌شود.

برخی از این آوازهای شادبانه یا کاربردهای مشخص آن‌ها عبارت‌اند از: آواز هی بلر هی بلر در تالین برای وصف عروس و داماد، آواز نازالام در آذربایجان برای نوازش کودک، آواز لابلار در آذربایجان برای لالایی کودک، لالوخوانی در خراسان برای خواب کودک، آواز گلی به گلی در مازندران برای عروسی، آواز گرامی در آذربایجان برای عروسی، آوازهای کنولی (مازندران)، قوشما (آذربایجان)، فراقی (خراسان)، فایزخوانی (یونسرا) در وصف عروس، آوازهای شربه در سمرجان، شربه ترکی در استان فارس و یابانی در آذربایجان برای مراسم عروسی.

▲ استاد علی جوشی، بانی سبک جهرم ترمز

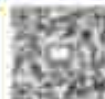
▲ استاد قدرت اله قنبر، باسواد چهارمعال بختیاری

خود ارزیابی:

به کاربرد نمونه‌های صوتی که می‌شنوید توجه کنید و نام و زبان آن‌ها را بنویسید. چند نمونه از موسیقی‌های قومی را جمع‌آوری کرده و مشخصات آن‌ها را از قبیل: نام آواز، نام قوم، زبان و کاربرد آن‌ها را بنویسید. می‌توانید پرسش‌های خود را از افراد بزرگ‌تر فامیل نیز سؤال کنید.

تجربیات بیشتر:

اقوام، رنگین‌کمان زیبای فرهنگی ایران هستند. در خانواده، فامیل و دوستان خود جست‌وجو کنید تا قومی را شناسایی کنید و منابع موسیقی این درس را برایشان بخش کنید تا بشوند. سپس از آن‌ها درباره دلایل کاربرد این موسیقی در آن قوم سؤال کنید. این موسیقی چه کاربردی دارد؟ کاربرد مذهبی، شغلی و... توجه داشته باشید که هیچ موسیقی‌ای در اقوام نیست که کاربرد نداشته باشد؛ چون، موسیقی بخشی از رفتار انسانی آنان در طول زندگی (جشن‌کار، مراسم مذهبی، تولد، سوگ و...) بوده است. کاربردهای گوناگونی که یافته‌اند را در کلاس با دوستان خود مطرح کنید.

ردیف دستگاهی ایران

درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ با آشنایی با ردیف دستگاهی ایران، انواع آن را نام ببرد.
- ◆ رابطه ردیف دستگاهی را با زبان و شعر فارسی درک کند.
- ◆ تفاوت بین انواع دستگاه‌ها را گوشه‌های مختلف آن را بیان کند.

فکر کنید:

به یک بیت از شعر این «آواز افشاری» دقت کنید:

«بشنو از بی چون حکایت می‌گند، وز جدایی‌ها شکایت می‌کند
کز لیستان تا مرا بی‌مدانند در تخیم مرد و زن نالیده‌اند»

امولویا

به نظر شما این آواز دارای چه خصوصیتی است؟

۱ به زبان فارسی است.

۲ بر اساس سبک شعری مثنوی است.

▲ امروزه هنر آواز افشاری، مدح و ردیف دستگاهی مهمانان به همزادان افشاران

این آواز یکی از قطعات ردیف دستگاهی ایران است. معمولاً این قطعات آوازی با یکی از سبک‌های شعر فارسی (منوی، غزل، دوبیتی و رباعی) ساخته می‌شوند. ویژگی اصلی این آوازه‌ها این است که به زبان فارسی ایران خوانده شده و به قومیت خاصی تعلق ندارند. پس این آوازه‌ها با چه ملودی و لحنی خوانده می‌شوند؟ براساس ردیف دستگاهی:

ردیف دستگاهی چیست؟

ردیف دستگاهی مجموعه‌ای از قطعات ملودی‌های کوچک است که با یک هدف مشترک بست سر هم جیده می‌شوند. به این قطعات کوچک، گونه گفته می‌شود. ردیف دستگاهی از هفت دستگاه بزرگ (با گونه‌های بیشتر) و شش دستگاه کوچک‌تر که به اصطلاح «آواز» نامیده شده‌اند، تشکیل شده است.

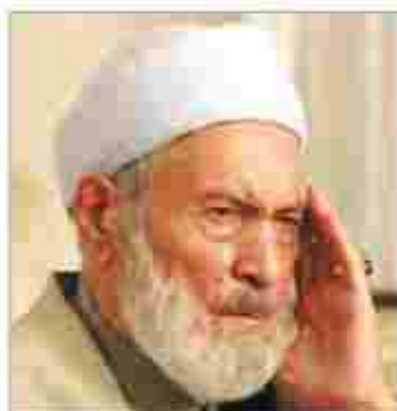
هفت دستگاه بزرگ

شماره	نام	فصلین	نوا	سه‌گاه	چهارگاه	راست پنج‌گاه
۲۴ گون	مناظر	۲۸ گون	۲۶ گون	۲۰ گون	۳۱ گون	۲۵ گون

شش آواز (دستگاه‌های کوچک)

آهونقا	بیات ترک	اقشاری	دشش	بیات کرد	بیات اصفهان
۱ گون	۱۵ گون	۹ گون	۵ گون	۸ گون	۷ گون

پس هر دستگاه (کوچک یا بزرگ) مجموعه‌ای از قطعات کوچک مستقل یا گونه است که با یک هدف مشترک کنار هم جیده یا ردیف شده‌اند. به همین دلیل به آن ردیف دستگاهی می‌گویند. لازم به ذکر است هر گونه دارای نام مستقل و اسامی مخصوص به خود بوده و در مجموع در این ردیف دستگاهی، ۲۲۸ گونه وجود دارد. هنرمندان این حوزه باید دستگاه‌ها و گونه‌ها را از حفظ باشند تا در هنگام اجرا از این گونه‌ها خارج نشوند. برای مثال می‌توان به آذان مرحوم استاد رحیم مؤذن زاده اردبیلی اشاره کرد که یکی از مشهورترین ابداعات اجرایی آذان معاصر است که در دستگاه کوچک (آواز) بیات ترک ساخته و اجرا شده است.

▲ رحیم مؤذن زاده اردبیلی

▲ ابوالحسن افشاری

زدیف دستگاهی ایران یا کنسورهای زیادی دارای حوزه و سیستم آوایی مشترک است؛ اما این بدان معنا نیست که آواهای یکسانی دارند. این حوزه بزرگ را حوزه ایرانی، عربی و ترکی می‌گویند که از استان سین کیانگ (ترکان کنسور چین) شروع شده و تا کنسورهای شمال افریقا ادامه داشته و شامل کنسورهای تونس، مغرب، الجزایر، لیبی، مصر، فلسطین، لبنان، سوریه، عراق، ترکیه، ایران، آذربایجان، ازبکستان، تاجیکستان و استان سین کیانگ چین (افغورها) می‌باشد. این کنسورها از صدر اسلام، در فرایند شکل‌گیری یک سنت موسیقایی مستقل با هم سهیم بوده‌اند. دانشمندان بزرگی در طی تاریخ مباحث مربوط به این حوزه را مدون کرده‌اند؛ شخصیت‌های بزرگی همچون اسحاق موصلی، فارابی، ابن‌سینا، صفی‌الدین ارموی و عبدالقادر مراغی. مبدأ این حوزه در تاریخ جهان، کنسور ایران بود و از دوران قاجار تا به امروز به این سیستم ایرانی، زدیف دستگاهی می‌گویند. در واقع می‌توان گفت که این کشورها هویت مستقل موسیقایی خود را با بهره از کنسور ما تکامل داده‌اند. از سوی دیگر کنسوری همچون افغانستان که دارای زمینه‌های مشترک فرهنگی (مانند زبان و ادبیات فارسی) یا کشور مانند، از زدیف دستگاهی ایران تبعیت نکرده و بیشتر از نیم قرن است که هویت موسیقایی خود را بر اساس موسیقی هند پایه‌گذاری کرده است.

▲ شیدالقامر مرندی

▲ نقشه ایران و کنسورهای حوزه موسیقایی ایرانی-عربی-ترکی

تجربه کنید:

- ✦ دستگاه‌های بزرگ ایرانی را بر اساس تعداد گوشه‌ها طبقه‌بندی کنید.
- ✦ بیشترین گوشه متعلق به چه دستگاهی است؟
- ✦ کمترین گوشه متعلق به چه دستگاهی است؟
- ✦ به اسامی دستگاه‌ها دقت کنید، آن‌ها را با توجه به موارد زیر طبقه‌بندی کنید:
 - 1 استفاده از تعداد در اسم؛ مثلاً سه گانه (۳ گانه) و...
 - 2 استفاده نام اقوام در اسم؟
 - 3 استفاده نام شهرها در اسم؟

از میان همه گوشه‌ها در یک دستگاه، برخی دارای نقش‌های مهم‌تری هستند که به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند:

- گوشه درآمد: اولین گوشه‌ای که هر دستگاه با آن آغاز می‌گردد و فضای اصلی دستگاه را معرفی می‌کند.
- گوشه اوج: در جدمان گوشه‌های هر دستگاه، هنگامی که به بالاترین نغمه آوازی می‌رسیم این گوشه اجرا می‌شود.
- گوشه فرود: در پایان هر دستگاه به این گوشه فرود می‌کنیم که در واقع به همان فضای گوشه درآمد دستگاه باز می‌گردد.

برای فهم بهتر مطالب بالا به نحوه استفاده از غزل حافظ و مولانا در یک دستگاه کوچک یا آواز توجه کنید:

نقش گوشه‌ها در آواز افشاری	نمونه شعری
درآمد یا گوشه اول دستگاه	روقی عهد سبب است دگرستان را میرسد مرده گل، بلباب خوشی العنان یا (حافظ)
گوشه حواله در نقش گوشه اوج افشاری	ترسم این قوم که برآرد کشتن من خشنود در سر کار خولیات کند ایمان را (حافظ)
گوشه منتهی در نقش فرود افشاری	ذبه موسی یک سببی را به راه / گوشتی گفت ای خلد و ای اله نو کجایی یا نبوه من جاگرت / بیرون دورم که سانه سرت دین سبط ببوده من گشت آن بیان / گفت و موسی با که هستی ای فلان گفت با آن کس که ما را آورد / ای زمین و آرخ از او مقیده روح آمد سوی موسی از خلد / بنده ما را زما توری جدا نو برای وصلی گرهن آمدی / ای برای فصلی گرهن آمدی (مولوی)

همان‌طور که در جدول بالا می‌بینید، برخی ابیات این غزل توسط استاد عبداللّه دوامی (۱۳۵۹-۱۲۷۰ هـ.ش) که یکی از راویان ردیف دستگاهی می‌باشد، برای این سه گوشه مهم انتخاب شده است.

خود ارزیابی:

- سه رکن موسیقی را که در درس پیشین یاد گرفتید در ردیف دستگاهی مورد نظر خود بررسی کنید:
- رکن اول صوت: در ردیف دستگاهی، صوت آن شامل نت‌های به کار رفته در گوشه هاست.
- رکن دوم نظام ریتمیک: اگر در ردیف دستگاهی از شعر استفاده شود، معمولاً ریتم آن آواز از ریتم شعری بهره می‌برد ولی در گوشه‌های غیر آوازی، ریتم گوشه به صورت آزاد شکل می‌گیرد.
- رکن سوم معانی و محتوای انسانی: این آواها محتوای انسانی خود را، با از بین و اشعار و با از موضوع ملودی‌هایی که با آنها خوانده می‌شوند، می‌گیرند.

تجربیات بیشتر:

- چه خوانندگانی را از ردیف دستگاهی ایرانی می‌شناسید؟ آوازی را که می‌شنوید از سه جنبه مورد بررسی قرار دهید:
 - نام خواننده
 - نام دستگاه بزرگ یا کوچک (آواز)
 - نوع شعر و متن آن
- جالب است بدانید که موسیقی آوازی تابع معنی شعر خواهد بود و خواننده بر اساس مفاهیم و معانی شعری با مخاطب خود ارتباط برقرار می‌کند.

آواهای دینی ایران

درس سوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ آواهای دینی را بر اساس ردیف دستگامی بشناسید.
- ◆ آواهای متنوع دینی را در اقوام مختلف ایرانی از یکدیگر تشخیص دهید.
- ◆ انواع مقام‌های موسیقی تلاوت قرآن را بشناسید.

▲ امیرحسین باقری در حال خواندن قرآن کریم

فکر کنید:

به این آواز محرم که در وصف رشادت حضرت ابو الفضل علیه السلام در کربلاست دقت کنید:

نام آواز: ای اهل حرم میر و علمدار نیامد

سقای حسین علیه السلام، سید و سالار نیامد، علمدار نیامد
 وصف تو فراتر از شعور کلمات است
 عالم همه از این همه ایشار تو مات است
 سقای ادب جلوه ایشار نیامد

ای اهل حرم میر و علمدار نیامد، علمدار نیامد
 در هر قسمت هر قدمت جلوه ذات است
 در حسرت لب‌های تو، لب‌های فرات است
 این قافله را قافله سالار نیامد

همان‌طور که می‌بینید، این آواها کاربردی مذهبی دانسته و اجزا و هوبت خود را از مضامین دینی می‌گیرند. این آواز چه معانی و مفاهیمی را برای ما یادآوری می‌کند؟

الذبت کریمه، مبر علمدار، حضرت ابوالفضل علیه السلام، سفای امام حسین علیه السلام سالار شهیدان، شهادت، شهید و...
 این معانی انسانی در واقع همان رکن سوم آواها و ملودی‌های مذهبی هستند که در کنار دو رکن صوت و رشم، کاربرد این آواز را برابمان روشن می‌سازد.
 در اجرای بگ آوای (ملودی) دینی نیز از این سه رکن بهره می‌گیریم :

آواهای دینی در واقع از ملودی و آواهای ایرانی (رديف دستگاهی، آواهای قومی) بهره می‌برند. ایران از اقوام مختلفی تشکیل شده که هر یک آیین و مراسم مذهبی مخصوص به خود را دارند. این مراسم عموماً دارای سه کاربرد با محتوای انسانی اصلی هستند :

- 1 کاربرد مناجات پروردگار در عبادت : آواهای ماه مبارک رمضان و...
- 2 کاربرد عزاداری و سوگواری : مراسم سالار شهیدان امام حسین علیه السلام و...
- 3 کاربرد عبادت مذهبی : میلاد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام و...

همان‌طور که در درس‌های پیشین آموختید، ملودی از سه رکن اصلی تشکیل شده است و باید بدانیم آواز دینی نیز دارای ملودی و سه رکن است :

- 1 صوت یا نت آوازی : که بر اساس آن مراسم مذهبی، خوانده می‌شود که خود بر دو نوع است :
 ■ بر اساس ردیف دستگاهی
 ■ بر اساس آواهای اقوام (آواهای مردمی) مختلف

2 نظام ریتمیک : در اجرای مراسم مذهبی، رشم اجرا توسط سینه زدن یا ابزارهای مذهبی همچون: سنج، زنجیر زدن، طبل و... حفظ می‌شود که این رشم بر اساس رشم شعر تنظیم و اجرا شده است.

3 معانی و محتوای انسانی : آواهای مذهبی، معانی ارزشمندی خود را در متن اشعار، بر اساس موضوع‌های مختلف مثل شهادت و دلاوری و مبارزه برای حفظ دین، آیین‌های تاسوعا و عاشورا به یاد سالار شهیدان و یارانش و... آنتکار می‌کند.

تجزیه کنید:

با توجه به معانی اشعار آوازهای دینی زیر، کاربردهای آن‌ها را در جدول بنویسید:

کاربرد عرفانی	کاربرد ادبی/مذهبی	کاربرد مناجات	اشعار آوازهای دینی
			این صبح لوله باز دعد از کجا کزو کار جهان و خلق جهان چینه در هم است گوا طلوع می کند از مغرب آفتاب کتشوب در تمامی درات عالم است المحسوکات
			این دهان بستنی دهانی باز کند تا خورنده لقمه های راز کند سید قور بنه از طعام و از شراب سوی جوان آسفتی کن سطلب امتنوی معنویا
			مذرف و ماند از جمال محمد ﷺ سرو نشسته به احتمال محمد ﷺ قدر فکدر ا کمال و منزشی بست در نظر خضر با کمال محمد اسحق سیرا

همان طور که ملاحظه می کنید چگونه کاربرد اشعار این آوازه ها، ریشه در معانی و محتوای انسانی آن‌ها دارد.

▲ مراسم تعزیه شهر فریدان

انواع آواهای دینی در ایران

۱ تعزیه ملی

در اجزای یک مراسم تعزیه از هنرهای همچون بازیگری، هنرهای آوایی، صحنه آرایی، طراحی لباس و گریم استفاده شده است. این مراسم در ایران از دوران صفویه تاکنون ادامه داشته و معمولاً در همه نقاط ایران اجرا می شود. ملودی های آن بر اساس ردیف دستگاهی تنظیم شده است. بدان معنی که خوانندگان تعزیه باید دستگاه های ردیف ایرانی را به خوبی بلد باشند و در اجزای اشعار تعزیه از ملودی دستگاه و گوشه بهره ببرند.

جدول قسمت‌های مختلف تعزیه ملی

امام‌خوانی، دستگاه، هدایون، چهارگاه	مواهل خوانی (چهارگاه)	مخالف خوانی، مصرع خوانی (چهارگاه)	نوحه خوانی (دشتی)
رجز موافق و مخالف دستگاه، شور و دشتی	بهر طویل خوانی (چهارگاه)	بیش واقعه خوانی (دشتی)	رژه پوشی موافق و مخالف (شور)

۱ تعزیه اقوام

ساختار آن تحت تأثیر آواهای قومی (مردمی) بوده و ملودی‌های آن از ردیف دستگاهی بهره‌دستی برد. این تعزیه دربرگیرنده انواع لحن یا ملودی‌های اقوام است؛ مثلاً در تعزیه ملازندان از ملودی قومی «کیجا جالک» که در درس اول اسامی موسیقی مردمی با آن‌ها آشنا شده‌اند، استفاده شده است یا در تعزیه گیلان از ملودی‌های «دیلمی» و «گیلکی» در یونسفر، در مرثیه حضرت علی (ع) از «الایی یونسفری» استفاده می‌شود. در تعزیه سمنانی که مخصوص این منطقه است از ملودی «سیرگویی» استفاده شده است.

۲ نوحه و بیش خوانی

این آواها معمولاً بر اساس ترانه‌ها و تصنیف‌ها (قطعات ریمیک ردیف دستگاهی که با شعر خوانده می‌شود) ساخته می‌شود. این آواها از ساختاری ساده برخوردار بوده و تکرار و توالی جملات آواز، یکواختی و سادگی ریتم، وجه اشتراک نوحه خوانی در نقاط مختلف ایران است؛ مثل «نوحه‌های ماه محرم»، «نوحه توبه حرم» و «بیش خوانی حرم». بیش خوانی‌ها که معمولاً قبل از اجرای نوحه اصلی به عنوان پیشواز و مقدمه اجرا می‌شده متأسفانه از دهه‌های پیش تقریباً منسوخ شده است.

۳ مناجات و مدح و منقبت

این آواها معمولاً در مدح و ستایش خدا و پیامبر (ص) و اولیا و امامان خوانده می‌شود. بی‌شک آواهای دینی زیادی در این مجموعه از فرهنگ مذهبی ایرانی قرار داده همچون: «سحرخوانی»، «مناجات»، «جاوش خوانی»، «اذان»، «تلاوت قرآن» و...

آوازهای مناجات	قوم و منطقه	نمونه
ملودی خوانی	کرد و کرمانستان	مناجاة پروردگار و پناهنده شدن
آواز هزارگی	برسجام	مضامین مذهبی برای مجالس
تیلیت خوانی	اکثر اقوام	دعا و مناجات برای ماه رمضان
آواز کبولی «حقیقی»	هماری و ملازندان	مراسم مذهبی داستان‌گونه
شربه	اراک و استان مرکزی	مدح اله و بزرگان دین
آواز سینک	پنج‌خسار	مضامین دینی
آواز حلقه	خرنسان	حمد و ستودن و مدح ارباب اله
آوای چلی سرو	نوردرستان	مضامین دینی
آواز سبک	کرد	مضامین مجالس مذهبی

▲ این مناجات‌الله و یا سر سوره در گریستن با صف

مقام‌های موسیقایی تلاوت قرآن

در تلاوت قرآن از هفت مقام اصلی و گوشه‌های آن‌ها استفاده می‌شود که شامل مقام رست، مقام بیات، مقام صبا، مقام سه‌گانه، مقام عجب، مقام نه‌خواند و مقام حجاز می‌شود. هر چند بعضی مقام چهارگانه را هم مقام مستقلی دانسته و در نتیجه به هشت مقام اصلی قابل‌گرفته‌اند.

در فرهنگ ایرانی، عربی و ترکی به مجموعه اصواتی (نت‌هایی) که با ترتیب معین و خاصی کنار هم قرار دارد و الگویی برای آفرینش نغمات و ملودی‌ها بوده، مقام گفته می‌شود. اگر با یک نگاه کلی بنگریم می‌توانیم مفاهیم مقام، نغمه، لحن، آواز، دستگاه، گام و موارد مشابه آن را در یک تعریف کلی بگنجانیم. اگرچه در تعریف اصطلاحات برخی از این مفاهیم با دیگری تفاوت دارد. تمایز و تشخیص هر مقام نتیجه تعبیر حالات و کیفیات یک نغمه و ملودی و تفاوت هر مقام با مقام دیگر نتیجه اختلاف در تعبیر فواصلی است که بین درجات صوتی هر مقام نسبت به مقام دیگر وجود دارد. با توجه به اسامی این مقام‌ها، مبدأ شکل‌گیری و پیدایش آن‌ها در تاریخ، ایران بود که بعد از ورود اعراب به ایران در صدر اسلام و همچنین در دوران عثمانی، به کشورهای عربی و اسلامی منتقل و تکامل یافته است.

■ **نغمه:** نغمه در لغت، عبارت از صدایی موسیقایی است که خالی از کلام و حرف باشد.

■ **لحن:** لحن در تلاوت قرآن، کیفیتی است که از استفاده صحیح و مطلوب مقامات و نغمات عربی برای ارائه آیات قرآن کریم بر اساس اصول و مبانی مربوط حاصل می‌آید.

لازم به ذکر است در موسیقی مقامی عرب تعدادی بالغ بر سیصد مقام اصلی و فرعی (گوشه‌ها) وجود دارد. ارتباط بین تضامین آیات قرآنی با نغمه‌ها و مقام‌ها همیشگی نیست و حالتی که قاری به مقام و نغمه می‌دهد، آن را شاد و فرح‌زا و یا محزون و غمناک می‌کند، اما رعایت تناسب و ارتباط میان مقام و موضوع آیه به مهارت قاری ارتباط دارد. با شناخت حالت هر مقام و موضوعات آیات و تناسب آن‌ها یا بکدام‌یک رعایت این تناسب، تلاوت قاری قرآن علاوه بر بیان لفظی، بیان تصویری بنا می‌کند، این بیان یکی از مصداق اصحاح لفظی قرآن است و تنها هنری که می‌تواند آن را به عرصه ظهور بیاورد، هنر قرائت است. تلاوتی که در آن، این تناسب رعایت نشود، تلاوتی بی‌روح است و گاهی اوقات بی‌معنی؛ مثلاً اگر آیه سَبَّحُوا لِلَّهِ مِمَّا رَبَّنَا يُفَكِّرُ الْعَالَمِينَ لِيَتَذَكَّرَ أَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ هَدًى مُنْذَرًا را بی‌توجهی و بی‌تعمقیت

کنید...» که در مورد اهل عذاب است و انسان یا قدری تأمل و اندیشه در آیه، از فرط تأثر و اندوه گریبان خواهد شد. با نغمه‌ای شاد و فرح فرا و شوق افزا (همچون مقام نهانها) خواننده نبوده چنان بی‌معنی و نامأنوس است که دل قاری و مستمع با فکر و صاحب ذوق را به درد می‌آورد.

1 مضامین متناسب با اجرای مقام زیست: نشانه‌های عظمت پروردگار، هدایت تکوینی و تشریحی، آفرینش آسمان‌ها و زمین، بیان حقایق و معارف، نشانه‌های تجلی انوار الهی در جهان، بیان و ابلاغ اسماء و صفات الهی و بیان ابلاغ نبوت و امامت، نشانه‌های الهی و...

2 مضامین متناسب با اجرای مقام بیات: مقام بیات یکی از مقام‌های بسیار زیبا، حزن‌انگیز و دارای لطافتی خاص است و در بیشتر مضامین کاربرد دارد همچون نزول عذاب الهی بر ناسایان و کافران، آیات منسوب به جهنم، لطافت و زیبایی اخلاق الهی و حزن از عدم ترکیه نفس، عشق به لقاء الله، محبت و عشق به ایمان و حزن از نبودن در زمره مؤمنین، عنایت حق تعالی نسبت به هدایت‌بندگان، لطف و رحمت رسول اکرم ﷺ، زیبایی و لطافت توحید و حزن از عدم معرفت.

3 مضامین متناسب با اجرای مقام صبا: توصیف جهنم، فرجام کار مجرمان در روز قیامت، خوف از حساب و کتاب و آلام محشر، حیا از لقاء الله به جهت معصیت، غم و اندوه و ترس از عذاب القار و بیدار بمان، خوف از عذاب الهی و...
4 مضامین متناسب با اجرای مقام سه‌گانه: تنادی اهل بهشت، شادی و سرور اهل ایمان، شادی از معرفت آیات ربانی و...

5 مضامین متناسب با اجرای مقام عجم: این مقام در موسیقی مقامی ایران یا نام ماهور و در موسیقی غرب به نام گام مازور نام برده می‌شود که دارای مقامات فرعی همچون عجم، عسیران، چهارگاه، می‌باشد. نغمه‌ای شاد و شادمانی آورده اما نه به‌طور مطلق. بسیار اتفاق می‌افتد که مقام صبا و عجم را با هم ترکیب می‌کنند که خود حاوی معانی بدی می‌شود.

6 مضامین متناسب با اجرای مقام نهانها: سرور از معرفت حق تعالی، لذت ایمان به نبوت و امامت خاصه، لذت و بهجت عبادت، لذت تعجب و باداش اجزوی، زیبایی و لطافت ایمان، امید و انتظار رحمت الهی، توصیف اهل بهشت، بیروزی، نصرت و سعادت مؤمنان و...

جدول تطبیقی مقام‌ها و معانی تلاوت قرآن کریم	
نام مقام	حس و حالت اجرا
زیست	تجلی و عظمت پروردگار
بیات	لطافت توحید و حزن از عدم ترکیه نفس
صبا	غم و اندوه از عذاب الهی
سه‌گانه	تنادی اهل بهشت
عجم	شادمانی مؤمن
نهانها	توصیف اهل بهشت، سعادت مؤمنان
حجاز	شادمانی به اهل ایمان

7 مضامین متناسب با اجرای مقام حجاز: سرور و لذت رعایت اخلاق الهی، شادمانی به اهل ایمان و عشق به حق تعالی در معرفت او.

خودارزیابی:

برای کاربدهای زیر یک آوای مذهبی پیدا کنید:

- بعد از نماز شبانه، تسبیح و ولادت امام زمان (عج)، مناجات ماه رمضان، مراسم ناسوعا و غانورای حسینی
- سعی کنید اشعار این چهار آوای مذهبی را بنویسید و معانی آن‌ها را در کلاس یا هم‌کلاسی‌هایتان مطرح کنید.

تجربیات بیشتر:

فهرستی از اشعار و مشخصات بهترین توجه‌های ناسوعا و غانورا را تهیه کرده و براساس وقایع و شخصیت‌های این حماسه بزرگ طبقه‌بندی کنید.

وزن و ریتم در آواهای ایرانی

درس چهارم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ عناصر ریتمیک ردیف دستگامی را بشناسید.
- ◆ عناصر ریتمیک آواهای مردمی (قومی) را شناسایی کنید.
- ◆ تفاوت‌ها و تشابه‌های وزن‌های قومی با دستگامی را تشخیص دهید.

فکر کنید:

- چرا ریتم در ردیف دستگامی وابستگی به شعر کلاسیک (خافظه، سعدی، مولانا و...) دارد؟
- آیا ریتم خوانی در آواهای مردمی و قومی نیز وابسته به شعر است؟
- آیا اشعار ریتم موسیقایی دارند؟

نوجه داشته باشید ساختارهای آوایی ایران با شعر اجرا می‌شود و با بدون شعر. بنابراین ریتم یک قطعه یا به وزن شعاری که در آن استفاده شده است وابسته است و یا به زمان بندی ملودی در اجرا. کلمات اشعار کلاسیک ایرانی معمولاً از هجاهای کوتاه و بلندی تبعیت می‌کنند که به نوعی ریتم نهفته در اشعار محسوب شده و دارای قواعد مخصوص به خود هستند.

■ به جای هجای کوتاه بگویند: «ت» یا «ن» یا علامت «|»

■ به جای هجای بلند بگویند: «نن» یا «تن» یا علامت «-»

ایضا بهتر است مثال های این هجاها را در کلمات معمولی به کار ببریم و بینیم هر کلمه چگونه از هجاهای کوتاه و بلند تشکیل شده اند:

وانا = بلند بلند (-)، تن تن

آزادی = بلند بلند بلند (- - -) تن تن تن

نوا = کوتاه بلند بلند (- -) تن تن

زندگانی = بلند کوتاه بلند بلند (- - -) تن تن تن

مرغ سحر = بلند کوتاه کوتاه بلند (- - -) تن تن تن

لازم به توضیح است وقتی دو هجای بلند یا کوتاه پشت سر هم قرار می گیرند از نوع دوم هجا استفاده می شود. همان طور که در مثال «زندگانی» مشاهده می کنید دو هجای بلند در کنار هم قرار گرفته، اولی «تن» و دومی «تن» مورد استفاده قرار گرفته است تا زیبایی و سهولت ریم خوانی حفظ شود.

تجربه کنید:

حال بیاید با همین روش، اشعار دو نمونه آواز زریف دستگاهی و قومی را که می شنوید، براساس آواز آن ها ریم خوانی کنیم:

۱ نمونه آواز زریف دستگاهی:

«به طواف کعبه رفتم به حرم رهم ندادم» عراقی

- تفکیک هجاها:

ا ب ط و ا ف ک ع به ز ف لم پ خ زم ز هم نما دادم = ا تن تن تن تن ا

- - - - -

حالا شما مصرع دوم این آواز را هجابندی کنید:

«که تو در برون چه کردی که درون خانه ای»

تفکیک هجایی:

۲ نمونه آواز قومی لری (مزدی)

«دایه دایه وقت جنگه»

تفکیک هجایی:

ا د ا به د ا به وق به جین گه = ا تن تن تن تن ا

و - و - و - و - و

حالا شما مصرع دوم این آواز را هجابندی کنید:

«قطار که بالا سیرم برین بستگه»

تفکیک هجایی:

به این روشی که آوازه‌ها را رشم‌خوانی کرده‌اند می‌گویند. علاوه بر این روش، برای رشم‌خوانی در آواز ردیف دستگاہی، روش دیگری وجود دارد به نام «فاعیل»: «فاعِلْ فاعِلْ فاعِلْ فاعِلْ».

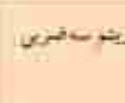

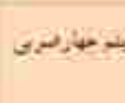
علاوه بر این همان‌طور که در درس‌های پیشین اشاره شد، در ردیف دستگاہی معمولاً از اشعار کلاسیک استفاده می‌شود و این اشعار از افاعیل نیز می‌توانند برای رشم خود بهره‌برند. افاعیل در واقع وزن و رشم و سبب ترازشناسی شعر (عروض) فارسی کلاسیک است همچون «فَعولٌ، فاعِلٌ، فاعِلٌ، مُستَعِلٌ، فاعِلٌ». بنابراین در رشم‌خوانی ردیف دستگاہی می‌توان از هر دو روش استفاده کرد، اما در نمونه قومی در این درس (آواز لُری) رشم شعری آن فقط براساس الاین رشم‌خوانی می‌شود چرا که معمولاً اشعار قومی از نظام عروض تبعیت نمی‌کنند. اشعار آوازهای موسیقی قومی ایران با ساختار هجایی، قدیمی‌تر از افاعیل عروض بوده و از این سبب برای رشم‌خوانی استفاده نمی‌کنند.

علاوه بر آنچه گفته شد، در خوانش رشم‌ها روش دیگری در دنیا مورد استفاده قرار می‌گیرد که به آن روش «رشم‌خوانی بین‌المللی» گفته می‌شود. تقسیم‌بندی رشم‌ها در این روش براساس قوانین ریاضی بوده و رشم‌ها به دو گروه قابل شمارش (منظم) و غیرقابل شمارش (رشم آزاد) تقسیم می‌شوند.

■ رشم‌های منظم و قابل شمارش: عبارت‌اند از رشم‌های دو ضریبی، سه ضریبی و چهار ضریبی که می‌توانیم هر ضریب را همچون جهت‌های یک شکل در نظر بگیریم:

نکته مهم در این شکل از رشم این است که هر یک از این رشم‌ها باید در طول ملودی مرتب تکرار شوند، برای درک بهتر این موضوع، بیایید در نظر بگیریم، هر رشم قابل شمارش دارای یک شکل هندسی قابل مشاهده است؛ مثلاً برای یک «سه ضریبی» می‌توانیم شکل مثلث که دارای سه ضلع است را در طول یک ملودی در نظر بگیریم:

ابتدای ملودی	تکرار رشم	تکرار رشم	تکرار رشم	تکرار رشم	تکرار رشم	انتهای ملودی

در هنرهای آوایی این ضرب‌ها یا نت‌های بین‌المللی به این شکل نوشته می‌شوند:

به این نت‌های سیاه رنگ دسته دار، یک ضرب می‌گویند. بنابراین برای ریم دو ضربی دو نت سیاه برای سه ضربی سه نت سیاه و برای چهار ضربی، چهار نت سیاه در اندازه‌های مساوی در روند ملودی مرتباً تکرار می‌شوند. در هنرهای آوایی ایران، هرگاه یک قطعه موسیقی دارای شعر بوده و از ریم‌های منظم و قابل شمارش و تکرار شونده پیروی کند به آن ترانه و یا «تصنیف» می‌گویند. در غیر این صورت به آن «آواز» گفته می‌شود. حال که تفاوت بین آواز و تصنیف را درک کردید، برای فهم بهتر تفاوت این دو، به نمونه‌های صوتی ارائه شده گوش کنید.

تجربه کنید:

آیا می‌توانید ریم‌های موجود در نمونه‌های شنیداری این درس را تشخیص دهید؟ به نظر شما در این آهنگ‌ها، ریم‌ها منظم و تکرار شونده است یا بدون ریم؟

■ ریم‌های غیر قابل شمارش یا ریم‌های آزاد: وقتی برای اولین بار این ریم‌ها را می‌شنویم، در ارتباط اول با آن‌ها احساس می‌کنیم که ریمی ندارند و دلیل این احساس این است که در روند اجرای ملودیک این ریم‌ها همچون ریم‌های منظم (دو ضربی، سه ضربی و چهار ضربی) تکرار وجود ندارد. آوازها در ردیف دستگاهی و فومی از این خصوصیت پیروی می‌کنند؛ به بیانی دیگر هنگامی که کسی در حال خواندن آواز هست نمی‌توان شکل ریتمیک منظم و تکرار شونده را در آن تشخیص داد. این نوع ریم از پیچیده‌ترین ریم‌ها و یکی از معیارهای ارزشمند هنرهای آوایی ایران به شمار می‌رود.

شاید بتوانیم با اشکال هندسی نامنظم تا حدودی الگوهای ریتمیک نامنظم و تکرار نشدنی در اجرای یک آواز ایرانی را برای درک بهتر به این شباهت نمایش دهیم.

اشکال منظم	اشکال ریتمیک	اشکال ریتمیک	اشکال ریتمیک	اشکال ریتمیک	اشکال منظم	روند ملودی یا ریم آزاد

همان‌طور که در شکل صفحه قبل می‌بینید هیچ یک از اشکال ریتمیک به صورت منظم و تکرار شونده در پروند اجزای مفردی آوازی به کار نمی‌روند، با توجه به جدول زیر، از نکات مشابه بین ردیف دستگاهی و آوای قومی این است که در هر دو، از ریتم‌های منظم و آزاد استفاده می‌شود.

ریتم قابل شمارش یا منظم	ریتم غیر قابل شمارش یا آزاد	
تصنیف و یا قطعات چون شعر	آواز	ردیف، دستگاهی
ترانه‌ها و قطعات قومی یا سایر متون	آوازها یا زبان‌های متنوع	آوای قومی

خودارزیابی:

- با توجه به منابع شنیداری کلاس سعی کنید:
- قطعات با ریتم منظم و آزاد را از هم تفکیک کنید.
- یک تصنیف در ردیف دستگاهی و یک ترانه در آوای قومی شناسایی کرده و با سیستم آنتن ریتم خوانی کنید.

درس پنجم شکل (فرم) و گونه (ژانر) های آوایی

در پایان این درس انتظار می رود:

- با مفهوم فرم (شکل) و گونه در ردیف دستگاهی آشنا شود و دلیل زینب اجرای آن ها را در ردیف دستگاهی بزرگ کند.
- انواع گونه های آوایی را در ردیف دستگاهی شناسایی کند.

فکر کنید:

به نظر شما آیا سرعت اجرای یک قطعه آند و یا کند اجرا کردن در شکل گیری یک قطعه مؤثر است؟ آیا می توان از طریق سرعت اجرای یک قطعه به فرم های ردیف دستگاهی آن پی برد؟

برای پاسخ به این سوال نباید به یک نمونه صوتی که اجرای قطعه اول آن بک نشکل «پیش درآمد» است گوش دهید. سپس به قطعه بعدی که یک شکل «چهار مضرب» است با دقت گوش کنید. آیا به تفاوت سرعت اجرای این دو قطعه توجه کردید؟ کدام قطعه کندتر از دیگری است؟

یکی از ویژگی های متفاوت گونه های ردیف دستگاهی سرعت اجرای آن هاست. در نمونه صوتی که گوش دادید «پیش درآمد» از «چهار مضرب» کندتر است.

در تاریخ ردیف دستگاهی، در اواخر دوره قاجار، هنرمندان امراتی تصمیم گرفتند با توجه به خصوصیت اصلی اجرای دستگاهی که به صورت نکتوازی (یک نوازنده) بود، قطعاتی را به صورت گروهی اجرا کنند. درویش خان (۱۳۰۵-۱۲۵۱) یکی از پیشگامین این شیوه است که فرمی را تحت عنوان «پیش درآمد» به شیوه گروهی با زیم مشخص و تکرار شونده در ابتدای اجرای کسرت ردیف دستگاهی پیشنهاد کرد که تا به امروز نیز از آن استفاده می شود.

▲ اولین ارتش تبریز، سال ۱۲۷۸ هجری شمسی

▲ درازمسن، درویش مشهور به درویش حسن

در اجرای گروهی هنرمندان ردیف دستگاهی، قطعات با شکل های مشخصی به ترتیب و پشت سر هم اجرا می شود، اسامی آن ها در هر اجرا به ترتیب عبارت اند از:

۱ پیش درآمد: قطعه ریتمیک سنگین بدون کلام که در شروع اجرای ردیف دستگاهی به صورت گروهی اجرا می شود.
 ۲ چهار مضراب: قطعه ریتمیک بدون کلام که با سرعت بالا در مرحله دوم بعد از پیش درآمد معمولاً توسط تکواز (یک نفر) اجرا می شود.

۳ آواز: اجرای گوشه های دستگاه توسط خواننده به صورت آوازی به همراهی یک ساز به صورت سؤال و جواب.

۴ تصنیف: قطعه با ریتم مشخص با کلام و معمولاً با ریتم سنگین با همراهی گروه سازی و خواننده.

۵ رنگ: قطعه ای ریتمیک با سرعتی نزدیک به «چهار مضراب» و بدون کلام که در پایان روزه دستگاه برای حسن ختام اجرا می شود.

تجربه کنید:

یک اجرای کامل دستگاه (پیش درآمد، چهار مضراب، آواز، تصنیف و رنگ) را گوش کنید. برای تشخیص هر یک از گونه های آوایی در ردیف دستگاهی، ابتدا به با کلام (خواننده) و بدون کلام بودن قطعات دقت کرده و سپس آن ها را نسبت به سرعت (تمپو) اجراهایشان شناسایی کنید. کدام تندتر اجرا می شود؟ کدام کندتر؟
 ■ گونه های چهار مضراب و رنگ نسبت به بقیه سرعت تندتری در اجرا دارند.
 ■ گونه پیش درآمد با سرعت کندتری (سنگین) در ابتدای کسرت، اجرا می شود.
 می توان این پنج گونه را به ترتیب زیر با توجه به سرعت اجرایشان شناسایی کرد:

پیش درآمد	چهار مضراب	آواز	تصنیف	رنگ
سرعت کند	سرعت تند	سرعت متوسط	سرعت متوسط	سرعت تند

همان طور که می بینید سرعت به عنوان یک ویژگی گونه های آوایی در اجرای یک کسرت ردیف دستگاهی مؤثر است. در مورد اجرای گونه آواز، همان طور که در درس پیشین ریم و وزن همین کتاب توضیح داده

شند. آواز هم دارای ریتم است اما ریتم آزاد که از الگوهای مشخص و تکرار شونده استفاده نمی‌کند و به همین دلیل ما آن را معمولاً بدون ریتم احساس می‌کنیم.

این فرم‌ها با اسامی مشخص در یک کسرت (اجزای) با این ترتیب باید اجرا شوند: مثلاً اگر بخواهیم این فرم‌ها را در دستگاه «نوا» اجرا کنیم، اسامی هر کدام به این شکل نامیده می‌شوند:

پیش درآمد نوا، چهار مضرب نوا، آواز نوا، تصنیف نوا و رنگ نوا

البته گویه بنجم (رنگ) در دهه‌های اخیر کمتر اجرا می‌شود.

روند اجرای فرم‌های ردیف دستگاهی

تجربه کنید:

آهنگ (تصنیف) ای ایران ای مرز پر گهر را در نمونه درسی گوش کنید و سعی کنید شعر آن را هم زمان با آن بخوانید:

ای ایران ای مرز پر گهر	ای خاکت سرچشمه هنر
دور از تو اندیشه بدان	باینده ملنی و جاودان
ای... بسمن ارنوسنگ خارهای من آهنگ	جان من فدای خاک پاک میهنم
مهر تو چون سد بیستام	دور از تو نیست اندیشه‌ام
عزیز تو، کی ارزشی دارد این جان ما	باینده باد خاک ایران ما

تصنیف یکی از فرم‌های اجرایی به صورت گروهی ردیف دستگاهی است. اگر شعر و آهنگ آن را یاد بگیرد، می‌تواند با آن بخواند و صدای خود را هم زمان با این آهنگ تنظیم کنید. فکر می‌کنید چرا! دلیل آن این است که این بردارای ریتم منظم و تکرار شونده است تا شما بتوانید صدای خود را با آن هماهنگ کنید.

روح الله خلیلی در هنگام زبیری از کلاس با خورشید گل استاد غلامحسین بیان

این تصنیف در آواز دهنشی از ردیف دستگامی ایران توسط استاد روح‌الله خالقی با شعر حسین گل کلاب در ۲۷ مهر ۱۳۲۷ در سمراطی که نبردهای متفین ایران را اشغال کرده بودند، نخستین بار توسط ارکستر مدرسه نظامی ایران به خوانندگی غلامحسین بنان اجرا شد و شوق و شوری در اتحاد مردم در حفظ و حراست از ایران به وجود آمد. رکن سوم این اثر (با توجه به شعر آن) حماسی بوده و کاربرد این تصنیف آرمایی - وطنی است. همچنین می‌توان به تصنیف‌هایی که در شکل‌گیری انقلاب اسلامی و در طول جنگ تحمیلی ایران و عراق نیز کاربردهای فراوانی در جهت اتحاد ملی و ترویج فرهنگ شهادت در دفاع از کشور عزیزمان ایران داشته‌اند اشاره کرد.

تصنیف	آهنگار	خواننده	کاربره
بالگه آزادی	احمد علی راجب	محمد گلریز	بیروزی انقلاب ۵۷
کاروان	محمد رضا لطیفی	تجهاد نظری	شهادت
سینه	محمد رضا لطیفی	محمد رضا شجریان	اتحاد ملی
خفاش‌ها	فرروز برنجان	گروه کر	دفاع مقدس
صبح بیروزی	احمد علی راجب	محمد گلریز	بیروزی دفاع مقدس

خودارزیابی:

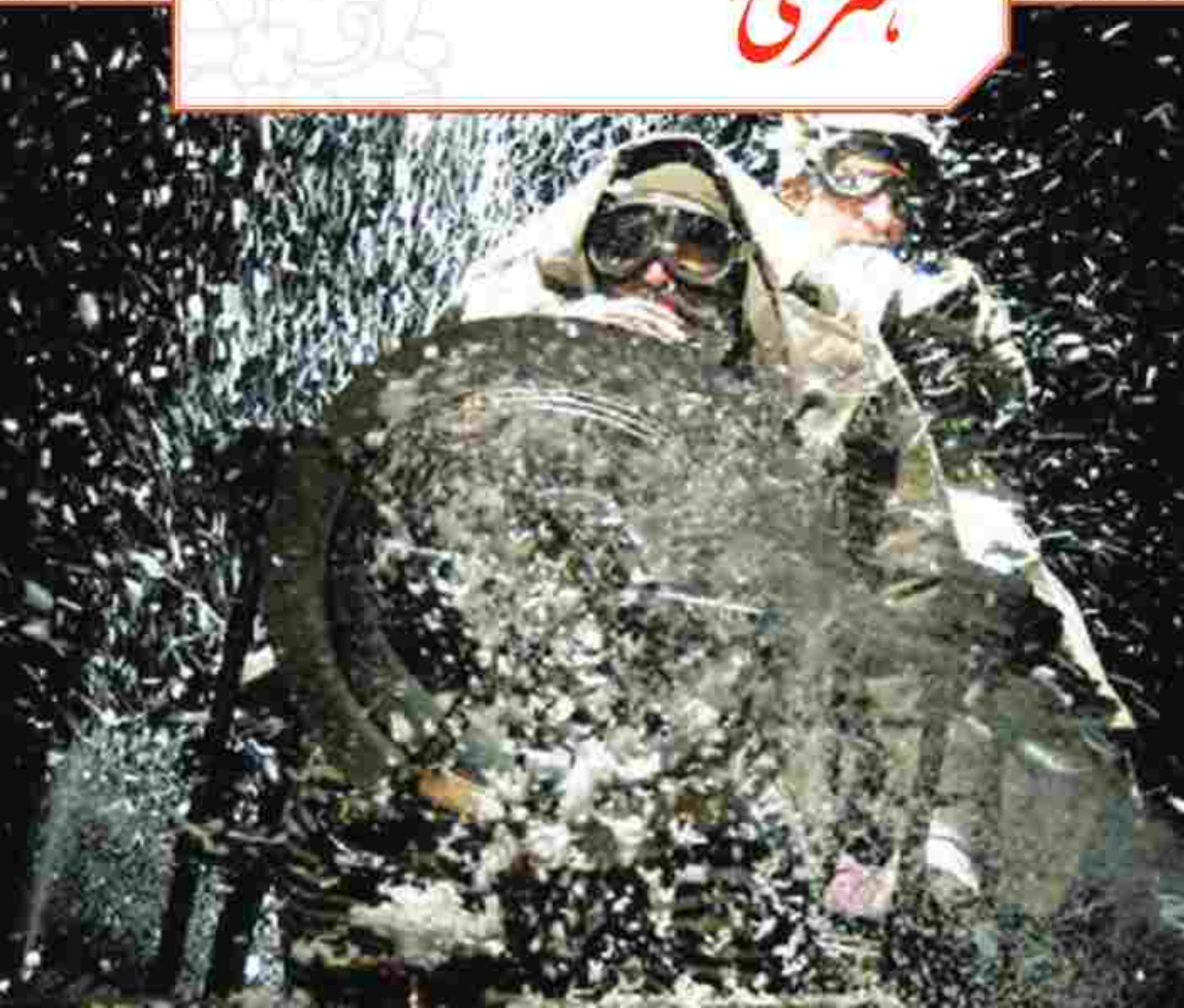
آلبوم‌هایی از ردیف دستگامی تهیه کنید و با از طریق اینترنت به کسرت‌هایی از این قبیل گوش دهید و سعی کنید ابتدا از طریق با کلام و بی کلام بودن و سپس با توجه به سرعت اجرای آن‌ها نسبت به هم، گونه‌های این درس را شناسایی کنید و نتیجه کار خود را با اطلاعات اصلی و ثبت شده این آمار مقایسه کنید.

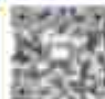
تجربیات بیشتر:

شما می‌توانید فهرستی از تصنیف‌های ملی و حماسی ایرانی را جمع‌آوری کرده، نام آهنگساز، خواننده و شاعر و شعر آن را در دفتری جداگانه بنویسید و با دوستان و هم‌کلاسی‌هایتان بازخوانی کنید.

بخش پنجم

همنمایی آشتی

کارگردانی و انتخاب نمایشنامه

درس اول

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- مفهوم کارگردانی نمایش را درک کنید و مهم‌ترین وظایف یک کارگردان را بشناسید.
- عناصر تأثیرگذار در انتخاب یک متن نمایشی را بشناسید و بتوانید متن مناسبی برای یک نمایش انتخاب کنید.
- الواح گوناگون نمایشنامه را بشناسید و بتوانید با توجه به موضوع و تم اصلی، آن‌ها را طبقه‌بندی کنید.

فکر کنید:

تاکنون چند نمایشنامه دیده‌اید؟ آیا تا به حال با دوستان خود یک نمایش را اجرا کرده‌اید؟ در اجرای یک نمایش، چه افراد و گروه‌هایی با یکدیگر همکاری می‌کنند؟ به نظر شما مهم‌ترین ابتدایی‌ترین کار برای اجرای یک نمایش چیست؟ برای اجرای یک نمایش افراد گوناگونی باید با یکدیگر همکاری کنند مثل نمایشنامه‌نویس، صحنه‌آرا (طراح صحنه) و آرا به‌گور (دکوراتور)، نورپرداز، بازیگران و... همان‌طور که می‌دانید کارگردان به عنوان تصمیم‌گیرنده و هماهنگ‌کننده گروه، مهم‌ترین نقش را در گروه به عهده دارد، اما آیا می‌دانید یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظایف یک کارگردان، پیش از شروع یک نمایش چیست؟

درست حدس زده‌اید: انتخاب نمایشنامه. حال بیایید به نمایش‌هایی که تا به حال دیده‌اید فکر کنید. نمایشنامه‌ها چه تفاوت‌هایی اساسی با یکدیگر دارند؟ سعی کنید آن‌ها را بر اساس موضوع‌ها و درون‌مایه (نوا)های مختلف طبقه‌بندی کنید.

۱. No discussion

۲. Discussion

۳. Theme

تجربه کنید:

در گروه کاری، نمایشنامه‌هایی یا موضوعات مختلف تاریخی، اجتماعی، شادی‌آور (کمدی) و تخیلی انتخاب کنید. حال یک قطعه یا بخش از نمایش را انتخاب و آن را اجرا کنید. به تعداد اشخاص این بخش، بازیگران را از میان دوستانتان برگزینید. متن مورد نظر را به آن‌ها بدهید تا چندبار با صدای بلند بخوانند.

به تفاوت‌های گفت‌وگویی اشخاص در این نمایشنامه‌ها دقت کنید. زبان گفت‌وگویی افراد در این نمایشنامه‌ها چه تفاوتی با یکدیگر دارد؟ آیا نام اشخاص، مکان‌ها و ماجراها مانند اجتماع پیرامون ما است؟ نمایشنامه جدی است یا خنده‌دار؟ کدام یک از نمایشنامه‌ها بیش از دیگر آثار، مورد توجه هم‌کلاسی‌هایتان قرار گرفت؟

در برخی نمایشنامه‌ها، نام‌های اشخاص، مکان‌ها و اجراها تاریخی است و هنگامی که اشخاص با یکدیگر گفت‌وگو می‌کنند، زبان گفت‌وگویی آن‌ها یا زبان گفت‌وگویی افراد محیط زندگی‌مان متفاوت است. موضوع برخی نمایشنامه‌ها و مسائلی که در آن مطرح می‌شوند؛ مانند مسائل و مشکلات پیرامون ما است و می‌توانیم به راحتی آن‌ها را درک و با آن ارتباط برقرار کنیم. گاهی تأثیر نمایشنامه‌ها بر تماشاگران، بسیار جدی و گاهی ظم‌انگیز است و گاهی اجرای نمایشنامه‌ها موجب شادی، سرگرمی و خنده می‌شود. گاهی نیز هر دو بخش شادی و غم در یک اثر توانمان وجود دارد.

توجه به نیازها و احساسات مخاطب از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در انتخاب یک نمایشنامه است.

خود ارزیابی:

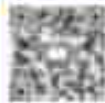
از یک نمایشنامه جدی، بخشی را انتخاب کنید و با مقایسه این بخش با بخشی از یک نمایشنامه خنده‌دار (کمدی)، تفاوت‌های آن‌ها را شناسایی کنید.

تجربیات بیشتر:

چند نمایشنامه تهیه کنید و متن آن‌ها را بخوانید. سپس خلاصه داستان آن‌ها را بنویسید و درباره موضوع و اشخاص و ماجرای آن‌ها یا دوستانتان بحث کنید.

• نمایشنامه‌های مختلف را در گروه‌های گوناگون کلاسی، با هم بخوانید و سپس درباره میزان تأثیر و جذابیت آن‌ها با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

• با خواندن یک اثر ایرانی و مقایسه آن با اثری غیر ایرانی، تفاوت‌های احساسی و فرهنگی بین آن‌ها را بررسی کنید.

درس دوم

انتخاب بازیگر و خواندن متن

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ با تیپ‌های خواندن یک نمایشنامه آشنا شوید و بتوانید متون مختلف نمایشی را با تیپ‌های مناسب بخوانید.
- ◆ مفهوم خوانش با دورخوانی گروهی را درک و اجرا کنید.
- ◆ معیارهای انتخاب بازیگران برای اجرای یک نمایشنامه را بدانید و با توجه به این معیارها بازیگران را انتخاب کنید.
- ◆ به اهمیت هدایت کارگردان در خوانش یک اثر پی ببرید و بتوانید یک نمایش را به روش دورخوانی اجرا کنید.

فکر کنید:

- به نظر شما مهم‌ترین اقدام کارگردان بعد از انتخاب نمایشنامه مناسب چیست؟
- به نظر می‌رسد با انجام مراحل زیر بهتر بتوانید به پرسش مورد نظر پاسخ دهید.
- چند صحنه از یک نمایشنامه را به دقت بخوانید.
- تصور کنید کدام یک از هم‌کلاسی‌های شما می‌توانند شخصیت‌های از منتخب شما را بازی کنند.
- برای انتخاب بازیگران مناسب برای ابفای نقش هر یک از اینخاص نمایشنامه، چه ویژگی‌هایی را در نظر می‌گیرید؟
- کارگردان برای انتخاب بازیگران مناسب برای هر شخصیت، به ویژگی‌های فردی و ظاهر بازیگران و خصوصیات چهره‌شان و نوع بیان و گویش آن‌ها دقت می‌کند تا مناسب‌ترین افراد را برای ابفای نقش شخصیت‌های نمایشنامه برگزیند.

تجربه کنید:

در گروه‌های کاری قطعات یا بخش‌هایی از یک گفت‌وگویی نمایشی را انتخاب کنید. این گفت‌وگوهای نمایشی را می‌توانید از آثار منتشر شده یا نوشته شده توسط هم‌کلاسی‌هایتان انتخاب کنید. بعد از انتخاب این بخش‌ها، چند بار آن‌ها را مطالعه و مرور کنید. سپس از میان هم‌کلاسی‌های خود به تعداد شخصیت‌های حاضر در بخش‌های گفت‌وگو، افرادی را برگزینید که مناسب اشخاص نمایشنامه باشند.

گفت‌وگوها را به تعداد افراد تکرار کنید و به آن‌ها بدهید تا در حضور شما با صدای بلند بخوانند. شما باید در مقام یک

هدایت‌کننده گروه، به بازیگرانی که انتخاب کرده‌اید، نقاط قوت و ضعف (مثل قدرت، لحن صدا و...) آن‌ها را در خوانش نمایش بگویید.

به این روش خواندن گفت‌وگو یا نمایشنامه، دور (هم‌خوانی می‌گویند).

دور خوانی شاید ده‌ها بار تکرار شود تا بازیگران به راحتی‌ترین و روان‌ترین شکل موجود، یک‌دیگر را بخوانند.

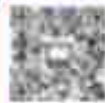
خود ارزیابی:

به نظر شما چه نکات و معیارهایی در انتخاب بهتر بازیگران برای خواندن اثر و الهامی نقش تأثیرگذارتر است؟

تجربیات بیشتر:

• از میان آثار ادبی کهن و معاصر کشورمان، بخش‌هایی را که به حالت گفت‌وگو، گفت‌وگو یا شعر مثل اشعار پروین اعتصامی است انتخاب کرده و به هم‌کلاسی‌های خود بدهید تا هر کدام یک بخش را بخوانند.

• به دین نمایش‌های روی صحنه بروید و دقت کنید که هر کدام از بازیگران، چگونه به الهامی نقش می‌پردازند.

درس سوم

حرکت و چیدمان روی صحنه

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ♦ چگونگی ارتباط بازیگران با وسایل و ابزارهای روی صحنه را درک و تجربه و تحلیل کنید و برای اجرای یک نمایش به طور مؤثر از آن استفاده کنید.
- ♦ ابزارهای کارگردان برای ایجاد صحنه‌های گوناگون یک نمایش را بشناسید و برای ایجاد صحنه مورد نظر، از آن‌ها استفاده کنید.
- ♦ مفهوم حرکت روی صحنه را درک کنید و بتوانید حرکات خود را بر اساس نقش مورد نظر، کنترل و هدایت کنید.
- ♦ نحوه‌های هدایت بازیگران روی صحنه را بشناسید و به عنوان کارگردان، مهارت هدایت بازیگران را برای اجرای نقش مورد نظر داشته باشید.

فکر کنید:

به اطراف خود به دقت نگاه کنید: چه رابط‌های بین چیدمان وسایل و ابزار مختلف در یک محیط و نحوه حضور اشخاص در بین این وسایل و چگونگی استفاده از آن‌ها وجود دارد؟ افراد مختلف در مکان‌های گوناگون، با وسایل و ابزار ویژه و مخصوص آن مکان‌ها همواره ارتباط برقرار می‌کنند.

رفتار هر یک از اعضای خانواده خود را زیر نظر بگیرید؛ مثلاً پدرتان وقتی از سرکار آمده و وارد خانه می‌شود، سلسله‌اشمالی را انجام می‌دهد که هر یک از آن‌ها دلیل و منطقی خاص خودش را دارد؛ خوش‌وش با افراد خانواده، درآوردن لباس و آویزان کردن آن به چوب لباسی، نشستن روی زمین، صندلی یا میز، برداشتن دورفرمان (کترن) تلویزون و دیدن شبکه‌های مختلف و... اکنون به آثار نمایشی با دقت نگاه کنید. اشخاص و بازیگران در صحنه‌های گوناگون، در مکان‌های متفاوتی هستند.

کارگردان باید با دقت به شیوه‌های زندگی و رفتار افراد در واقعیت، بتواند در صحنه نمایش نیز بازیگران را به نحوی هدایت کند تا زندگی آن‌ها بر صحنه نمایشی نیز، منطقی و باورپذیر جلوه کند.

تجربه کنید:

در گروه‌های کاری، بخشی از یک نمایشنامه را انتخاب کنید. بازیگران این بخش را از میان هم‌کلاسی‌های خود برگزینید. از آن‌ها بخواهید ابتدا بخش مورد نظر را چندین بار دورخوانی کرده تا بتوانند گفت‌وگوها را روان و راحت و مسلط بخوانند. پس از تسلط و حفظ نسبی گفت‌وگوها، از آن‌ها بخواهید قسمت مورد نظر را بازی کنند. شما باید آن‌ها را به نحوی هدایت کنید تا هنگام بازی در فضای پستهای نمایشنامه، متناسب با نفس حرکت کرده و یک زندگی تازه را در برابر شما بیافرینند. در صحنه‌ای که شما برای بازیگران تعیین کرده‌اید، وسایل و ابزاری وجود دارد؛ مثلاً اگر صحنه مورد نظر یک اتاق اداری است، میز و صندلی و وسایل اداری در آن است. شما ابتدا از وسایل مورد نظر کلاس استفاده کرده و این فرصت و تصور را به آن‌ها منتقل می‌کنید که کلاس درس، همان اتاق اداری مورد نظر در نمایش است و به این نحو به نمرین نمایش می‌پردازید. فرض و تخیل یکی از مهم‌ترین ابزار بازیگران است که کارگردان بر این مبنای هدایت آن‌ها می‌پردازد و به تدریج بازیگران شما همان انحصاسی می‌شوند که در گفت‌وگوهای متن نمایشنامه، شکل گرفته‌اند.

هدایت بازیگران توسط کارگردان یعنی اینکه کارگردان به بازیگران می‌گوید از کدام نقطه صحنه به کدام نقطه حرکت کنند و در هر نقطه از صحنه، چه احساس و رفتاری از خود بروز دهند. حرکات بازیگران روی صحنه و نحوه استفاده از وسایل و ابزار را صحنه‌بندی (میزانسن) می‌گویند.

خود ارزیابی:

به نظر شما، کارگردان چه ویژگی‌ها و خصوصیت‌هایی باید داشته باشد تا بتواند بازیگران و دیگر عوامل صحنه، از جمله طراح صحنه، طراح لباس و موسیقی را برای ارائه یک نمایش هماهنگ کند؟

تجربیات بیشتر:

- از معلم خود بخواهید چند نمایش در حال اجرا را به شما معرفی کند تا شما به همراه دوستانتان به دیدن آن نمایش‌ها بروید. پس از تماشای آن‌ها، (اگر امکان دارد با کارگردان و دیگر عوامل صحنه) دربارهٔ نمایش گفت و گو کنید.
- بخش‌های کوتاه چند نمایش را در گروه‌های کوچک کلاسی با یکدیگر تمرین کنید و پس از اجرای هر بخش، با یکدیگر دربارهٔ ویژگی‌های کارگردانی آن بخش‌ها بحث و گفت و گو کنید.

واژگان

ردیف	واژه بیگانه	معادل در کتاب	معادل مصوب فرهنگستان
۱	graphical	طراح گرافیک	نگارگر
۲	website, site	وبسایت	وبگاه
۳	graphic	گرافیک	نگار
۴	website	سایت	سایت
۵	site	سایت	سایت، دفتر، آرم، نظیر عقیده است به مورد می توانیم یکی از گزینه‌ها را در بافت به کار ببریم
۶	logotype	لوگو	نماد
۷	firm	شرکت	شرکت
۸	list	لیست	فهرست
۹	front, end	کتاب	پروانه
۱۰	battery charger	شارژر	باتری بزرگ، شارژر
۱۱	copy	کپی	رونوشت، رونوشت
۱۲	zoom	زوم	بزرگ کردن
۱۳	sketch	نگارخانه (کلی)	نمای کلی
۱۴	billboard	بنر	بنر
۱۵	arm, arms	آرم	سازه
۱۶	brochure	بروشور	دفترت

۱۷	digital	دیجیتال	دیجیتر
۱۸	festival	فستیوال	جشنواره
۱۹	photomosaic	فتو موزایک	پارچه‌های عکس
۲۰	poem	پوئم	کلیله
۲۱	album	آلبوم	کتابچه
۲۲	ministry	مِنستور	نگارگری، ادراستیا، طردنگه
۲۳	palette	پالت	بختراک
۲۴	cutler	کاتر	دستنگار و من: توه
۲۵	mythology	میتیک-لور	میتس-پوزون: خیری
۲۶	highlight	وزن الزنما، اختر تانگه	رتم
۲۷	trade	مطاب، تدا	مطام
۲۸	art decorent	طراح صحنه	صحنه آرا
۲۹	decorate	طراح دکور	آرا تکر
۳۰	theme	تِم	ترو تابه
۳۱	comedy	جانتابله تندی اور، تندی، جانتابله جنداور	تندی-موج تابه
۳۲	remote control	گسول	دور فرمان
۳۳	mine-climbing	میراستن	صحنه بندی

